

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3:615.825

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.3-10>

Любіцева Ольга Олександрівна,

доктор географічних наук, професор

Белоусова Наталія Володимирівна,

кандидат географічних наук, доцент

Скоростецька Ольга Олександрівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

e-mail: loa_13@ukr.net

Національний авіаційний університет, Київ, Україна,

e-mail: belousova-69@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

e-mail: skorostetskayaolga@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТА СМАРТ-МІСТА

Мета. Розглянути проблематику туристичної дестинації на прикладі столичного міста Київ з акцентом на структуру, механізм, базові елементи та етапи високоякісного туристичного обслуговування, в умовах формування дестинації «Київ» як елемента сучасного смарт-міста.

Методика. Використані аналітичний, статистичний, графічний, системний і порівняльно-географічний методи.

Апробація. Основні концептуальні питання щодо формування туристичних дестинацій і проблематика супутніх до них складових, були досліджені вітчизняними науковцями (М. Бойко, Ю. Забалдіна, А. Мазаракі, С. Мельниченко, І.Смірнов, Т. Ткаченко та інші) та пройшли апробацію у попередніх роботах авторів даної статті.

Наукова новизна. Комунікаційні взаємовідносини постачальників туристичних послуг з їх споживачами продиктовані наявністю сучасних технологій, підходів і методів формування туристичних дестинацій як складових моделі смарт-туризму. На сьогодні, наявні теоретико-методологічні та практичні дослідження смарт-туризму та смарт-дестинацій носять дискусійний характер, враховуючи той факт, що у науковій літературі ще не сформовані чітко теоретичні конструкції, які б дозволили сформулювати основні складові взаємовідносин в смарт-дестинаціях. В даній статті автори запропонували алгоритм формування та розвитку столичного смарт-міста, на прикладі дестинації «Київ».

Практична значимість. В статті піднімаються дискусійні питання, що стосуються реалій сучасного життя людей в рамках інноваційних підходів до діяльності туристичної сфери України, з її проблемами, викликами та практичними рішеннями. Матеріали публікації можуть бути використані під час навчального процесу у вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців для української туристичної індустрії, практичній діяльності туристичних операторів і агенцій, в процесі роботи департаментів та фахових установ, які дотичні до туристичної системи надання послуг або до процесів вивчення питань впровадження інноваційних технологій у туристичну сферу України.

Ключові слова: смарт-місто, туристична дестинація «Київ», базові елементи туристичного продукту, алгоритм формування дестинацій

УДК 911.3:615.825

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.3-10>

Любіцева Ольга Александровна,

доктор географических наук, профессор

Белоусова Наталья Владимировна,

кандидат географических наук, доцент

Скоростецкая Ольга Александровна

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев,

Украина, e-mail: loa_13@ukr.net

Национальный авиационный университет, Киев, Украина,

e-mail: belousova-69@ukr.net

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев,

Украина, e-mail: lilamirinda@icloud.com

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ КАК ЭЛЕМЕНТА СМАРТ-ГОРОДА

Цель. Рассмотреть проблематику туристической дестинации на примере столичного города с акцентом на структуру, механизм, базовые элементы и этапы высококачественного туристического обслуживания, в условиях формирования дестинации «Киев» как элемента современного смарт-города.

Методика. Использованы аналитический, статистический, графический, системный и сравнительно-географический методы.

Апробація. Основные концептуальные вопросы по формированию туристических дестинаций и проблематика сопутствующих к ним составляющих, были исследованы отечественными учеными (М. Бойко, Ю. Забалдина, А. Мазаракі, С. Мельниченко, И. Смирнов, Т. Ткаченко и другие) и прошли апробацію в предыдущих работах авторов данной статьи.

Научная новизна. Коммуникационные взаимоотношения поставщиков туристических услуг с их потребителями продиктованы наличием современных технологий, подходов и методов формирования туристических дестинаций как составляющих модели смарт-туризма. На сегодня, имеющиеся теоретико-методологические и практические исследования смарт-туризма и смарт-дестинаций носят дискуссионный

характер, учитывая тот факт, что в научной литературе еще не сформированы четко теоретические конструкции, которые позволили бы сформулировать основные составляющие взаимоотношений в смарт-дестинации. В данной статье авторы предложили алгоритм формирования и развития столичного смарт-города, на примере дестинации «Киев».

Практическая значимость. В статье поднимаются дискуссионные вопросы, касающиеся реалий современной жизни людей в рамках инновационных подходов к деятельности туристической сферы Украины, с ее проблемами, вызовами и практическими решениями. Материалы публикации могут быть использованы в учебном процессе в высших учебных заведениях, осуществляющих подготовку специалистов для украинской туристической индустрии, практической деятельности туристических операторов и агентств, в процессе работы департаментов и профессиональных учреждений, касаются туристической системы предоставления услуг или процессов изучения вопросов внедрения инновационных технологий в туристическую сферу Украины.

Ключевые слова: смарт-город, туристической дестинации «Киев», базовые элементы туристического продукта, алгоритм формирования дестинаций.

UDC 378.1:615.825

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.3-10>

Lyubitseva Olha Olexandrivna

Doctor of Geographical Sciences, Professor

Bielousova Natalya Vladimirovna,

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor

Skorostetska Olha Alexandrovna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, e-mail: loa_13@ukr.net

National aviation University of Kyiv, Ukraine, e-mail: belousova-69@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine,
e-mail: lilamirinda@icloud.com

FEATURES OF FORMING A TOURIST DESTINATION AS AN ELEMENT OF A SMART CITY

Purpose. Consider the problems of a tourist destination on the example of a capital city with an emphasis on the structure, mechanism, basic elements and stages of high-quality tourist services, in the context of the formation of the destination "Kiev" as an element of a modern smart city.

Methodology. Analytical, statistical, graphic, systemic and comparative geographical methods were used.

Approbation. The main conceptual issues of the formation of tourist destinations and the problems of their accompanying components were studied by domestic scientists (M. Boyko, Y. Zabaldina, A. Mazaraki, S. Melnichenko, I. Smirnov, T. Tkachenko and others) and were tested in the previous works of the authors of this article.

Scientific novelty. The communication relationship of tourism service providers with their consumers is dictated by the availability of modern technologies, approaches and methods of forming tourist destinations as components of the smart tourism model. Today, the available theoretical, methodological and practical studies of smart tourism and smart destinations are controversial, given the fact that the scientific literature has not yet formed clearly theoretical constructions that would make it possible to formulate the main components of relationships in a smart destination. In this article, the authors have proposed an algorithm for the formation and development of the capital's smart city, using the example of the Kiev destination.

Practical significance. The article raises controversial issues related to the realities of modern life of people in the framework of innovative approaches to the activities of the tourism sector in Ukraine, with its problems, challenges and practical solutions. The publication materials can be used in the educational process in higher educational institutions that train specialists for the Ukrainian tourism industry, the practical activities of travel operators and agencies, in the process of work of departments and professional institutions, relate to the tourism system of providing services or the processes of studying the issues of the introduction of innovative technologies into the tourism sector of Ukraine.

Key words: smart city, tourist destination "Kiev", basic elements of a tourist product, an algorithm for the formation of destinations.

Постановка проблеми. Нові вимоги суспільства, щодо надання туристичних послуг, обумовлені процесами інформатизації і трансформуванням у суспільство сучасних технологій. Значущість інноваційної складової у процесі надання туристичних послуг, осучаснення пріоритетів на споживчому ринку, комунікаційні взаємодії зі споживачами із використанням новітніх технологій та інші складові, потребують нових підходів та методів формування комплексу взаємовідносин в туристичних дестинаціях. При цьому, важливим є необхідність наукового дослідження структури взаємовідносин між суб'єктами ринку в дестинації як складових моделі смарт-туризму. Інновації в туризмі сприяють створенню нових ідей, продуктів і процесів, задовольняють потреби сучасних людей у відпочинку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей формування дестинацій та структури взаємовідносин між суб'єктами ринку досліджували такі вітчизняні

науковці, як: М. Бойко, Ю. Забалдіна, А. Мазаракі, С. Мельниченко, І.Смірнов, Т. Ткаченко та інші. Однак, наявні теоретико-методологічні та практичні дослідження смарт-туризму та смарт-дестинацій носять дискусійний характер, враховуючи той факт, що у науковій літературі ще не сформовані чітко теоретичні конструкції, які б дозволили сформулювати основні складові взаємовідносин в смарт-дестинаціях.

Мета статті. Сформулювати уявлення про сучасний стан теоретико-методологічних досліджень в рамках вивчення проблематики формування та розвитку туристичної дестинації «Київ» як елемента столичного смарт-міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зарубіжний досвід управління міськими дестинаціями на ринку туристичних послуг на основі проектів «Смарт місто» (концепції «Смарт місто» знайшла своє відображення в Німеччині, Китаї, Іспанії, ОАЕ) доводить перспективність впровадження інноваційних розробок і підходів, які здатні підвищити кількісно-якісні показники надання послуг в туристичній галузі та збільшити кількість прибуттів іноземних туристів до України.

Рис.1. Структурно-логічна схема розвитку туристичної дестинації «Київ»

Для активного розвитку туризму, Україна має суттєвий природно-ресурсний і рекреаційно-туристичний потенціал та історико-культурну спадщину, які використовуються в сучасних системах «смарт-місто» та «смарт-дестинація», яким притаманні свої особливості з певними характерними рисами у вигляді географічного простору та практичного функціоналу. Однією з таких дестинацій є столичне місто Київ, яке останнім часом перетворюється на сучасне

інноваційне туристичне середовище (рис.1) [5,с.8-10;].

В даній структурі ми спробували розглянути столичне місто як стаціонарну детерміновану систему в рамках розвитку сучасного туризму.

Застосовуючи поняття «дестинація» (*destination* – місцезнаходження, місце призначення) ми маємо на увазі «туристичну дестинацію» як територію, яка приваблює туристів до головних місць локації і концентрації туристичних об'єктів, засобів розміщення, харчування, розваг, екскурсійного обслуговування та інших послуг туристичної сфери [12].

Європейська комісія з питань туризму визначає туристичну дестинацію як «територію, яка окремо ідентифікується і підтримується для туристів як місце відвідування й у межах якої туристичний продукт координується одним чи декількома закладами або організаціями» [13].

Таким чином, місто повинно надавати не тільки високоякісний туристичний продукт, але й повинно бути пристосованим до організації масових (міжнародних) процесів у сфері туризму, виконувати необхідні умови безпеки і комфортності, пропагувати традиції, звичаї, уклад життя, колорит своєї країни, на фоні прояву поваги до них. Київ, як столиця України, виконує низку важливих функцій, виступаючи як атракція, як місто зі значною масою додаткових послуг (ресторани, нічні клуби, розваги та ін.), як великий транспортний вузол, як комплексна система різноманітних туристичних об'єктів. Туристичний продукт повинен бути цікавим для максимальної кількості людей (масовий споживач), визначатись гнучкою вартістю послуг, де споживчі вартості туристичного продукту обмінюються на споживчі вартості інших товарів (рис.2) [3].

Рис. 2. Базові елементи туристичного продукту

Конкурентоздатність підприємства, яке виготовляє туристичний продукт міста, визначається, насамперед, відповідністю запропонованого ним туристичного продукту за своїми комерційними, змістовими параметрами та рівнем комфорту щодо вимог ринку [2].

Для проектування туристичного продукту для міста-дестинації важлива, перш за все, мотивація тих людей, які здійснюють туристичні подорожі, прагнучи задовольнити, в основному, наступні потреби:

- відпочинок, оздоровлення, лікування з використання природно-ресурсного потенціалу (у горах, біля озера, на морі, у лісі тощо);
- знайомство (споглядання) з об'єктами історико-культурної спадщини (історичних атракцій, археологічних розкопок, музеїв, театрів, галерей, тощо);
- ознайомлення з історичними подіями, архітектурними пам'ятками (Музей «Київська фортеця» як найбільша земляна фортифікаційна споруда Європи, печери Святого Антонія, Софіївський собор та інші);
- задоволення релігійно-духовних потреб (паломництво, прощі);
- активна чи пасивна участь у культурно-просвітницьких заходах (виставках, олімпіадах, змаганнях з різних видів спорту, фестивалях);
- етнічного туризму (з метою відвідин родичів і знайомих, міст поховання рідних тощо);
- переміщення з освітньо-науковою метою;

- ділові або професійно-виробничі (переговори, укладення контрактів, дослідження та експертизи, конференції, наради, консультації).

Кожна з перелічених груп потреб вимагає спеціальних пропозицій благ і послуг, які відповідають перевагам покупців та їхнім економічним можливостям. Так, наприклад, під час організації конференції впливових бізнесменів потрібно не тільки організувати перебування в цікавій місцевості, відповідне розміщення, харчування і конференційне обслуговування, а й можливість гри в теніс, більярд, відвідування сауни та інших форм рекреації [4].

Доволі часто в основних завданнях розвитку туризму у великих містах упускається важлива організаційна функція міста, яка важлива не тільки для самого міста, а й для прилеглих до неї територій. Пропонуючи основний функціонал розвитку туризму в дестинації «Київ» ми акцентуємо увагу на широкому спектрі різноманітних можливостей столичного міста, рівень конкурентоспроможності туристичного інфраструктури в ньому, кількісні показники міжнародних прибуттів та якість обслуговування. Туризм у Києві розвивається за декількома блоками: економіка, суспільство, культура, екологія, міське середовище та об'єднуються в єдиний організаційно-економічний механізму адаптації у межах дестинації «Київ». В кожному блоці є свої позитивні і негативні моменти, які можуть бути притаманними тільки для конкретної дестинації. Доволі часто для оцінки міського туристичного середовища використовується пасивна модель адаптації у вигляді пристосування туристичного середовища до потреб людей, але й люди здатні пристосовуватись до умов туристичного середовища (Рис.3).

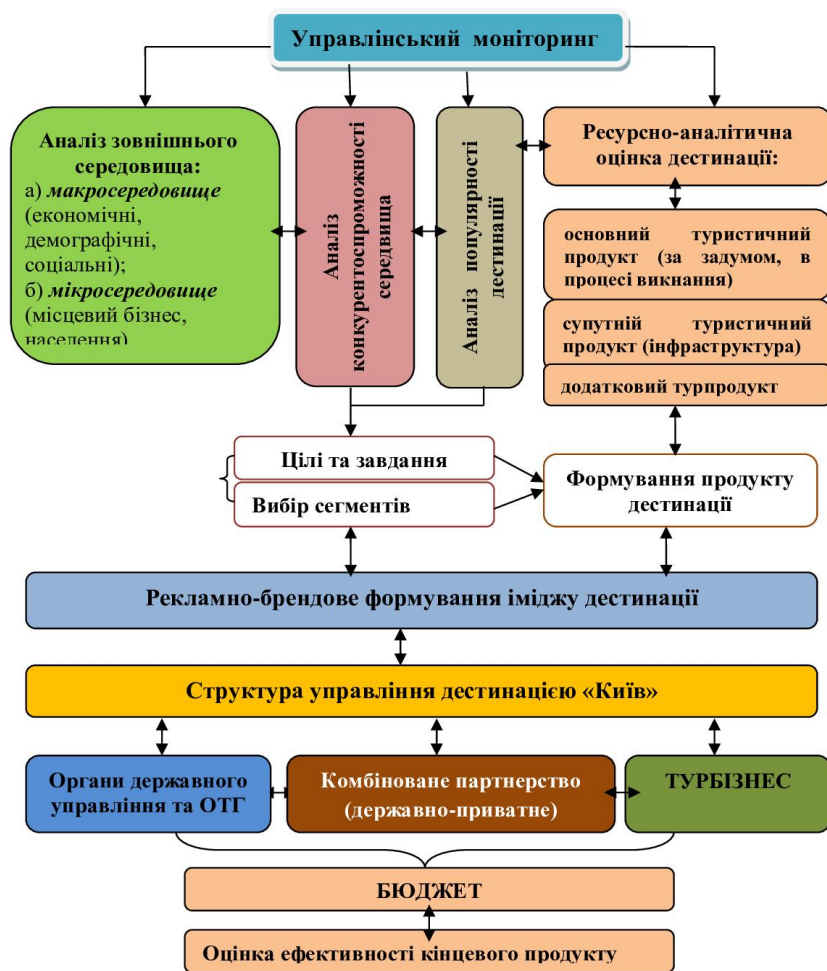

Рис.3. Етапи планування розвитку туристичної дестинації «Київ»

Таким чином, туризм у місті, за своїми характеристиками може суттєво відрізнитись від організації туризму в інших дестинаціях. Об'єкти туризму можуть концентруватись на одній чи декількох територіях в дестинації, що може викликати певний тиск на міську туристичну інфраструктуру. Але процес ефективної організації туристичної діяльності в місті допоможе налагодити механізм створення адаптованого конкурентоспроможного, інноваційно-

технологічного туристичного середовища.

Доволі часто для оцінки міського туристичного середовища використовується пасивна модель адаптації у вигляді пристосування туристичного середовища до потреб людей, але й люди здатні пристосовуватись до умов туристичного середовища.

Таким чином, туризм у місті, за своїми характеристиками може суттєво відрізнитись від організації туризму в інших DESTINATIONAХ. Об'єкти туризму можуть концентруватись на одній чи декількох територіях в DESTINATIONAХ, що може викликати певний тиск на міську туристичну інфраструктуру. Але процес ефективної організації туристичної діяльності в місті допоможе налагодити механізм створення адаптованого конкурентоспроможного, інноваційно-технологічного туристичного середовища.

Під час застосування елементів смарт-технологій спостерігається вплив на DESTINATIONA, у результаті якого відбувається взаємодія з туристом та його опонентами, а саме: туристичними організаціями, урядом, місцевими жителями та місцевими громадами, з такими ж туристами, а також навколишнім середовищем [6, 7, 8 с. 59–61]. Дослідження учасників смарт-туризму свідчить про складну структуру системи та практичну значущість концепції в рамках стратегії використання (табл. 1).

Таблиця 1

Дослідження учасників смарт-туризму (ST)

Інформація про систему	Відповідний учасник	Практичний аналіз	Стратегія використання
Підтекст концепції	ST суб'єкти: - туристична DESTINATIONA; - туристичне підприємство; - управління туризмом	Туристичні смарт-міста Схема розвитку	Стикаються з проблемами потенційних технологій
Характеристика функцій	ST ЗМІ: Платформа системи	Побудова регіонального плану	Перспективи розвитку
Шляхи розвитку	ST об'єкти: - туристи; - місцеві жителі	Технології застосування	Структура послуг

Джерело: дослідження Д. Бухаліса [11]

Концепцію Інтернету речей вперше було сформулювало у 1999 році в дослідницькій групі Auto-ID при Массачусетському технологічному інституті Кевіном Ештоном на презентації для керівництва Procter & Gamble. Поняття ж «смарт» було висунуто як ідея «розумності» (управління, технологій, взаємовідносин тощо), яка асоціюється з розвитком міст і модернізацією промисловості. Поява смарт-туризму, як інтернет-технологічного інноваційного напрямку розвитку туристичної сфери, заснований на технології IoT (Internet of Things), була очікувана та передбачувана [10, с. 391–403].

Показники ефективності застосування Інтернету в туризмі, формують реалії туристичного обслуговування, де невід'ємною складовою є цифрова старт-система обслуговування споживачів послуг [10, с. 391–403].

На основі хмарних обчислень і технології IoT, смарт-туризм застосовують для інтелектуального сприйняття всіх видів туристичної інформації в DESTINATIONAХ, як туристичні ресурси, економіку туризму, туристичну діяльність, так і учасників туризму, зокрема, для реалізації послуг в режимі реального часу [11, с. 377–390]. Таким чином, смарт-туризм є важливою складовою інтелектуальної стратегії міста, в той час як технологія IoT виступає ядром інтелектуальної інформаційної туристичної системи взаємовідносин та може бути виражена в різноманітних універсальних туристичних додатках (табл. 2).

Вивчення характеру й механізму взаємовідносин, впливу різноманітних факторів на поведінку споживачів дає можливість визначити вірогідну реакцію туристів на інноваційний туристичний продукт, який створено в смарт-DESTINATIONAХ (при застосуванні смарт-туризму DESTINATIONAХ). Впровадження смарт-моделі є важелем встановлення економічних зв'язків зі споживачами туристичних послуг. Визначення суб'єктів управління відносинами зі споживачами досягається завдяки впровадженням концепції Інтернет-технологій, смарт-комунікацій та інших елементів смарт-DESTINATIONAХ [9].

Туристичні додатки в смарт-дестинаціях

Туристичні додатки	Корисні функції	Компоненти дестинації	Компоненти «розумних туристичних дестинацій»
Х-реальність (XR): доповнена (AR), віртуальна (VR) та спільна (MR)	Переклад Співучасть	Атракції	Smart-люди, Smart-мобільність
Автомобільні та картографічні системи стеження (у т.ч. GPS)	Планування	Доступність	Smart-життя, Smart-мобільність
Готельна та атракційна енерго-ефективність та клімат контроль	Сталість	Зручність	Smart-навколишнє середовище
Багатомовний туристичний додаток, який також пропонує доступ до різноманітних пакетів	Управління	Наявні пакети інформації	Smart-люди, Smart-мобільність
NFC-теги і QR коди для доступу до інформації про прилеглі пам'ятки	Паралельний маркетинг	Діяльність	Smart-мобільність
Туристична система управління скаргами та якістю	Зворотний зв'язок	Допоміжні	Smart-життя
Система лояльності	Залучення	Взаємодія	Smart-люди, Smart-мобільність

Джерело: адаптовано та доповнено за Д. Бухалісом [11]

Одна з суттєвих причин недостатнього загального рівня розвитку сучасної туристичної інфраструктури - відсутність її модернізації. За даними 2019 р., з 1385 готельних комплексів у країні тільки незначна частина відповідає нормативам, 70 відсотків готелів потребують ремонту, сфера обслуговування потребує автоматизації і комп'ютеризації. Виникає потреба розвитку та осучаснення мережі комфортабельних готелів і кемпінгів, насамперед уздовж міжнародних транспортних коридорів, що проходять територією України, в тому числі туристичних баз цільового призначення: готелів для індивідуальних туристів та мисливських і риболовних баз, літніх та зимових спортивних баз, готелів для туристів, що приїждять з ціллю лікування, ферм для любителів сільськогосподарської відпочинку, транзитних мотелів, придорожніх закладів.

Головними стратегічними напрямками перспективного розвитку туристичного комплексу України є [1, с.435-441]:

- забезпечення загальнодержавної підтримки туризму, залучення до його розвитку державних приватних і комунальних підприємств та фопів;
- розвиток туристичної інфраструктури з ціллю надання якісних і різноманітних послуг;
- підготовка та підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі;
- забезпечення першочерговості вітчизняного внутрішнього та іноземного туризму використовуючи значний туристичний ресурс, національне надбання українського народу;
- розвиток інформаційної і маркетингової стратегії.

Ці складові орієнтують шлях розвитку туристичної діяльності України, в фундамент якої закладені регіональні цільові програми та бізнес-плани.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що туристичні дестинації можуть виступати як складові (елементи) смарт-міст, даючи змогу широкого застосування дестинацій для розвитку, формування та просування туристичного продукту. Безумовно, що для практичного застосування всіх можливостей смарт-міста, необхідний узагальнений алгоритм (механізм) зі знанням базових елементів та етапів розвитку туристичного продукту в конкретно взятому місті. Такий підхід дає можливість створити теоретичний алгоритм та застосувати в практичному плані, на прикладі туристичної дестинації «Київ», яку ми розглядаємо як елемент столичного смарт-міста. Завдяки сучасному підходу до сприйняття міста як інноваційної одиниці, можливим є підвищення якості обслуговування туристів, створення системи інформаційних послуг стосовно туристичних ресурсів міста, а також суб'єктів, які пропонують екскурсійні опції, трансфер, послуги розміщення, харчування та інші види дозвілля.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк Ю.П. Удосконалення управління рекреаційно-туристичним комплексом регіону // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Зб. Наук. Праць. Вип. 3 (XLVII) НАН України. ІРД. Ч.І – Львів, 2004. С.435-441.
2. Кіптенко В.К. – Менеджмент туризму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu [Текст] : підруч. Для студ. Вищ. Навч. Закл. / В. К. Кіптенко. – К. : Знання, 2010. – 502 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu
3. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_4.htm
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Навчальний посібник. 2-е видання, перероблене та доповнене. Київ. "Альтерпрес". 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.Net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
5. Морозов М., Коль О. Дестинація – важнейший елемент туризму // Туризм: практика, проблеми, перспективи. 1998, №1. – С.8-10;
6. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін. ; за заг. 10ац. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. 10ац. Торг.-екон. Ун-т, 2010.- 596 с.
7. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київ. 10ац. Торг.-екон. Ун-т, 2009. 2-ге вид., 10ац.10. Та доповн. – 463 с.
8. Wang D., Li X.R., Li Y. China's "smart tourism destination" initiative: A taste of the service-dominant logic // Journal of Destination Marketing & Management, 2013. 2 (2). P. 59-61.
9. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А.А. Мазаракі, Т.І.Ткаченко, С.В. Мельниченко та ін. ; за заг. 10ац. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. 10ац. Торг.-екон. Ун-т, 2013. – 388 с.
10. Boes K., Buhalis D., Inversini A. Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015. – P. 391-403.
11. Buhalis D., Amaranggana A. Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience through Personalisation of Services // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015.- P. 377-390.
12. Destination / Oxford English Dictionary. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/destination>.
13. Tourism in Europe European Parliament resolution of 27 September 2011 on Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe (2010/2206(INI)) / EUR-Lex. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1482662166158&uri=CELEX:52011IP040>

Список использованных источников:

1. Гуменюк Ю.П. Совершенствования управления рекреационно-туристическим комплексом региона // Социально-экономические исследования в переходный период. Сб. науч. трудов. Вип. 3 (XLVII) НАН Украины. ІРД. Ч.І - Львів, 2004. С.435-441.
2. Киптенко В.К. - Менеджмент туризма. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu [Текст]: учеб. для студ. высш. учеб. закл. / В. К. Киптенко. - М.: Знание, 2010. - 502 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu
3. Кифяк В. Ф. Организация туристической деятельности в Украине. - Черновцы: Книги-XXI, 2003. - 300 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_4.htm
4. Любитцева О.А. Рынок туристических услуг (геопространственные аспекты). Учебное пособие. Второй издание, переработанное и дополненное. Киев. "Альтерпрес". 2003. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://tourlib.Net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
5. Морозов М., Коль А. Дестинации - важнейший элемент туризма // Туризм: практика, проблемы, перспективы. 1998, №1. - С.8-10;
6. Стратегическое развитие туристического бизнеса: монография / Т.И. Ткаченко, С. Мельниченко, М. Бойко и др. ; под общ. ац. А.А. Мазаракі. Киев Киев. ац. торг.-екон. Ун-т, 2010.- 596 с.
7. Ткаченко Т.И. Устойчивое развитие туризма: теория, методология, реалии бизнеса: монография. Киев Киев. ац. торг.-екон. Ун-т, 2009. 2-е изд., Ац. . И полным. - 463 с.
8. Wang D., Li X.R., Li Y. China's "smart tourism destination" initiative: A taste of the service-dominant logic // Journal of Destination Marketing & Management, 2013. 2 (2). P. 59-61.
9. Туристские дестинации (теория, управление, брендинг): монография / А.А. Мазаракі, Т.И. Ткаченко, С. Мельниченко и др. ; под общ. ац. А.А. Мазаракі. Киев Киев. ац. торг.-екон. Ун-т, 2013. - 388 с.
10. Boes K., Buhalis D., Inversini A. Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015. – P. 391-403.
11. Buhalis D., Amaranggana A. Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience through Personalisation of Services // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015.- P. 377-390.
12. Destination / Oxford English Dictionary. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/destination>.
13. Tourism in Europe European Parliament resolution of 27 September 2011 on Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe (2010/2206(INI)) / EUR-Lex. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1482662166158&uri=CELEX:52011IP040>

References:

1. Gumenyuk Yu.P. Improving the management of the recreational and tourist complex of the region // Socio-economic research in the transition period. Sat. sciences. works. Issue 3 (XLVII) NAS of Ukraine. ІRD. Ch.I - Lviv, 2004.S. 435-441.
2. Kiptenko V.K. - Tourism management. [Electronic resource]. - Access mode: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu [Text]: textbook. for stud. higher. study. prl. / V.K. Kiptenko. - M. : Knowledge, 2010. -- 502 p. [Electronic resource]. - Access mode: http://pidruchniki.com/1584072020334/turizm/menedzhment_turizmu
3. Kifyak VF Organization of tourist activities in Ukraine. - Chernivtsi: Books-XXI, 2003. -- 300 p. [Electronic resource]. - Access mode: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_4.htm
4. Lyubitseva O.A. Tourism market (geospatial aspects). Tutorial. Second edition, revised and expanded. Kiev. "Alterpress". 2003. [Electronic resource]. - Access mode: http://tourlib.Net/books_ukr/lubiceva_rtp.htm
5. Morozov M., Kol A. Destinations - the most important element of tourism // Tourism: practice, problems, prospects. 1998, no. 1. - S.8-10;
6. Strategic development of tourism business: monograph / T.I. Tkachenko, S. Melnichenko, M. Boyko and others; under total. ac. А.А. Mazaraki. Kiev Kiev. ac. bargaining-econom. University, 2010, 596 p.
7. Tkachenko T.I. Sustainable development of tourism: theory, methodology, business realities: monograph. Kiev Kiev. ats. bargaining-econ. Univ, 2009.2nd ed., Ac. ... And complete. - 463 p.
8. Wang D., Li X.R., Li Y. China's "smart tourism destination" initiative: A taste of the service-dominant logic // Journal of Destination Marketing & Management, 2013.2 (2). P. 59-61.
9. Tourist destinations (theory, management, branding): monograph / А.А. Mazaraki, T.I. Tkachenko, S. Melnichenko and others; under total. ac. .. А.А. Mazaraki. Kiev Kiev. ats. bargaining-econom. University, 2013. - 388 p.
10. Boes K., Buhalis D., Inversini A. Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015. – P. 391-403.
11. Buhalis D., Amaranggana A. Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience through Personalisation of Services // Information and Communication Technologies in Tourism 2015. ENTER 2015 Proceedings of the International Conference in Lugano. Switzerland : Springer International Publishing, 2015.- P. 377-390.
12. Destination / Oxford English Dictionary. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/destination>.
13. Tourism in Europe European Parliament resolution of 27 September 2011 on Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe (2010/2206(INI)) / EUR-Lex. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1482662166158&uri=CELEX:52011IP040>

Надійшла до редколегії 12.09.2020

Дичковський Степан Іванович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ORCID 0000-0003-4771-4521

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ, Україна, e-mail: 227@ukr.net

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета даної роботи полягає у вивченні тенденцій розвитку культурного туризму постіндустріальної епохи.

Методологія дослідження. Автор застосовує історичні, бібліографічні та аналітичні методи.

Результати. Мистецтво є надзвичайно важливою складовою туристичного продукту, а культурний туризм базується на досвіді, згідно з яким туристи залучаються до творчого процесу, стимулюючи представлену їм діяльність. Туризм може якісно вдосконалити процеси організації та проведення ігор, фестивалів, конкурсів, виставок, надаючи цим естетику та вносячи їх в історичну хроніку міста. Фестивалі та святкові заходи відіграють важливу роль у розвитку культурного туризму. Вони є більш доступними для масового глядача, оскільки їх проводять на відкритих майданчиках, пропонують вибір і сприймають як жваве та справжнє свято, що надихає на їх самовдосконалення.

Новизна. Автор наводить обґрунтування доцільності та застосування нової концепції культурного туризму із створенням ще більш спеціалізованих форм туризму, однією з яких є, зокрема, креативний туризм.

Практичне значення. Вивчення питань у рамках культурного туризму вимагає використання міждисциплінарного підходу, який набуває своїх чітких рис при виборі предмета дослідження. Взаємодія культури та туризму, культурні траєкторії сучасного туризму служать структурою для аналізу побудови ідентичності та мультикультуралізму. Соціокультурні практики сучасного туризму, що розвиваються в контексті світових глобальних процесів, надали можливості системно проаналізувати і намітити шляхи позитивної практичної реалізації його явних і прихованих можливостей. Матеріальна культура індустріальної епохи в умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства розглядається як історичний ресурс, що потребував збереження та повторного використання, та як новий напрямок розвитку туристичної індустрії.

Культурний туризм став головним сегментом у більшості туристичних напрямків, однак останнім часом увага перемістилася з суто кількісного зростання попиту на споживання культурних та визначних пам'яток до якісних змін у характері цього попиту, в основі якого знаходиться властиве всьому людству бажання побачити і пізнати культурну самобутність різних частин світу. У сучасній літературі про культуру підкреслюється її матеріальна складова (будівлі, споруди, артефакти, твори мистецтва тощо) і невлімова її частина (традиції, норми поведінки, вірування, ідеї, символи, мова та ін). У зв'язку з цим для будь-якої людини, культурний туризм - це не просто можливість познайомитися з якимось об'єктом культури, але і зрозуміти його інтерпретацію, пізнати через оточення нові смисли, оцінити контекст (відчуття атмосферу місця), іншими словами, пізнати культуру місця і його жителів.

Ключові слова: культурний туризм, індустріальна епоха, бренд, постмодернові туристи, індустрія послуг, мультикультуралізм.

Дычковский Степан Иванович,
кандидат педагогических наук, доцент,
ORCID 0000-0003-4771-4521

Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев,
Украина, e-mail: 227@ukr.net

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА В ЭПОХУ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА

Цель данной работы заключается в изучении тенденций развития культурного туризма постиндустриальной эпохи.

Методология исследования. Автор применяет исторические, библиографические и аналитические методы.

Результаты. Искусство чрезвычайно важной составляющей туристического продукта, а культурный туризм базируется на опыте, согласно которому туристы привлекаются к творческому процессу, стимулируя представленную им деятельность. Туризм может качественно улучшить процессы организации и проведения игр, фестивалей, конкурсов, выставок, предоставляя этим эстетику и внося их в историческую хроника города. Фестивали и праздничные мероприятия играют важную роль в развитии культурного туризма. Они являются более доступными для массового зрителя, поскольку их проводят на открытых площадках, предлагают выбор и принимают живое и настоящий праздник, вдохновляющий на их самосовершенствования.

Новизна. Автор приводит обоснование целесообразности и применения новой концепции культурного туризма с созданием еще более специализированных форм туризма, одной из которых является, в частности, креативный туризм.

Практическое значение. Изучение вопросов в рамках культурного туризма требует использования междисциплинарного подхода, который приобретает свои четкие черты при выборе предмета исследования. Взаимодействие культуры и туризма, культурные траектории современного туризма служат структурой для анализа построения идентичности и мультикультурализма. Социокультурные практики современного туризма, развиваются в контексте мировых глобальных процессов, предоставили возможности системно проанализировать и наметить пути положительной практической реализации его явных и скрытых возможностей. Материальная культура индустриальной эпохи в условиях бурного развития информационного общества рассматривается как исторический ресурс, потребовав сохранения и повторного использования, и как новое направление развития туристической индустрии.

Культурный туризм стал главным сегментом в большинстве туристических направлений, однако в последнее время внимание переместилось с чисто количественного роста спроса на потребление культурных и достопримечательностей к качественным изменениям в характере этого спроса, в основе которого находится свойственно всему человечеству желание увидеть и познать культурную самобытность различных частей мира. В современной литературе о культуре подчеркивается ее материальная составляющая (здания, сооружения, артефакты, произведения искусства и т.п.) и неуловимая ее часть (традиции, нормы поведения, верования, идеи, символы, речь и др.) В связи с этим для любого человека, культурный туризм - это не просто возможность познакомиться с каким-то объектом культуры, но и понять его интерпретацию, познать через оцепление новые смыслы, оценить контекст (почувствовать атмосферу места), то есть, узнать культуру места и его жителей.

Ключевые слова: культурный туризм, индустриальная эпоха, бренд, постмодерновые туристы, индустрия услуг, мультикультурализм.

UDC 379.85:338.482.22

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.11-18>

Dychkovskyy Stepan Ivanovich,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
ORCID 0000-0003-4771-4521

National Academy of Government Managerial Staff of Culture and
Arts, Kyiv, Ukraine, e-mail: 227@ukr.net

DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM IN THE AGE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY

The aim of this paper consists in the study of trends in the development of cultural tourism of the post-industrial era.

Research methodology. The author applies historical, bibliographic and analytical methods.

Results. Art is an extremely important component of the tourism product, and cultural tourism is based on experience, according to which tourists become involved in the creative process, stimulating the activities presented to them. Tourism can qualitatively improve the processes of organizing and conducting games, festivals, competitions, exhibitions, giving those aesthetics and making them in the historic chronicle of the city. Festivals and holiday events play an important role in the development of cultural tourism. They are more accessible to the mass spectator because they are held in open venues, offer choices and are perceived as a lively and genuine holiday, inspiring their own self-improvement.

Novelty. The author gives a rationale for the appropriateness and application of the new concept of cultural tourism, with the creation of even more specialized forms of tourism, one of which, namely, creative tourism.

The practical significance. The study of issues within the framework of cultural tourism requires the use of an interdisciplinary approach, which acquires its clear features when choosing a subject of study. The interaction of culture and tourism, the cultural trajectories of modern tourism serve as a structure for analyzing the construction of identity and multiculturalism. Socio-cultural practices of modern tourism, developing in the context of global processes, have provided opportunities to systematically analyze and identify ways of positive practical implementation of its explicit and implicit opportunities. The material culture of the industrial age in the conditions of rapid development of the information society is considered as a historical resource that needed to be preserved and reused, and as a new direction of development of the tourism industry.

Cultural tourism has become the main segment in most tourist destinations, but recently the focus has shifted from a purely quantitative increase in demand for the consumption of cultural and attractions to qualitative changes in the nature of this demand, which is based on the inherent desire to see and know parts of the world. In the modern literature on culture emphasizes its material component (buildings, structures, artifacts, works of art, etc.) and its elusive part (traditions, norms of behavior, beliefs, ideas, symbols, language, etc.). In this regard, for anyone, cultural tourism is not just an opportunity to get acquainted with some object of culture, but also to understand its interpretation, to learn new meanings through the environment, to assess the context (feel the atmosphere of the place), in other words, learn about the culture of the place and its inhabitants.

Keywords: cultural tourism, industrial age, brand, post-modern tourists, service industry, multiculturalism.

Постановка проблеми. В умовах глобального розвитку культурного туризму в усіх його проявах комерціалізація культурної і природної спадщини набула глобального характеру, охопивши всі регіони світу, а збереження культури країн і народів для наступних поколінь

перетворилося в одну зі світових проблем. Використання об'єктів культурної спадщини в туристських практиках набуває негативних наслідків, а культурні цінності, перетворюючись на «туристичний товар» для задоволення потреб і запитів туристів, при якому об'єкти і явища культури оцінюються ринковими категоріями, виключно з точки зору їх прибутковості, обмінної вартості, конкурентоспроможності на ринку, не завжди збігаються з цінностями і пріоритетами місцевих жителів.

Культурологічне й філософське осмислення проблеми збереження індустріальної спадщини здійснюється з початку 1960-х років коли в розвинених країнах світу в процесі різкої зміни технологій відбувалося виробниче перепрофілювання цілих регіонів. Занепад традиційних промислових територій актуалізував зміну підходів до збереження різних категорій спадщини, серед яких індустріальні пам'ятки стали уособленням культурної ідентичності старопромислових регіонів. Матеріальна культура індустріальної епохи в умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства почала розглядатися як історичний ресурс, що потребував збереження та повторного використання, та як новий напрямок розвитку туристичної індустрії.

Усвідомлення необхідності збереження культурного різноманіття у світі розширює перспективи розвитку культурного туризму як чинника регіонального розвитку в умовах глобалізації. Це пов'язано з необхідністю розглядати туризм із позицій культурологічного підходу, оскільки з переважно економічного явища туристична діяльність перетворюється на соціальний і культурний феномен (Барна, 2017, с. 62-64).

Культурологічний підхід обґрунтовує важливу роль культурно-пізнавальної діяльності та рекреації під час подорожі, визнає необхідність створення умов для реалізації власне культурних потреб людини в пізнанні історії, релігії, традицій, особливостей способу і стилю життя, культури інших народів. Культурний туризм став світовим соціокультурним феноменом зі своєю гуманітарною та глобальною місією, оскільки привернув увагу світової громадськості до проблем національних етнокультур, культурної самобутності й культурного різноманіття (Божко, 2010, с. 169–179).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кілька закордонних публікацій присвячені тим чи іншим складовим культурного продукту туристської індустрії та аспектам взаємодії туризму і культури, які, поєднуючись, утворюють культурний туризм. Зокрема, на думку австралійського дослідника Д. Тросбі, культурним продуктам властиві такі характеристики, як: автентична цінність; духовна цінність; соціальна цінність; історична цінність; символічна цінність (Тросбі, 2013).

Водночас саме культурний туризм має найтісніші відносини з культурними практиками і способом життя спільнот, які приймають (Richards, 2008, с. 1209-1223). Він орієнтований на індивідуальні вимоги споживачів, оскільки «...турист досягає рівня особистої трансформації в результаті свого візиту в символічно значимий пункт призначення» (Shackley, 2001, с. 186). Утім туризм може діяти негативно, впливаючи на культуру місцевої громади і переорієнтовуючи її з сільськогосподарського виробництва на індустрію послуг.

У більшості країн світу культурний туризм тісно пов'язаний з освоєнням матеріальної спадщини — відвідування історичних будівель і місць, музеїв, галерей мистецтв, замків, церков тощо. Але, якщо розглядати спадщину як культурний ресурс туризму, потрібно враховувати нематеріальний аспект спадщини та елементи творчої складової культурного продукту туристської індустрії (Richards, 2008, с. 1225-1253). Культурна спадщина може використовуватися в туристичній діяльності як символічний капітал (Dallen, 2011, с. 1003-1017).

Автор книги «Дослідження культурного туризму», Мелані К. Сміт, узагальнюючи різноманітність практик та тенденцій культурного туризму, особливо виокремлює відвідування об'єктів світової культурної спадщини, міський туризм, подієвий та фестивальний туризм (Smith, 2003). У контексті розгляду впливу культурного туризму на розвиток країн і традиційних суспільств дослідниця приділяє значну увагу соціокультурним впливам туризму й висновує, що деякі регіони світу можуть уникнути його поширення. На противагу цьому, розвиток культурного туризму на європейському континенті сприяв збереженню культурної спадщини, презентації національної та місцевої ідентичності в умовах мультикультуралізму і поліетнічності. Мелані Сміт відзначає важливість культурної політики країн Європейського Союзу щодо розвитку культурного туризму, визнання єдиної стратегії збереження культурної спадщини, співпраці між підприємствами сфери туризму на всіх рівнях. У працях американських учених відображено переважно тісний взаємозв'язок аспектів культури, туризму й економіки (Bendixen, 1997, с. 21-46), проблематику управління культурними ресурсами і якістю культурного туризму (Robinson, 1996),

сутність та історію розвитку культурного туризму, філософське осмислення й культурні основи туризму (Goeldner, 2003). На переконання російської дослідниці М. Д. Сущинської, культурний туризм тривалий період розвивався за законами масового індустріального виробництва, а домінуючими моделями були модель споживання і модель спадщини. Для моделі споживання характерні посилені увага до технологій обслуговування, підвищення комфортності перебування в місцях «знайомства» з культурними пам'ятками, постійне розширення списку відвідуваних місць. Це водночас виявлялося в поширенні уніфікованих «пакетів» туристичних товарів і послуг, домінуванні пасивної ролі туристів як глядачів та одержувачів вторинної інформації (від посередників-гідів) і вербально-візуальної форми пізнавальної діяльності (екскурсія), що зумовлювало утворення дистанції між туристами і носіями культури, з якою вони ознайомлювались (Сущинская, 2012).

Мета статті – дослідити тенденції розвитку культурного туризму індустріальної епохи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для панування традиційної моделі спадщини в культурному туризмі основним імперативом стало розуміння культури як набору культурно-історичних цінностей, що мали популяризуватися через культурний туризм. Ставлення до культурного туризму як до засобу освіти зумовило кілька вимог до організації пізнавальної діяльності туриста: визначні пам'ятки мали бути автентичні і в добре збереженому стані, туризм спадщини найкраще розвивати серед пам'яток культури і музейних експонатів, а цікаві культурні об'єкти, через меншу презентабельність, залишалися поза увагою. Відбувалося формування двох сторін «однієї медалі» — культурний туризм індустріальної епохи (Сущинская, 2012).

Вважається, що виокремлення культурного туризму в специфічний вид туристської активності відбулося в другій половині ХХ ст., коли сформувалася окрема категорія людей, яка подорожувала з метою не лише знайомства, а й кращого усвідомлення культури й культурної спадщини окремих країн і регіонів (Mc Kercher, 2015). Об'єктами культурного туризму декларувалися, крім культурних ландшафтів місцевості, мистецтва, культурної та історичної спадщини, спосіб життя людей, котрі проживають у певному регіоні, традиції, соціальне середовище.

В офіційних матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики поняття «культурний туризм» («cultural tourism») уперше на міжнародному рівні використано в 1982 р. (Погорелова, 2018, с. 152-157). На думку деяких науковців, зростання ролі культурного туризму у 80-х рр. минулого століття спричинено процесами недофінансування культури в Європі, оскільки державні субсидії на культуру зменшились і здійснювалися пошуки нових альтернативних способів фінансування. Водночас у багатьох державах туризм розглядався як можливість знайти інше джерело фінансування для культурних програм, за умови, що вони повинні адаптуватися до нових, змінених обставин (Jelin, 2019).

Започаткування таких загальноєвропейських культурних проєктів, як «Європейська столиця культури» («European City of Culture»), програма «Культурні маршрути», сприяли становленню сучасної культурної політики ЄС за стратегічними напрямками: культурна спадщина, міжкультурний діалог, розвиток культурних і креативних індустрій. Метою міжурядового проєкту «European City of Culture» проголошено сприяння поглибленій культурній взаємодії шляхом промоції європейської ідентичності та формування образу-іміджу європейської спільноти як єдиного соціокультурного простору. Міста для проєкту «Європейська столиця культури», що розпочався в 1985 р. з Афін, обираються на основі культурних програм, які обов'язково повинні мати чітку європейську спрямованість, стимулювати залучення мешканців у культурні проєкти і приносити користь місту в довгостроковій перспективі. Програма «Культурні маршрути», основана Радою Європи в 1987 р., мала продемонструвати внесок різних європейських країн і культур у спільну культурну спадщину та сприяти підтримці культурного туризму. «Культурні маршрути» є частиною розвиненої мережі, яка забезпечує взаємодію між національними, регіональними й місцевими органами влади, широким колом асоціацій та представників бізнесу і сприяє залученню відомих туристичних центрів й розвитку нових туристичних дестинацій.

За умов зростання кількості людей із вищою освітою, перенасиченості однотипними туристичними пропозиціями у 80-х рр. ХХ ст. з'являється новий тип мандрівників: постмодернові туристи. Постмодерне суспільство сприяло розширенню альтернативних тенденцій у подорожах, які надавали споживачам різноманітніший спектр можливостей для самоактуалізації, серед яких основними стали досвід нових вражень, активні види дозвілля та освіта. Постмодернові туристи керувалися індивідуальними інтересами, цікавилися різноманітністю місцевих культур і очікували на пригоди та враження (Macleod, 2004). Працівники культурного сектора запропонували якісні

культурні програми, й туристичні пропозиції зазнали переформування відповідно до форм спеціалізованого туризму. Тому у 80-х рр. XX ст. культурний туризм стає одним з основних предметів в академічному дослідженні культури. Це мало забезпечити оптимальні способи використання культурних ресурсів у туризмі та якість туристичних пропозицій, а також захист і збереження матеріальної та нематеріальної культури як вираження ідентичності місцевої громади. Особливого поширення цей вид туризму набув у містах, які цікаві значним туристичним потоком.

Залежно від пріоритету й обсягу споживання культурних благ виокремлюють декілька рівнів культурного туризму: професійний культурний туризм, оснований на професійних контактах; спеціалізований культурний туризм (основною метою туриста є задоволення культурних потреб); неспеціалізований культурний туризм (споживання культурних благ є невіддільною та істотною, але не основною метою туризму); супутній культурний туризм (туристи, котрі мають основною метою відвідування – діловий, освітній, науковий, спортивний туризм, можуть доповнювати програму перебування споживанням культурних благ); культурний квазитуризм, який охоплює переміщення резидентів цієї місцевості, одним з мотивів якого є споживання культурних благ (Гордин, 2001, с. 144-145).

Культурний туризм як певний тип культурних практик становить ефективний засіб конструювання й поширення національної ідентичності. Під культурним туризмом слід розуміти вид виробництва послуг, який базується на продажу відповідним чином організованої культурної інформації, що споживається туристами. Національні еліти, прокладаючи туристичні маршрути, створюють канон культурних пам'яток, інституцій, інших об'єктів, за якими утверджується статус святих і які стають культурними брендами, що репрезентують націю (Пронкевич, 2015, с. 91-93).

І тому для більшості українських регіонів орієнтація на культурний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення. Культурний туризм є головним сегментом туристичних напрямів, однак останнім часом увага перемістилася з суто кількісного зростання попиту на споживання культурних та визначних пам'яток до якісних змін у сутності цього попиту, в основі якого — можливість пізнати через оточення нові смисли, оцінити контекст (відчутти атмосферу місця), іншими словами, пізнати культуру місця і його жителів.

Серед основних напрямів руху в цих сферах в Україні можна визначити культурну децентралізацію й утворення нових центрів, що зацікавлюють туристів і гравців ринку, зростання запиту на локальний культурний туристичний продукт, появу нових «аніматорів культури», ревіталізацію та популяризацію «третіх місць». Успішному розвитку культурного туризму в Україні бракує інформаційної підтримки громадських культурних ініціатив. Зокрема проєкт *Ukrainer* частково виник з ідеї про те, що всі культурно-туристичні місця — це робота звичайних людей, які не бояться займатися невеличкими замками, театрами, сироварнями, фестивалями тощо. Збереженням культурних пам'яток в Україні методами фотограметрії та інтелектуального моделювання опікується команда *Pixelated Realities*. Громадська організація створює проєкти у віртуальній реальності, де можна прогулятися у часі й просторі українських та іноземних міст. До формування медіатеки важливої архітектури та історичних локацій, як Поштова площа, залучають геодезистів, архітекторів, урбаністів, а обчислення 3D-моделей *Pixelated Realities* здійснюють разом з Інститутом кібернетики НАН.

Найперспективнішим для розвитку культурного туризму в Україні є Карпатський регіон, вважає Н. М. Кіндрачук, оскільки має вигідне географічне розташування; багату історичну та архітектурну спадщину; самобутню культуру й добре збережені автентичні народні промисли і ремесла (Кіндрачук, 2013, с. 89-92). Серед звичаїв і традицій найпоширенішими в Українських Карпатах є проводи на полонину, гуцульське весілля та релігійні календарні свята, зокрема Різдво з новорічно-різдвяними колядками й щедрівками. Близькість до таких міст, як Львів, Коломия та Косів, Мукачево та Рахів, і культурно-мистецьких заходів, де найбільше збереглися самобутні традиції народних промислів, привертає значні потоки туристів та дозволяє пропонувати різноманітні туристичні маршрути. Кожен регіон Українських Карпат славиться своїми фестивалями, що також відіграють важливу роль у розвитку культурного туризму. Серед найвідоміших — традиційний «Гуцульський фестиваль», який неодмінно відбувається на території проживання етнічних гуцулів, гастрономічні фестивалі «Гуцульська бринза» та «Угорчанська лоза».

Актуальність подальшого розвитку культурного туризму (розробка тур-продукту, основою якого є об'єкти промислової, інженерно- та науково-технічної архітектури) як специфічної складової рекреаційно-туристського поля і суттєвого екскурсійно-пізнавального, історико-архітектурного, національно-патріотичного, духовно-виховного туристського ресурсу. Зростаюча

зацікавленість у вивченні та відвідуванні діючих, законсервованих, музеєфікованих або перепрофільованих промислових підприємств, інженерно-технічних об'єктів, які становлять історичну або архітектурну цінність як складової історичної та культурної спадщини.

Піклування про культурну, промислову спадщину та розвиток туризму промислової спадщини має бути одним із стратегічних цілей культурного розвитку будь-якої країни. Багаторічний прогрес у напрямку кращої валоризації промислової спадщини в межах європейських кордонів, систематична розробка стратегій валоризації та просування промислової спадщини з метою збагачення пропозиції культурного туризму дозволяє нам зробити великий крок вперед у туристичній та культурній сфері. Це в першу чергу означає виконання критеріїв, міждисциплінарний підхід до дослідження такого різноманітного матеріалу з метою збору дійсної документації та надання відповідної валоризації промислової спадщини. Далі йде захист на національному рівні та збереження існуючого стану, щоб уникнути подальшого погіршення, а також ретельне відновлення та остаточне перетворення.

Важливо підкреслити, що туризм і культура є неминуче пов'язані між собою. Ми можемо говорити про культурний туризм, зокрема, таким чином зосереджуючись на пропонованому культурному змісті, але ми також повинні визначитись, що до того, як цей термін був побудований, туризм розвивався виходячи з культури призначення. Культура - основа і гарантія відповідального та сталого туризму, а туризм - це ресурс для утримання та збереження культурної спадщини.

Пошук шляхів вирішення проблеми сформував тенденцію музеєфікації історико-культурної спадщини вугільної галузі в країнах зарубіжжя, яка найбільш яскраво реалізувалася створенням ансамблевих музеїв (музеїв-шахт, музеїв-заводів, музеїв-пам'ятників, музеїв-парків). Дана практика стала вагомим внеском у розвиток музейної сфери країн Європи і сприяла збереженню спадщини індустріальної епохи. В межах пострадянського простору подібний досвід не набув поширення, однак, потреба в його реалізації продовжує неухильно формуватися.

Таким чином, нематеріальна культурна спадщина має величезний потенціал, на основі вмілого використання якого практично будь-яке місто здатне формувати потоки міського туризму. Для грамотного залучення нематеріальної спадщини слід використовувати, з одного боку, активні технології роботи як з городянами, так і туристами, наприклад, екскурсії-квести. З іншого, створити хороший рівень матеріальної інфраструктури, необхідної як місце проведення подій, пов'язаних з проявом нематеріальної культурної спадщини парків та скверів, набережні та площі. В цілому, нематеріальна культурна спадщина дозволяє формувати: самотутній імідж місця, заснований на його географічному образі; почуття гордості і причетності городян і гостей до міської історії; освітні проекти, засновані на багатому історичному досвіді; нові напрямки туризму, такі як подієвий і освітній. Якщо у міста вже є сформовані сегменти туристичних пропозицій, він все одно буде зацікавлений в розширенні можливостей для туристів. У цьому випадку робота з нематеріальною культурною спадщиною може створити додаткові конкурентні переваги.

Висновки. Дослідження проблем у межах культурного туризму потребує використання міждисциплінарного підходу, який набуває чітких ознак під час вибору предмета дослідження. Проблеми взаємодії культури та туризму, культурні траєкторії сучасного туризму слугують структурою для аналізу ідентичності і мультикультуралізму. Соціокультурні практики сучасного туризму, що розвиваються в контексті світових глобальних процесів, надали можливості системно проаналізувати та означити шляхи позитивної практичної реалізації його явних і прихованих можливостей.

Головною метою культурного туризму є надання можливості отримання пізнавального, естетичного та емоційного задоволення туристів постіндустріального часу від спілкування з індустріальною спадщиною попередніх поколінь, до формування його ресурсної бази є достатньо складним питанням, яке потребує уважного вивчення. Інтерес дослідників-туризмологів до цього нового виду туризму породив значну кількість методологічних підходів вивчення індустріально туристичних процесів, формування наукового понятійного апарату цього туристичного напрямку, варіантів структуризації матеріалів, класифікації індустріальних об'єктів для створення індустріально-туристичного продукту. Тому визначення перспектив теоретичного і практичного освоєння ресурсної бази індустріального туризму в Україні є важливим напрямком.

Соціокультурні практики сучасного туризму, що розвиваються в контексті світових глобальних процесів, надали можливості системно проаналізувати і намітити шляхи позитивної практичної реалізації його явних і прихованих можливостей. Матеріальна культура індустріальної

епохи в умовах бурхливого розвитку інформаційного суспільства розглядається як історичний ресурс, що потребував збереження та повторного використання, та як новий напрямок розвитку туристичної індустрії.

Культурний туризм став головним сегментом у більшості туристичних напрямків, однак останнім часом увага перемістилася з суто кількісного зростання попиту на споживання культурних та визначних пам'яток до якісних змін у характері цього попиту, в основі якого знаходиться властиве всьому людству бажання побачити і пізнати культурну самобутність різних частин світу. У сучасній літературі про культуру підкреслюється її матеріальна складова (будівлі, споруди, артефакти, твори мистецтва тощо) і невлітима її частина (традиції, норми поведінки, вірування, ідеї, символи, мова та ін). У зв'язку з цим для будь-якої людини, культурний туризм - це не просто можливість познайомитися з якимось об'єктом культури, але і зрозуміти його інтерпретацію, пізнати через оточення нові смисли, оцінити контекст (відчутти атмосферу місця), іншими словами, пізнати культуру місця і його жителів.

Список використаних джерел:

1. Барна, М. Ю. (2017). Концептуальні підходи до розвитку культурного туризму. *Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції: матеріали наукової конференції*. (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.). (с. 62–64). Львів: ЛТЕУ.
2. Божко, Л. Д. (2010). Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. *Культура України: збірник наукових праць*. Вип. 32, 169–179. Харків: ХДАК.
3. Будько, М. (2010). Туризм как сигнификативная модальность социокультурных изменений. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 16, 468–481.
4. Гарбар, Г. А. (2013). Культурний туризм в контексті масової культури. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 56, 140–148.
5. Гордин В., Сущинская М., Яцкевич М. (2001). Теоретические и практические подходы к развитию туризма. *Культурный туризм: конвергенция культуры и туризма на пороге XXI века*. СПб.: СПб ГУЭФ, С. 144–145.
6. Карамашева, А. А. (2004). *Культурный туризм и его значение в социокультурном развитии регионов в условиях глобализации*. (Автореф. дис. ... канд. культурол. наук). Восстановлено из <http://cheloveknauka.com/kulturnyy-turizm-i-ego-znachenie-v-sotsiokulturnom-razviti-regionov-v-usloviyah-globalizatsii#ixzz5OAbcD8CD>.
7. Кіндрачук, Н. М. (2013). Значення традицій та звичаїв для розвитку культурного туризму в Карпатському регіоні України. В. Кляпчук (ред.). *Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи: Туризм і розвиток регіону: матеріали Міжнар. наук. конф. присвяченої 10-річчю створення Інституту туризму* (Івано-Франківськ, 19–20 вересня 2013 р.). Вип. 4, 89–92. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Фоліант.
8. Погорєлова, І. С. (2018). Культурна спадщина як складова культурної політики Європейського Союзу. *Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* КНЕУ, 16 березня 2018 р. (с. 152–157). Відновлено з https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Personn/kreit/2018/confurbiznes18.pdf.
9. *Потенціали 2017: крафт і культурний туризм*. Відновлено з https://biggggidea.com/practices/Craft_Culttourism/.
10. Пронкевич, О. В. (2015). Культурний туризм і «винайдення» Іспанії. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. (Т. 124). Вип. 111, 91–93.
11. Степанчук, А. В. (2015). Сохранение, развитие и демонстрация ремесел как часть материального культурного наследия в объектах культурного туризма. *Известия КазГАСУ*, 4 (34), 72–81.
12. Сущинская, М. Д. (2012). Развитие модели туризма впечатлений в культурном туризме. *Известия СПбГУЭУ*, 2. Взято с <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-modeli-turizma-vpechatleniy-v-kulturnom-turizme>.
13. Тросби Д. (2013). Экономика и культура. Москва: Высшая школа экономики, 256 с.
14. Bendixen P. (1997). Cultural Tourism Economic Success at the Expense of Culture? *International Journ. Of Cultural Policy*, 4, P. 21–46.
15. Dallen, J. Timothy. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction*. Bristol: CVB.
16. Jelin Daniela Angelina (2009). Splintering of Tourism Market: New Appearing Formsof Cultural Tourism as a Consequence of Changes in Everyday Lives. *Collegium Antropologicum*, 1. P. 259–266.
17. Goeldner, C., Brent, R. (2003). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Hoboken; New York: John Wiley & Sons.
18. Graham, B. (2002). Heritage as Knowledge: Capital or Culture. *Urban Studies*, 39, 1003–1017.
19. Richards G. (2007). *Cultural Tourism – Global and Local Perspectives*. New York: The Haworth Hospitality Press.
20. Richards G. (1996). *Cultural Tourism in Europe*. CAB International. Wallingford UK, p. 34
21. Macleod Donald, V. D. (2004). *Tourism, Globalisation and Cultural Change: An Island Community Perspective*. Clevedon: Channel View Publications.
22. Mc Kercher, B., Cros, H. (2015). *Cultural Tourism*. London: Routledge.
23. Mc Kercher, B., Du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: the partnership between tourism and cultural heritage management*. New York: The Haworth Hospitality Press.
24. Robinson M., Evans N., (1996). Callaghan P. Managing Cultural Resources for the Tourist. *Newcastle: University of Northumbria*, 496 p.
25. Richards, G. (2008). Creativity and tourism: The State of the Art. *Annals of Tourism Research*. Vol. 38, № 4, 1225–1253.
26. Shackley, M. L. (2001). *Managing Sacred Sites: Service Provision and Visitor Experience*. London: Thomson Learning.
27. Smith, M. K. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. London, New-York: Routledge.
28. Stebbins, R. (1996). Cultural tourism as leisure. *Annals of Tourism Research*. Vol. 23, Issue 4, 948–950.

References:

1. Barna, M. Yu. (2017). Conceptual approaches to the development of cultural tourism. *Current issues of economy and trade under the modern conditions of European integration: proceedings of the scientific conference*. (Lviv, May 11-12, 2017). (p. 62–64). Lviv: Lviv University of Trade and Economics. [in Ukrainian].
2. Bozhko, L. D. (2010). Cultural tourism as an important factor in socio-cultural development of Ukrainian regions. *Kultura Ukrainy: collection of scientific works*. Issue 32, 169–179. Kharkiv: KhSAC. [in Ukrainian].
3. Budko, M. (2010). Tourism as a significant modality of social and cultural changes. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, 16, 468–481. [in Ukrainian].
4. Harbar, G. A. (2013). Cultural tourism in the context of mass culture. *Humanitarny visnyk ZDIA*, 56, 140–148. [in Ukrainian].
5. Gordin V., Suschinskaya M., (2001). Yatskevich M. (2001). Theoretical and practical approaches to the development of tourism. *Cultural tourism: the convergence of culture and tourism on the threshold of the 21st century*. Spb.: St. Petersburg GUEF, P. 144–145. [in Russian].
6. Karamasheva, A. A. (2004). *Cultural tourism and its importance in socio-cultural development of regions under the conditions of*

- globalization. (Abstract of thesis... Candidate of Culturology). Retrieved from <http://cheloveknauka.com/kulturnyy-tourism-i-ego-znachenie-v-sotsiokulturnom-razvitii-regionsov-v-usloviyah-globalizatsii#ixzz5OAbcD8CD>. [in Russian].
7. Kindrachuk, N. M. (2013). The importance of traditions and customs for the development of cultural tourism in the Carpathian region of Ukraine. V. Klapchuk (Ed.). *Rekreatsiyni potentsial Prykarpattia: istoriia, suchasnyi stan, perspektyvy: proceedings of the International scientific conference dedicated to the 10th anniversary of the Institute of Tourism* (Ivano-Frankivsk, September 19-20, 2013). Issue 4, 89–92. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk: Foliant. [in Ukrainian].
 8. Pogorelova, I. S. (2018). Cultural Heritage as a Component of the Cultural Policy of the European Union. *Turystychnyi biznes: suchasni trendy ta stratehii rozvytku: proceedings of the International scientific-practical Internet conference*. Kyiv National University of Economics, March 16, 2018. (p. 152–157). Retrieved from [https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Person / krait / 2018 / confurbiznes18.pdf](https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Person/krait/2018/confurbiznes18.pdf) (accessed: 02/25/2019). [in Ukrainian].
 9. *Potentials 2017: Crafting and Cultural Tourism*. Retrieved from https://biggggidea.com/practices/Craft_Culttourism. [in Ukrainian].
 10. Pronkevich, O. V. (2009). Cultural tourism and the “invention” of Spain. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianskoi akademii»*. (Vol. 124). Issue 111, 91–93. [in Ukrainian].
 11. Stepanchuk, A. V. (2015). Preservation, development and demonstration of handicrafts as part of the intangible cultural heritage in cultural tourism objects. *Izvestiya Kaz GASU*, 4 (34), 72–81. [in Ukrainian].
 12. Sushchinskaya, M. D. (2012). Development of the model of impressionism in cultural tourism. *Izvestiya SPbGEU*, 2. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-modeli-tourism-vpechatleniy-v-kulturnom-tourism>. [in Russian].
 13. Trosby D. (2013). Economics and Culture. Moscow: *Higher School of Economics*, 256 p. [in English].
 14. Bendixen P. (1997). Cultural Tourism Economic Success at the Expense of Culture? *International Journ. Of Cultural Policy*. 4. P. 21–46. [in English].
 15. Dallen J. Timothy. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction*. Bristol: CVB. [in English].
 16. Jelin Daniela Angelina. (2009). Splintering of Tourism Market: New Appearing Forms of Cultural Tourism as a Consequence of Changes in Everyday Lives. *Collegium Antropologicum*, 1. P. 259–266. [in English].
 17. Goeldner, C., Brent, R. (2003). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Hoboken; New York: John Wiley&Sons. [in English].
 18. Graham, B. (2002). Heritage as Knowledge: Capital or Culture. *Urban Studies*, 39, 1003–1017. [in English].
 19. Richards G. (2007). *Cultural Tourism – Globaland Local Perspectives*. New York: The Haworth Hospitality Press. [in English].
 20. Richards G. (1996). Cultural Tourism in Europe. CAB International. Wallingford UK, p. 34. [in English].
 21. Macleod Donald, V. D. (2004). *Tourism, Global is ationand Cultural Change: An Island Community Perspective*. Clevedon: Channel View Publications. [in English].
 22. Mc Kercher, B., Cros, H. (2015). *Cultural Tourism*. London: Routledge. [in English].
 23. Mc Kercher, B., Du Cros, H. (2002). *Cultural tourism: the partners hip between tourism and cultural heritage management*. New York: The Haworth Hospitality Press.
 - a. [in English].
 24. Robinson M., Evans N., Callaghan P. (1996). Managing Cultural Resources for the Tourist. *Newcastle : University of Northumbria*, 496 p. [in English].
 25. Richards, G. (2008). Creativity and tourism: The State of the Art. *Annals of Tourism Research*. Vol. 38, № 4, 1225–1253. [in English].
 26. Shackley, M. L. (2001). *Managing Sacred Sites: Service Provision and Visitor Experience*. London: Thomson Learning. [in English].
 27. Smith, M. K. (2003). *Issues in Cultural Tourism Studies*. London, New-York: Routeledge. [in English].
 28. Stebbins, R. (1996). Cultural tourism as serious leisure. *Annals of Tourism Research*. Vol. 23, Issue 4, 948–950. [in English].

Надійшла до редколегії 28.09.2020

Gunel Valiyeva

Baku State University, Baku, Azerbaijan

METHODOLOGY OF CONDUCTING RECREATIONAL ZONING AND OPPORTUNITIES FOR ITS APPLICATION IN AZERBAIJAN

Aim: The main aim of the article to analyze the principles and methodology of recreational zoning, the related theories, as well as the factors, which must be successively considered in this process.

The methodological basis of the article is the theoretical provisions set forth in the works of Azerbaijani and foreign scholars in defining theoretical and methodological peculiarities of the state programs, international experience in the organization of Recreation Zones.

Results: The carried work also demonstrates the feasibility of the conduction of recreational zoning in Azerbaijan, with distinguishing sub-regions within the boundaries of touristic-recreational region of Gusar. The tourism- recreation zone of Gusar specifically predicts the main directions of development of the microdistrict by type of tourism. In accordance to the selection of areas for the Gusar tourism-recreation zone are taken into account the potential for the development of various types of tourism, as well as the suitability for the joint organization of many services. From this point of view, in the formation of recreational tourism zones graphic of dependence is considered the basis for the development of areas. The article shows that the advantages of applying this dependence graphic is suitable for the Gusar recreation and tourism zone. At the same time, the separation of Chilagir-Urva-Khuray, Anig-Laza, Hazra-Sudur micro-recreation regions in the Gusar recreation-tourism zone is due to the existence of similar natural-geographical conditions and conditions for the organization of different types of tourism. The structure of employment is dominated by agriculture and, in part, by tourism. Potato-growing and livestock are the main agricultural sectors.

Scientific novelty: The practical significance of the article is the selection of areas suitable for tourism development in the Gusar Tourism and Recreation Zone, and the forecasting of tourism development trends, taking into account the ecological balance.

Keywords: recreational region, recreational resources, natural, socioeconomic, anthropogenic resources, economic efficiency, Gusar recreation-tourism zone, recreational region, recreational resources, natural, socioeconomic, anthropogenic resources, economic efficiency, the model of recreation-tourism

Гунель Валієва

Бакинський державний університет, м. Баку, Азербайджан

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗОНУВАННЯ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНІ

Мета: Основна мета статті - проаналізувати принципи та методологію рекреаційного зонування, пов'язані з ними теорії, а також фактори, які необхідно послідовно враховувати в цьому процесі.

Методологічною основою статті є теоретичні положення, викладені в працях азербайджанських і зарубіжних вчених щодо визначення теоретико-методологічних особливостей державних програм, міжнародний досвід організації зон відпочинку.

Результати: Проведена робота також демонструє доцільність проведення рекреаційного зонування в Азербайджані з виділенням субрегіонів в межах туристично-рекреаційного регіону Гусар. Туристично-рекреаційна зона Гусара конкретно прогнозує основні напрямки розвитку мікрорайону за видами туризму. Відповідно до вибору територій для туристсько-рекреаційної зони Гусар враховуються потенціал для розвитку різних видів туризму, а також придатність для спільної організації багатьох послуг. З цієї точки зору, при формуванні зон рекреаційного туризму графічна залежність розглядається як основа розвитку територій. У статті показано, що переваги застосування даного графіка залежності підходять для зони відпочинку і туризму Гусар. У той же час, виділення мікро рекреаційних районів Чілагір-Урва-Хурай, Аніг-Лазу, Хазрі-судур в Гусарської рекреаційно-туристичній зоні пов'язано з наявністю схожих природно-географічних умов і умов для організації різних види туризму. У структурі зайнятості переважає сільське господарство і, почасти, туризм. Картоплярство і тваринництво - основні галузі сільського господарства.

Практична значимість статті полягає у виборі відповідних для розвитку туризму територій в Гусарської туристично-рекреаційній зоні і прогнозуванні тенденцій розвитку туризму з урахуванням екологічного балансу. Ключові слова: рекреаційний регіон, рекреаційні ресурси, природні, соціально-економічні, антропогенні ресурси, економічна ефективність, Гусарська рекреаційно-туристична зона, рекреаційний регіон, рекреаційні ресурси, природні, соціально-економічні, антропогенні ресурси, економічна ефективність, модель рекреаційно-туризму.

МЕТОДОЛОГИЯ ПРОВЕДЕНИЯ РЕКРЕАЦИОННОГО ЗОНИРОВАНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Цель: Основная цель статьи – проанализировать принципы и методологию рекреационного зонирования, связанные с ними теории, а также факторы, которые необходимо последовательно учитывать в этом процессе.

Методологической основой статьи являются теоретические положения, изложенные в трудах азербайджанских и зарубежных ученых по определению теоретико-методологических особенностей государственных программ, международный опыт организации зон отдыха.

Результаты: Проведенная работа также демонстрирует целесообразность проведения рекреационного зонирования в Азербайджане с выделением субрегионов в границах туристско-рекреационного региона Гусар. Туристско-рекреационная зона Гусара конкретно прогнозирует основные направления развития микрорайона по видам туризма. В соответствии с выбором территорий для туристско-рекреационной зоны Гусар учитываются потенциал для развития различных видов туризма, а также пригодность для совместной организации многих услуг. С этой точки зрения, при формировании зон рекреационного туризма графическая зависимость рассматривается как основа развития территорий. В статье показано, что преимущества применения данного графика зависимости подходят для зоны отдыха и туризма Гусар. В то же время, выделение микро рекреационных районов Чилагир-Урва-Хурай, Аниг-Лаза, Хазра-Судур в Гусарской рекреационно-туристической зоне связано с наличием схожих природно-географических условий и условий для организации разных виды туризма. В структуре занятости преобладает сельское хозяйство и, отчасти, туризм. Картофелеводство и животноводство - основные отрасли сельского хозяйства.

Практическая значимость статьи заключается в выборе подходящих для развития туризма территорий в Гусарской туристско-рекреационной зоне и прогнозировании тенденций развития туризма с учетом экологического баланса.

Ключевые слова: рекреационный регион, рекреационные ресурсы, природные, социально-экономические, антропогенные ресурсы, экономическая эффективность, Гусарская рекреационно-туристическая зона, рекреационный регион, рекреационные ресурсы, природные, социально-экономические, антропогенные ресурсы, экономическая эффективность, модель рекреационно-туризма.

Relevance of the topic. Touristic-recreational zoning, i.e. division of a certain territory into recreational sub-regions depends on the geographical conditions and land use capacity of a territory as well as on available resources of tourism importance. Zoning of touristic resources is conducted depending on the sub-sectors of tourism, quantitative parameters of those resources and also the duration of their use. Zoning of touristic resources, unlike other economic, physical and recreational zoning, can be conducted not based on a single component but on the basis of all natural, anthropogenic and socio-economic resources.

Zoning, in general, is a scientific-methodological process that takes into account natural, geomorphological, socio-economic and other factors, whereas recreational zoning is a division of a territory into micro-regions with a comprehensive consideration of all components favoring tourism. Recreational regions can be distinguished as macro-regions, meso-regions and micro-regions. There is also a definition of ‘specialized recreational region’ which is associated with certain types of recreational resources and compliant to the prevailing tourism industry [8]

The methodological basis of the article is the theoretical provisions set forth in the works of Azerbaijani and foreign scholars in defining theoretical and methodological peculiarities of the state programs, international experience in the organization of Recreation Zones.

Scientific novelty:

- Assessment and determination of profitability of tourism resources in Gusar Recreation Zone;
- Application of international experience in the formation of tourism industry in the recreation zone.
- Separation of microdistricts in the recreation zone.

The practical significance of the article is the selection of areas suitable for tourism development in the Gusar Tourism and Recreation Zone, and the forecasting of tourism development trends, taking into account the ecological balance.

Methodology. In European countries, a touristic area is a territory with rich natural and cultural resources. In such a territory, among various sectors of the economy, tourism is recognized as a priority industry, which involves the major part of investments. Distinguishing of touristic regions and smaller

subregions is very important in terms of the perspective development of tourism. Identification of touristic regions considers the four basic elements in particular: natural resources, cultural resources, tourism infrastructure and general infrastructure.

D.V.Nikolaenko believes that recreational zoning must be conducted with taking into account the attractiveness of all natural and man-made resources. In his opinion, zoning of the territory must be carried out based on learning the territory from view of all economic entities. As he notes, it is necessary to consider the compatibility of using natural and cultural resources and studying of economic opportunities [10]

V. A.Kvartalnov notes that although the formation of the recreational area is associated with resources of tourism, factors such as geographical location, feasibility of using resources, specialization of tourism facilities, and compatibility of various services must be taken into account. Based on this, he considers it necessary towards the recreational zoning to assess all natural and economic factors simultaneously. The author proposes to create a recreation zone, micro-regions, resort- and tourist centers, and cultural and educational areas [9]

According to I.B.Zorin, the key role in conducting of recreational zoning is played by the use of the advantages of the ecological environment, formed on the basis of the available natural resources of tourism. The formation of recreational areas is variable, since it depends on the qualitative properties of the territory, directly related to the joint use of various resources [9] The economic efficiency of recreational areas depends on the development of infrastructure and investment policies, whereas the management efficiency is determined by the potential of the recreational area in terms of attracting tourists.

A. Aleksandrov notes that when conducting recreational zoning, the borders of the considered territories must be determined with complexly taking into account natural, environmental and economic factors. The author ranks recreational areas according to a point system while considering the interaction of landscape factors. Aleksandrov offers to assess the possibilities of recreational land use along with the degree of available infrastructure and also resources in compliance with the criteria of a five-point scale [6]

Preobrazhensky suggests that the formation of recreational areas is directly related to the natural resources of tourism. As he states, distinguishing small neighborhoods within a recreational area is mostly associated with seasonal and climatic factors. Studying traditional recreational regions requires a common geographical approach that is in relationship with natural and anthropogenic tourism potential of a region [9] The author notes that this conditionality is determined by the ability to use available resources as well as the funding capacity, since the development of recreational areas is aimed at the rational use of tourism potential and is based on the economic efficiency of the use of resources.

Mironenko notes that conducting of recreational zoning requires an approach in terms of organizing tourism and attracting tourists based on the use of available resources. Regarding the definition of regionalization criteria, the author gives particular importance to the defining of specialized tourist zones or territories, with pointing out the key role of geographical and economic factors. He states the importance of the profitability of the specialization of recreational meso- and micro-regions within a large recreational zone [9] A big role in attracting tourists is played by the formation and certification of tour products in the territory of recreational areas.

Yu.A.Vedenin notes that when allocating recreational areas, the attractiveness of natural resources, the presence of cultural landscapes, etc. must be considered. As he thinks, the formation of recreational areas is determined primarily depending on the use of various types of landscapes, their diversity and the peculiarity of their aesthetic attractiveness. Following these characteristics economic factors are remarkable which depend on the "capital intensity of the landscape." The scientist also points out the importance of using landscape diversity in the formation of recreational areas [7]

In general, the followings serve as the basis for recreational zoning:

1. Grouping by the functions of the use of tourist resources. It determines the purpose and possibilities of management and use of resources.
2. Determining the level of development of territories where tourism resources are present. Along with this, highly developed, moderately developed and underdeveloped regions are distinguished, within which, zoning is conducted at the micro-level. Such zoning may be characterized as the purpose of tourism.
3. The relationship between the recreational area and the environment beside with measures on environmental protection. When zoning by this characteristic, the cleanliness of the environment, the integrity of the natural components of the recreational region must be taken into account. Such zoning are

typically conducted with regard to national parks and areas with exotic landscapes.

4. Zoning by the territories with a high prospective development potential. It includes the zoning of areas that are poorly used in tourism, as well as those areas whose involvement in tourism seems impossible. Such territories are called reserve zones.

Among the landscape factors, taken into account in recreational zoning, the main focus is given on the followings [10]

- landscape exoticism and its attractiveness in terms of tourism;
- the importance of landscape diversity in tourism;
- determination of the limits of human impact on landscapes;
- the attractive role of the individual components of the landscape in tourism;
- landscape monuments and the possibilities of their use;
- considering of the role of landscapes when establishing tourist routes in recreational areas;
- land use possibilities.

Consideration of climatic factors means taking into account comfort data, seasonality, microclimatic conditions, etc. Some experts who states the role of landscape and climate factors, consider the attractive role of the latter as most crucial. As they think, climatic factors play the most important role in the formation of recreational areas and identifying subareas of recreational significance in their boundaries. Study of the climatic parameters of recreational areas makes necessary a common approach, though however, when defining recreational micro-regions within them, all climate elements (temperature, humidity, wind, etc.) are studied and taken into account separately.

When recreationally zoning, the anthropogenic factors, along with their attractiveness, are evaluated also by the using potential, favorability in terms of development of cultural and educational tourism, and the possibilities of jointly using various tourism resources. In this zoning, all material, spiritual, ethnographic and other monuments associated with cultural heritage are considered as the main factors [4] Zoning by the peculiarities of cultural heritage and ethnographic features envisages the possibility of using tourist centers and micro-regions in the tourism industry. In recreational zoning, these components are not considered separately. A tourist center is formed under the condition that certain tourism resources are used jointly [12]. One of the main indicators of the touristic-recreational region is the grouping of resources with the purpose of developing tourism industry and provide services to consumers. [4] Specialization in tourism resources is associated with the creation of centers for various purposes, and the development of resort tourism. Tourism resources may also be subject to regionalization in terms of economic and social factors. Economic zoning of tourism resources focuses on engineering and technological features of using available resources, as well as the level of development of the existing infrastructure. [5] Zoning of recreational areas is carried out in 4 stages.

The first stage consists of collecting data on a region and assessing its resources. At this stage, the recreational potential, employment of the population, features of the development of services and environmental impacts are studied. This stage includes also determining the contribution of resources to ensuring the economic efficiency of tourism based on the use of recreational resources in combination with other sectors of the economy. In Slovenia, when identifying the recreation areas, the joint use of leisure economic entities is practiced to effectively regulate the development of tourism. Moreover, this stage includes the study of development of new skills in tourism, which allows provide employment after the creation of a new tourist zone. The goal is to achieve the development of new services without changing the environment and existing economic sectors. [14]

The second stage concerns the direction of development. It includes the creation of accommodation facilities, the provision of new facilities for the use of tourists and the development of additional tourism services. This stage is characterized by a massive flow of tourists to a region, and subsequently by intensive development of that territory. Recreational areas in which the tourism industry is developing cover the coast and areas of mass tourism.

The third stage reflects the potential of a recreational region and sub-sectors of the developing tourism industry. It takes into account the territorial potential, recreational load, environmental protection, environmental impact, resettlement, level of tourism development, population number and growth of arrivals of tourists. [13] An analysis of these factors is carried out to determine the interrelationship between the development of tourism and the environment, population and employment, etc.

At the fourth stage an integrated approach prevails with regard to the formation of a territory as a recreational area. The subject of study at this stage is a change in the above factors according to the criteria of the formation of a recreational area in a selected territory. [11]

Based on the above factors, the definition of “landscape and climatic resort regions” has been

formed in the recreational zoning of Azerbaijan, and the concept of “tourist centers” has been formed which focuses on economic factors. Specialists in the field of geography (A.Eyyubov, B.Budagov, A.Salmanov, H.Soltanova, V.Dargahov) has studied various aspects of recreational zoning. Currently, comprehensive works are underway in the country to identify recreational areas and their specialization. The development of tourism destinations and the identification of attractive tourist sites are planned as well [3] The issue of recreational zoning in the country has not been fully resolved. At the level of administrative districts and territorial units, measures are being taken to sustainably manage the development of different subsectors of tourism and their infrastructure, efficiently use the tourism resources, reduce seasonality, and effectively support local governance. In 2008, in accordance with the decree of President I.Aliyev on the creation of recreational areas, the Caspian sections of the Gusar, Guba, Khizi and Khachmaz administrative regions were selected by the expert commission to create touristic-recreational regions [2] With the same purpose, the territories of the Lankaran, Masalli and Lerik regions, located in the south of the country, as well as the Goygol, Goranboy, Gadabay and Tovuz regions in the west were chosen, too. Despite conducting of appropriate assessments in the above mentioned administrative regions, the works on the creation of tourist and recreational areas have not yet been completed. In the strategic roadmap on the development of the tourism industry, special attention is paid to the establishment of touristic-recreational zones. The State Tourism Agency has proposed the establishment of management centers in destinations attractive for tourism. Currently, such centers have been established in the Guba, Ismayilli, Sheki, Shamakhi administrative districts and Aran economic region. The State Tourism Agency has a department on managing regional destinations.

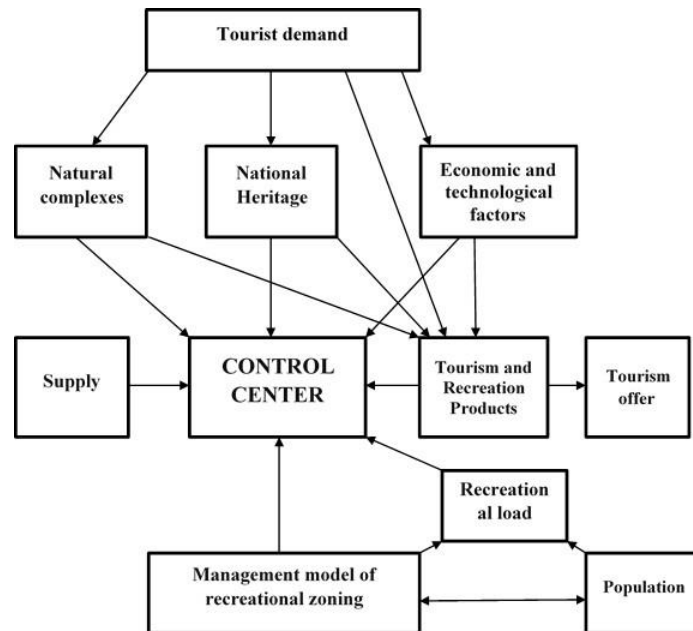

Fig 1. Management model of recreational zoning

In accordance with the decree of the President of Azerbaijan, a special mechanism has been created to encourage investing in order to support the creation of new enterprises by the government, develop touristic-recreation zones, and strengthen industrial production. The document on investment promotion makes it possible to benefit discounts provided by the Tax Code and the Law of the Republic of Azerbaijan “On Customs Tariff”. The Investment Promotion Document provides funds on a preferential basis for 7 years, which exempts from 50% of income tax, as well as from property and land tax, and customs duties levied for the import of equipment and VAT. This serves as an additional incentive for entrepreneurs interested in creating the appropriate infrastructure in the Zones of Tourism and Recreation [1]. In the touristic-recreational zone of the Gusar district, there are opportunities to create recreational micro-regions, fitting with local natural and economic conditions. Expert studies show that in the natural territorial complexes of the relief, small recreation regions consisting of smaller recreation districts can be contoured. Concerning the Gusar touristic-recreational zone, here micro-regions of Chilagir-Urva-Khuray, Anig-Laza and Hazra-Sudur can be distinguished due to availability of unique landscape and environmental conditions, as well as the diversity of agricultural sectors and the specialization in tourism.

The villages of Chilagir-Urva-Khuray of the Gusar district are located in the territory between the Great Suval Range and the Shahdag National Park. This territory, as well as the right and left banks of the Gusarcay River, can be designed as a separate recreational micro-region. It has a moderately warm climate with an even seasonal distribution of rainfall, as well as a forest landscape. The structure of employment is dominated by agriculture and, in part, by tourism. Potato-growing and livestock are the main agricultural sectors. Over the past five years, recreation centers have been built in the villages of Chilagir and Khuray, as well as on the right and left banks of Gusarchay. In the summer months, guesthouses are widely rented here, as the natural conditions of those areas are favorable for the development of rural tourism.

The recreation region of Anig-Laza covers mainly the mountain area, which is a part of the Shahdag National Park. The climate here is cold. The micro-region has a mountain meadow landscape. The local communities are engaged mainly in sheep breeding and potato growing. In recent years, thanks to the development of tourism, rental of rural houses has increased. The construction of new processing enterprises in the Shahdag center of winter and summer tourism will accelerate the development of this area.

The Hazra-Sudur recreation area (micro-region) has a moderately warm and cool climate. Its territory has a forest- and mountain meadow landscape. The population here is engaged mainly in gardening and horticulture (in the foothills), as well as sheep breeding (in mountainous areas). In terms of tourism, the territory is very poorly developed. Recreation facilities are not established. There are several catering facilities that serve guests and partially render overnight services. The micro-region has favorable conditions for the development of natural and ecological tourism.

Conclusions of this study can be formulated as follows:

- Recreation zoning must take into account natural, human, socio-economic factors, which is related mainly to land use and application of economic activity.
- Formation of the recreation regions is composed of four stages, including the identification and evaluation of tourism resources, development directions, opportunities for creation of key tourism clusters and the distinguishing of micro-regions.
- Though recreational zoning in Azerbaijan are conducted with consideration of the influencing natural and economic factors, specialized touristic-recreational regions are not formed in the country, since the mentioned zoning lacks the step-by-step approach. This factor hinders conducting of specialization when creating recreational areas correspondingly to the demand available in the Azerbaijan's tourism sector.
- Tourism in the Gusar region is taken into account by the allocation of micro-districts in the recreational district, taking into account the possibilities for mastering tourism.
- Dividing the touristic-recreational region into micro-regions within boundaries of the territory of Gusar district is to be conducted with taking into account land use possibilities in terms of tourism, which must contribute to the development of this territory.

References:

1. "Azerbaijan" newspaper. Strategic Roadmap for Development of Specialized Tourism Industry in the Republic of Azerbaijan. Baku, 2016, December 17. (In Azerbaijani)
2. Resolution of the Cabinet of Minister of the Republic of Azerbaijan on the establishment of Khizi-Khachmaz, Guba and Gusar tourist and recreational zones in the Republic of Azerbaijan. (2016). №. 286 (August 1). (In Azerbaijani)
3. Budagov B.A. Natural monuments of Azerbaijan. Baku: Science, 1990, p. 180. (In Azerbaijani)
4. Dargahov V.S. Recreation and tourism resources. Baku: MBM, 2008, p. 214. (In Azerbaijani)
5. Soltanova H.B. Tourism and its development in the Republic of Azerbaijan. Monography. Publishing House of AzTU. Baku, 2015, p. 264. (In Azerbaijani)
6. Aleksandrova A.Yu. International tourism. Moscow: Aspect Press, 2002, p. 470. (in Russian)
7. Vendina O.I. Recreational condition and the optimization ways of territorial organization of recreational activity. / Theoretical problem of recreational geography. Moscow, 1989 (in Russian)
8. Kuskov A.S., Golubeva V.L., Odintsova T.N. Recreational geography. Moscow: Flinta, 2005, p. 496. (in Russian)
9. Mironenko N.S., Pirozhnyk I.I., Tverdokhlebov I.T. Theoretical foundations of recreational zoning. / Theoretical problems of recreational geography. Moscow, 1989 (in Russian)
10. Nikolaenko D.V. The evolution of the development of the region and the formation of its recreational specialization. / The state and prospects of tourism development in the CIS. SPb.: 2000. (in Russian)
11. Salmanov A.A. Geography of resort areas of the seaside zone of Azerbaijan. Abstract of the dissertation work. Baku, 1973, p. 19. (In Azerbaijani)
12. Tourism, development and growth: the challenge of sustainability. London, 1997, 302 p. (In English)
13. Ceballos-Lascurain, H. Tourism, ecotourism and protected areas: the state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development. Cambridge, 1996, 301 p. (In English)
14. Towner J. An Historical Geography of Recreation and Tourism in the Western World 1540–1940, 1996, 312 p. (In English)

Надійшла до редколегії 20.10.2020

Ahmadov Rashad

Azerbaijan Tourism and Management University, Baku, Azerbaijan

ASSESSING THE ATTRACTIVENESS AND ABILITY OF THE COMPETITIVENESS OF MEDICAL TOURISM DESTINATIONS IN AZERBAIJAN (ON THE EXAMPLE OF NAFTALAN)

Purpose: The main goal of the article is to identify the prospects for the improvement of health tourism, which is a priority field of tourism in Azerbaijan, and the application of unique treatment opportunities in Naftalan.

The main methodological basis of the article is the existing theories and new approaches in health tourism. Health is a theoretical-methodology from tourism to medical, spa-health, thermal and third age group, as an alternative service area for disabled people. In addition, the TDRC model was studied in assessing the competitiveness of the destination in terms of economic, social and physical benefits.

Result: The socio-economic effects of the improvement of Naftalan treatment and health destination, the role of organisation of employment of the population, the conducting the international certification to boost the attractiveness were mentioned. The marketing strategy of the destination was analyzed, the directions of social media marketing were indicated, the arrangement of manufacture and sale of cosmetic products belonging to the Naftalan brand were investigated. At the same time, the preparation, marketing and sales opportunities of short, medium and long-term packages belonging to the Naftalan destination were analyzed.

In order to increase the competitiveness of Naftalan as a health tourism destination, it is essential to gain international certificates, the city should be a member of the International SPA and the European Association of Thermal Cities.

Scientific innovation: For the first time, the article evaluates the competitiveness of Naftalan, the international certification of medical services, and analyzes the main attractive advantages. At the same time, the preparation of short, medium and long-term tourism packages, the organization of leisure services are among the scientific innovations of the article.

Keywords: health-treatment tourism, sanatorium, branding, Naftalan, destination, balneological resource, profitability, attractiveness, infrastructure, hospitality, investment, SPA, leisure time, economic growth, marketing.

УДК 379.85; 338.482.22

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.25-29>

Ахмадов Рашид

Азербайджанский университет туризма и менеджмента

ОЦЕНКА ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (НА ПРИМЕРЕ НАФТАЛАНА)

Резюме: Цель: Основная цель статьи - выявить перспективы улучшения оздоровительного туризма, который является приоритетной сферой туризма в Азербайджане, и применения уникальных лечебных возможностей в Нафталане.

Основной методологической основой статьи являются существующие теории и новые подходы в оздоровительном туризме. Здоровье - это теоретико-методология от туризма до медицинской, курортно-оздоровительной, термальной и третьей возрастной группы, как альтернативная сфера услуг для людей с ограниченными возможностями. Кроме того, модель TDRC была изучена при оценке конкурентоспособности дестинации с точки зрения экономических, социальных и физических выгод.

Результат: Отмечены социально-экономические эффекты улучшения нафталанского лечения и оздоровления, роль организации занятости населения, проведение международной сертификации для повышения привлекательности. Проанализирована маркетинговая стратегия дестинации, обозначены направления маркетинга в социальных сетях, исследована организация производства и продажи косметической продукции бренда Naftalan. В то же время были проанализированы подготовка, маркетинг и возможности продаж краткосрочных, среднесрочных и долгосрочных пакетов, относящихся к направлению Нафталан.

Чтобы повысить конкурентоспособность Нафталана как направления оздоровительного туризма, необходимо получить международные сертификаты, город должен быть членом Международного СПА и Европейской ассоциации термальных городов.

Научная инновация: Впервые в статье оценивается конкурентоспособность Нафталана, международной сертификации медицинских услуг, и анализируются основные привлекательные преимущества. При этом подготовка краткосрочных, среднесрочных и долгосрочных туристических пакетов, организация досуговых услуг относятся к числу научных новшеств статьи.

Ключевые слова: оздоровительный туризм, санаторий, брендинг, Нафталан, дестинация, бальнеологический ресурс, доходность, привлекательность, инфраструктура, гостеприимство, инвестиции, СПА, досуг, экономический рост, маркетинг.

Relevance. The concepts of health, wellness and medical tourism are used as the same meaning in many cases. Health tourism refers to travelling from one residence to another for the purpose of

providing medical services relating with various tourist (entertainment) services, as well as the utilisation of health services offered to improve a person's physical and mental condition. In the scientific literature, medical and wellness tourism are considered as subcategories of the health tourism [3].

The development of the medical tourism is one of the main priorities among the types of tourism for our country. Adoption of the Law of the Republic of Azerbaijan "On natural treatment resources, health resorts" and "State Program for the Development of Resorts in the Republic of Azerbaijan for 2009-2018", "Specialized Tourism Strategy in the Republic of Azerbaijan , Roadmap for the Development of Tourist Industry" highlights the relevance of this area [1].

The requirement for the health tourism is formed by domestic and foreign tourists. According to the given information by the State Statistics Committee, 2.8 million foreign visitors visited Azerbaijan in 2018. 2.6 million of the 2.8 million foreign visitors visited country like tourists. 63.1 thousand of them (2.42%) come to the country for health tourism [2].

The majority of users of the health tourism facilities are domestic tourists. Domestic tourists are mainly employees of budget-funded organizations. They come to sanatoriums mainly on the basis of referrals provided by the Confederation of Trade Unions. Thus, many sectoral trade unions united in the Trade Union Confederation receive a certain quota of tourist journeys to health facilities. Then, through the trade union representative in the enterprises they cooperate with, they provide referrals to the employees of the enterprises. The number of citizens of the country using health tourism products is more than 200,000, the main part of which consists of patients who come to medical institutions individually [10].

Methodology. There is not a universally agreed and globally defined definition or a model that fully explains the competitiveness of the tourism destinations. Some researchers, such as Artal and Kozak, Iniesta-Bonillo, Sanchez-Fernandez and Jimenez Castillo, rely on the indicators of the sustainability for explaining the competitiveness of the tourism destination. Other researchers base on other indicators, such as customer's expectations, tourists' desires , their satisfaction and motivation, attractiveness of the place (encouraging and provocative factors), reputation of the city and dependence on it, the level of smart management in the city, investment in technology, the creation of the value and potential of the requirement [7].

Therefore, it is admitted that the "competitiveness" of any destination for research is a "multifaceted concept of area that requires advantage in various aspects". In this context, the destination is considered competitive, if it attracts potential tourists and provides their satisfaction. Such kind of sustainability of the competition is determined by both the specific factors in tourism and the impact on service providers in the tourism sector. According to Richie and Crouch, the competitiveness of a destination depends on the following factors [10]:

- The opportunities for increasing the revenues of the tourism;
- The opportunities for regular tourist reception of the tourists;
- Providing the entertainment and experience / adventure;
- Ensuring the profitability;
- Ensuring a good living standard for the local residents;
- Protection of the natural environment;

The concept of competitiveness is perceived by people variously: if a person evaluates the tourism perspective of the destination (attractiveness), another person evaluates the perspective of that area as a destination (competitiveness). The dual analysis of these a couple of the concepts provides a unified approach to the development of the Competitiveness and Attractiveness (CATD) level of Tourism Destination. The CATD is defined as "the ability of any destination to provide social, physical and economic benefits to the local inhabitants, at the same the ability of providing satisfactory experience for the tourist". The CATD model demonstrates that supply factors according to the destination and tourist demand factors contribute to the creation of a thriving tourism environment and can be used satisfactorily level [8].

The relevant research in the field depicts that there is a direct link between the development of tourism in the region and the living standards of the local inhabitants. Every society faces with the question of how to ensure the best well-being and standard of living of its citizens. The development of tourism triggers the development of the society. If it is regulated properly, tourism could alter an important mechanism for achieving more social goals. From the point of view of sustainability, it seems that the development of tourism within the possible capabilities of ancillary ecosystems can have a positive impact on the living standards of the residents of the destination.

Discussion. As an object of the research the development strategy of Naftalan medical-health

tourism is taken mainly. This study examines the impact of destination on the development of tourism and people's living standards in the following areas [2]:

- Development of the infrastructure
- Economical and social benefits
- Protection of nature, culture and heritage
- Medical-health and safety issues
- Hospitality
- General social responsibility

Development of the infrastructure. The population of Naftalan city is more than 15000, and their main occupation is treatment and health care. The sub-infrastructure of the city is relatively affordable. There are a centralized sewage system, permanent water and electricity supply, and road infrastructure in the city. The length of the roads in Naftalan is 12,5 km, and the main parts of which consists of 3 rd grade asphalt. The 18 km long highway to the Baku-Ganja highway in Naftalan has been overhauled. New asphalt pavements were laid on the streets and roads of the city, modern light poles were installed to illuminate the roads and streets. The city's centralized supply system also creates favorable conditions for infrastructure. A post office and a telecommunication center are run in Naftalan, which belongs to the sub-infrastructure.

Economic and social benefits. The development of medical and health tourism in the city of Naftalan has allowed boosting employment and the establishment of new income areas. There are 5,9 thousand economically active people in the city, that about 40% employee in sanatoriums and resorts. Totally, 446 economically active people were provided with permanent jobs in medical centers located in the city. During the season, the number of people employed under the contract is 764 people, and those who directly use the resort services are 832 people[2].

Local people are generally in the service section in the main health resorts , the sanatoriums operating in the city of Naftalan are one of the leading operating health resorts in the country. The number of resorts in Naftalan reaches 11, with a total number of rooms is about 2,000. Sanatoriums operating in Naftalan have a higher level of service potential at the international level. Oil treatments with the miraculous Naftalan oil are used for treating more than 20 diseases. Currently, “Chinar” , “Gashalti” , “Karabakh”, “Naftalan”, “Mocuzeli Naftalan” (Miraculous Naftalan) , “Sehirli Naftalan”(Magical Naftalan), “Kapaz” and other resort centers offer modern services in Naftalan.

It is also planned to build several health centers in Naftalan in a future perspective. An analysis of the dynamics of users of treatment centers in Naftalan shows that the number of both local and foreign tourists has increased. Taking this into account, the suggestion of the new services in Naftalan resorts permits to maintain the dynamics of visiting tourists. Tourism prevails main occupation field in the employment of the population of Naftalan[3].

The arranging of additional services to grow the ability of international competitiveness of Naftalan sanatoriums, the launching of the new resort destinations, the organization of marketing and advertising might allow to attract massive tourist flows. By studying the international experience here, developing the range of resort products, planning tours at different periods and improving transportation opportunities could increase its competitiveness.

The dynamics of users of Naftalan resorts shows that their number has increased in recent years. The fact that the number of overnight stays exceeds 70,000 and the average annual growth rate reaches 15-17% is thank to the improvement in the level of provided services. Boosting number of foreign tourists visiting the resorts of Naftalan has also ensured this dynamic. Thus, while the number of overnight stays by foreign tourists was 890 in 2010, however this figure was more than 31,000 in 2015 and more than 50,000 in 2018 [2].

Generally, the analysis of sanatorium-resort tourism in the country depicts that, it possesses rich balneological resources and contemporary infrastructure areas for its development. The choice of resort-medical tourism as a priority in the country has been reflected in the improvement in preferential investments in this area over the past seven years; thanks to this modern medical facilities have been constructed and put into operation. Restoration of the old sanatoriums and provision of modern equipment is also a manifestation of this development.

For the development of a creative strategy in the medical tourism in the country is possible by studying the international experience and its implementation after ensuring the above-mentioned sequence of opportunities. In this regard, the development of the Naftalan brand can be considered more creative, as it covers the above mentioned stages. Here it is important to take measures to ensure better and professional performance of the resort destination. Branding allows the customer to get more detailed

information about the product. At the same time, it leads to the formation of a unified image at the global or a local level, as well as permits to overcome the crises with the minimal damage[12].

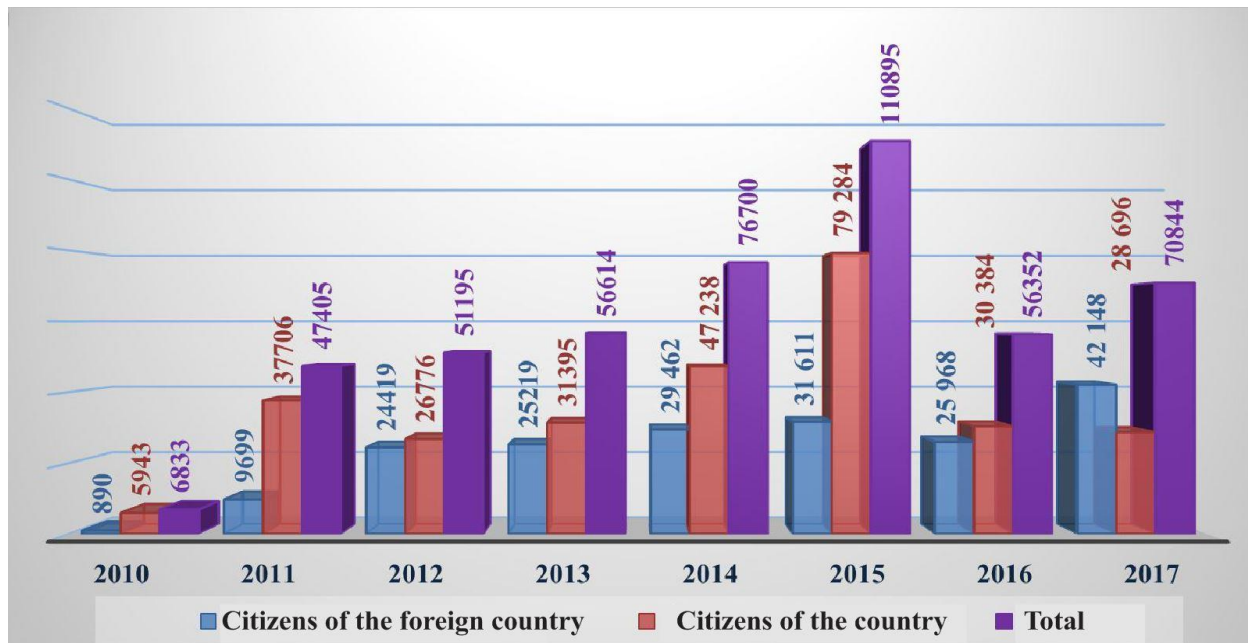

Fig 1. The number of the overnight stays in the resorts in Naftalan city (the number of people)

Source:[2]

- The media strategy of products in Naftalan resorts is accompanied by both info tours and online advertising. It would be effective to establish a centre for communicating to the target groups of the Naftalan resorts, to prepare a financial plan and determine a budget. This center would serve to form an effective and efficient media support for Naftalan resort products, implementing of ideas, the development of the format of advertising messages for ensuring the advantages. The right media policy would create better conditions for the brand to advance in the market here.

- The promotion of the brand and its monitoring. The final direction of the formation of the Naftalan brand may be its promotion and assessing it based on the monitoring of the results. The visual presentation of the brand, the usage of comparative opportunities in the organization of advertising the products and their monitoring, the analysis of the current situation is essential. Although the effectiveness of advertising in the branding of Naftalan resort products is high in recent years, there are problems in its implementation and online advertising. The discrepancies in the pricing policies of various booking companies and travel agencies are due to the lack of effective advertising.

- Production of cosmetic products based on Naftalan healing oil. For this goal, it is necessary to study the composition of new make-up products using therapeutic oil and identify opportunities for their application in treatment and cosmetic services. It should be noted that the utilization of cosmetic products in the SPA services used in medical tourism is also possible, which may lead to an increase in the export potential of these commodities and could cause their implementation in other health care facilities. Thus, the healing oil of Naftalan is currently widely used in the resorts of European countries, for example, the resorts of the Czech Republic and Croatia could be noted particularly[9].

- Branding of the cosmetics, medicines and other products based on Naftalan oil. It would be expedient to organize the packaging and marketing of Naftalan oil goods and determine their sales channels. Ensuring that European organizations obtain a certificate from the international institutions confirming the therapeutic value of Naftalan oil for the approval of standards and therapeutic properties of these products, in particular, will promote its branding.

- Promoting the utilization of Naftalan therapeutic products in Azerbaijan and international health centres can stimulate its production. It might support the application of these products in SPA centers. Organizing info and formulas from Baku to Naftalan can play an important role in its PR and advertising.

The result. According to the result of our study, the following results were gained:

- In order getting an international certificate International SPA Associations have been able to boost the attractiveness of the oil of Naftalan as natural healing resource for tourists from Europe and

other countries in the region. Obtaining an international certificate for the oil of Naftalan could play an important role in its advertising and attracting foreign tourists, trigger to the manufacture of the medical cosmetics as well .

- It would be more effective to study the international experience to ensure the improvement of international resort and health tourism in Naftalan city, to form new service areas aiming at developing its competitiveness, to offer package health tours for citizens of target countries.

-Considering countries like Georgia, the Russian Federation, the Ukraine, which offer spa treatment services traditionally and expertise in the resort tourism field, they possess a traditional customer base, all these factors rise the competitive environment in the region. From this perspective , it might be noted that the rising of SMM services, the promotion of resort products as a package form can be more effective in the development of the new Naftalan resort destinations in our country.

- The formation, marketing and sale of short, medium and long-term package tours as one of the directions of improving medical services in the Naftalan resort destination would allow attracting international tourist flows.

References:

- 1."Strategic Road Map of the Republic of Azerbaijan on the development of the specialized tourism industry". Collection of Legislation of the Republic of Azerbaijan. Volume XI, Baku: "Avrasiya press", 2017.
- 2.Tourism in Azerbaijan, SSC, Baki 2020 (electronic source)
- 3.Dargahov V.S, Karimov R.N, Resort-medical tourism in Azerbaijan: history of development, modern situation, problems and perspectives, BSU. ANAS, Institute of Geography. Works of Geographical Society of Azerbaijan. Volume XVII. Baku 2011, p. 182-191.
- 4.Soltanov H.B., Gasimov M.S., Aghasiyev A.R. Resort economy of Azerbaijan. Baki , 2017, 215 p.
- 5.Barchukov, I. S. Sanatorium business / I. S. Barchukov. - M.: Unity-Dana, 2012 . 303 p.
- 5.Vetitnev A. M., Kuskov A. S. Medical tourism, Moscow: "Forum", 2010. 356 p.
- 6.Epifanov V.A. Restorative medicine. M.: GEOTAR-Media, 2012, 304 p.
- 7.Metin Kozak, Nazmi Kozak Tourist Behavior: An Experiential Perspective //Tourism, Hospitality & Event Management. Springer 2019, 220 p
- 8.Deccio, C. and Baloglu, S. (2002). No host Community Resident Reactions to the 2002 Winter Olympics: The Spillover Impacts. Journal of Travel Research 41: 46-56.
- 9.Exploring Health Tourism. World Tourism Organization (UNWTO) and the European Travel Commission (ETC). First printing: 2018, 184 p.
- 10.<http://www.stat.gov.az/source/tourizm> 2018
- 11.<http://www.unwto.org/statistics/index.htm>
- 12.<http://www.qalaalti-hotel.az>
- 13.<http://www.naftalan.gov.az>
- 14.<http://www/qafqazhotels.com/qafqaz-thermal-spa-hotel>
- 15.<http://www.sehirlinaftalan.az/>
- 16.<http://www.gozelnaftalan.az/>

Надійшла до редколегії 25.10.2020

Opria Bohdana Oleksiivna,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com

Opria Ihor Anatoliiovych,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: igoroprya555@gmail.com

THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF SPORT TOURISM MOVEMENT IN WESTERN UKRAINE (THE MIDDLE OF THE XIX – THE MIDDLE OF THE XX CENTURY)

The purpose of the article is to clarify the process of emergence of sports tourism in Western Ukraine and to study the factors that positively influenced on this process.

Methods. The investigation based on the use of general scientific and special research methods. General scientific methods include descriptive method, method of analysis and synthesis, generalization and abstraction, comparison and analogy.

Results. It was found that the development of tourism was associated with the natural interest of society, which intensified ethnographic and cultural research. In the process of their implementation, new routes were laid, knowledge about the geography of the region was deepened, and the tourist infrastructure was formed. Physical preparation for the hikes took the form of scouting, which included the formation of skills of survival in natural conditions, the ability to navigate the terrain, set up a tent, light a fire, cook, and so on. The form of such training proposed by the British officer quickly gained popularity throughout the world and in particular in Western Ukraine. Gradually, sport tourism is becoming widespread. Overcoming financial, material and political difficulties, sports, local history and tourist societies during their existence have worked out numerous forms and methods of popularization and propaganda of Ukrainian history, sports, nature and culture using means of tourist and local history activities. Their work experience convincingly indicates the need for coordination of the activities of individual fans of tourism and travel, the concentration of efforts aimed at studying the recreational and cognitive potential of the native land. The activity of tourist and local lore societies and clubs has practically proved that one of the main factors of youth education is knowledge of one's own history and preservation of the nature of the native land, combination of physical development with patriotic and ecological education.

The scientific novelty is that the factors of sports tourism development in the western region of Ukraine were clarified. The relationship between local history movement and sports tourism was determined. The some facts from the history of the local lore movement were indicated. The events testifying to the development of scouting in the western Ukrainian lands were revealed. The pan-European context of the process of sports tourism development and local lore movement was determined.

The practical significance lies in the promotion of sports tourism as a form of relaxation and recreation, exposing the potential of scouting for sports training and patriotic education of youth, updating old and developing new tourist routes based on the experience of past tourist clubs.

Key words: tourism, sports, scouting, travel, local history.

Опрія Богдана Олексіївна,

кандидат історичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com

Опрія Ігор Анатолійович,

кандидат історичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: igoroprya555@gmail.com

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПОРТИВНОГО ТУРИСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА XIX – СЕРЕДИНА XX СТ.)

Мета статті полягає у з'ясуванні процесу виникнення спортивного туризму в Західній Україні та дослідженні факторів, що позитивно вплинули на цей процес.

Методика базується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Загальнонаукові методи включають описовий метод, метод аналізу та синтезу, узагальнення та абстрагування, порівняння та аналогії.

Результати. З'ясовано, що розвиток туризму був пов'язаний з природною цікавістю частини суспільства, що активізувало етнографічні та культурні дослідження. У процесі їх проведення були прокладені нові маршрути, поглиблено знання про географію краю, сформована туристична інфраструктура. Фізична підготовка до походів проходила у формі скаутингу, що включало у себе формування навичок виживання у природних умовах, вміння орієнтуватися на місцевості, поставити намет, розпалити вогонь, приготувати їжу тощо. Форма такого навчання, запропонована англійським офіцером, швидко набула популярності у всьому світі і зокрема в Західній Україні. Поступово спортивний туризм набуває широкого

розповсюдження. Подолавши фінансові, матеріальні та політичні труднощі, спортивні, краєзнавчі та туристичні товариства за час свого існування відпрацювали численні форми та методи популяризації та пропаганди історії України, спорту, природи та культури з використанням засобів туристичної та краєзнавчої діяльності. Їх досвід роботи переконливо свідчить про необхідність координації діяльності окремих любителів туризму та подорожей, концентрації зусиль, спрямованих на вивчення рекреаційно-пізнавального потенціалу рідного краю. Діяльність туристично-краєзнавчих товариств та клубів практично довела, що одним із головних факторів виховання молоді є знання власної історії та збереження природи рідного краю, поєднання фізичного розвитку з патріотичним та екологічним вихованням.

Наукова новизна полягає у тому, що було з'ясовано чинники розвитку спортивного туризму у західному регіоні України, визначено взаємозв'язок між краєзнавчим рухом та спортивним туризмом, вказано конкретні факти з історії краєзнавчого руху, виявлено події, що свідчать про розвиток скаутингу на західноукраїнських землях, визначено загальноєвропейський контекст процесу розвитку спортивного туризму та краєзнавчого руху.

Практична значимість полягає у популяризації спортивного туризму як форми релаксації та відпочинку, розкритті потенціалу скаутингу для спортивної підготовки та патріотичного виховання молоді, актуалізації старих та розробці нових туристичних маршрутів на основі досвіду роботи туристичних гуртків минулого.

Ключові слова: туризм, спорт, скаутинг, подорожі, краєзнавство.

УДК 338.48-52(477.4)"18/19"

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.30-35>

Опрят Богдана Алексеевна,
кандидат исторических наук, доцент,
<https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана
Огиенка, Каменец-Подольский, Украина, e-mail:
bogdana.oprya@gmail.com

Опрят Игорь Анатольевич,
кандидат исторических наук, доцент,
<https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана
Огиенка, Каменец-Подольский, Украина, e-mail:
igoroprya555@gmail.com

ЗАРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СПОРТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ (СЕРЕДИНА XIX – СЕРЕДИНА XX в.)

Цель статьи состоит в выяснении процесса возникновения спортивного туризма в Западной Украине и исследовании факторов, положительно повлиявших на этот процесс.

Методика базируется на использовании общенаучных и специальных методов исследования. Общенаучные методы включают описательный метод, метод анализа и синтеза, обобщения и абстрагирования, сравнения и аналогии.

Результаты. Установлено, что развитие туризма было связано с естественным интересом части общества, который активизировал этнографические и культурные исследования. В процессе их проведения были проложены новые маршруты, углублено знание о географии края, сформирована туристическая инфраструктура. Физическая подготовка к походам проходила в форме скаутинга, включавшего в себя формирование навыков выживания в природных условиях, умение ориентироваться на местности, поставить палатку, разжечь огонь, приготовить еду и тому подобное. Форма такого обучения, предложенная английским офицером, быстро приобрела популярность во всем мире и в частности в Западной Украине. Постепенно спортивный туризм получает широкое распространение. Преодолев финансовые, материальные и политические трудности, спортивные, краеведческие и туристические общества за время своего существования отработали многочисленные формы и методы популяризации и пропаганды истории Украины, спорта, природы и культуры с использованием средств туристической и краеведческой деятельности. Их опыт работы убедительно свидетельствует о необходимости координации деятельности отдельных любителей туризма и путешествий, концентрации усилий, направленных на изучение рекреационно-познавательного потенциала родного края. Деятельность туристско-краеведческих обществ и клубов практически доказала, что одним из главных факторов воспитания молодежи является знание собственной истории и сохранение природы родного края, сочетание физического развития с патриотическим и экологическим воспитанием.

Научная новизна заключается в том, что было выяснено факторы развития спортивного туризма в западном регионе Украины, определена взаимосвязь между краеведческим движением и спортивным туризмом, указаны конкретные факты из истории краеведческого движения, выявлено события, свидетельствующие о развитии скаутинга на западноукраинских землях, определен общеевропейский контекст процесса развития спортивного туризма и краеведческого движения.

Практическая значимость заключается в популяризации спортивного туризма как формы релаксации и отдыха, раскрытии потенциала скаутинга для спортивной подготовки и патриотического воспитания молодежи, актуализации старых и разработке новых туристических маршрутов на основе опыта работы туристических кружков прошлого.

Ключевые слова: туризм, спорт, скаутинг, путешествия, краеведение.

Introduction. Tourism occupies a significant place in the life of society and in our time is a mass

phenomenon. Active leisure and traveling are one of the most important needs of a modern person. The rapid growth in the proportion of the urban population and urbanization processes increase the need for outdoor activities, in variable conditions to relieve stressful overloads.

Sport tourism as an integral component of the national system of physical culture and sport – is aimed at improving health, developing physical, moral-volitional and intellectual abilities of a person by involving in participation in sport trips of different complexity and competitions in sport tourism.

Sports tourism is an important tool of increasing the social and labor activity of people, satisfying their moral, esthetic and creative needs, the vital need of communication, it contributes to the formation of friendly relations between nations and the strengthening of peace. Today it is a powerful industry, which has its own development laws that require study and professional consideration.

The development of tourism is closely connected with the natural curiosity of a person and his or her desire to learn more about the world in which he or her lives. Therefore, the emergence of tourism is inalienable from the local history movement. Hiking requires good athletic training and survival skills in the natural environment. Therefore, the article investigated the factors and basic facts of the development of sport tourism, local history movement on the example of a separate territory – Western Ukraine.

Material & methods. The article is prepared on the basement of general scientific and special research methods. General science tools include a descriptive method, a method of analysis and synthesis, generalization and abstraction, comparison and analogy. The descriptive method was used for the sequential presentation of information in order to show the author's point of view on the subject of research. The analysis method was used to highlight certain elements from the overall picture that characterize travel, local history movement, sport tourism. The synthesis method was used to combine disparate information into a single picture that reflects the subject of research. Methods of comparison and analogy were used to compare information and construct on this basis a theoretical concept. The method of generalization was used to formulate certain thoughts, general statements and conclusions.

Results. The initial phase of the development of the history of tourism in Ukraine began in the XIX century. The period when Western Ukraine was part of the Austro-Hungarian Empire, and Eastern Ukraine was part of the Russian Empire. Between the First and Second World Wars, Western Ukraine was divided between Poland (Galicia and Volhynia), Czechoslovakia (Transcarpathia) and Romania (Bukovina). Therefore, the history of tourism development is closely connected with the history of the tourist movement of those countries, which included Ukrainian lands at that time.

In the middle of the XIX century a significant part of Europe was occupied by the Austro-Hungarian Empire, which had well-established economic and cultural ties, a well-developed education system. At that time, the largest railway network in Europe was built in the empire (including in Galicia). The increase in comfort, a significant reduction in the time spent on travel activated the wealthy segments of the population to travel to Europe, Asia and Africa.

In the Western Ukrainian lands that were part of Austria-Hungary, during the XIX century there was a national-cultural revival, which contributed to the growth of interest of the educated part of the population to the history of their people, their language and cultural heritage. The most active participants in the local history movement begin to explore the history and culture of their region, carrying out ethnographic travels and popularize this movement among the population of the region.

A significant contribution to the development of the local history movement in Galicia was made by the members of the "Russian Troika": Markin Shashkevich, Ivan Vagilevich and Yakov Golovatsky. Soon, their group gains many supporters, and its founders occupy a prominent place among the regional historians of Galicia. In the summer of 1834, Y. Golovatsky traveled on foot from Lviv through Nikolaev, Stryi and other cities of Galicia. His travel notes "Journey through the Galician and Hungarian Russia, described in letters to a friend in L." becomes a classic example of a description of the journey by the Ukrainian land, which was one of the first attempts by the Ukrainian to fill the gap in the scientific study of his native land. I. Vagilevich during his wanderings Galicia collected folklore and ethnographic materials, visited historical sites, conducted archaeological research. So, in the essay "Verdi in Urichi" (1843), he describes the unique landscapes of Urichi, rocks, mysterious pictograms on them, reflects on the historical sources of the sights. The research of I. Vagilevich gave him reason to be the first among the local historians of Galicia to put forward a hypothesis about the defense significance of the Urtsky rocks [7].

Another well-known popularizer of hiking was the ethnographer Emelyan Partitsky. On the pages of the newspaper «School Newspaper», he urged the residents of Lviv to study their native land, noted the need to create places for walking, to lay new routes for recreation.

An outstanding role in the history of Ukrainian tourism belongs to Ivan Franko (1856 – 1916),

who, being a student of the Drohobych gymnasium, and then a student at Lviv University, traveled the Carpathian region and the Carpathians. Franco noted the great role of travel in the scientific, educational and patriotic education of youth. In 1883, he organized the "Ethnographically Statistical Circle for Studying the Life and Worldview of the People", and then – "The Circle for Traveling in Our Land". In the period 1883 – 1888. With the participation of Ivan Franko, six trips were carried out in Western Ukrainian lands [3; p. 14-15].

Thus, in the development of tourism in the Western Ukrainian lands at that time, the priority was the direction of the people. Its organizer focused on the cultural component, while the sports component faded into the background. Over time, when organizing trips, especially when it came to group travel, the question of household organization, physical preparation of participants, their survival skills in the environment become priority.

In 1894, the "Sokol" gymnastic society was founded in Lviv, one of the directions of which was the organization of tourist trips. The main goal of its activity was to attract young people to physical exercises, various sport games, gymnastics, maintaining a healthy lifestyle and occupations in fire fighting.

Much attention was paid to cultural and educational activities – to eradicate illiteracy, anti-alcohol; anti-nicotine propaganda; organization of amateur art groups; lecturing on the history of Ukraine and the region; conducting thematic evenings, concerts, theater performances, parties, county and regional holidays with a demonstration of gymnastic exercises, folk dances, choral singing, sport competitions. In the villages, the branches of this organization had a "fire" character, and in the city – "gymnastic". Age, social, national and religious restrictions were not established in the "Sokol". Society gave beginning to the emergence of tourist groups throughout Austria-Hungary [6].

By the beginning of the twentieth century, there was a significant rise in the tourist and local history movement in Eastern Galicia. This contributed not only to the collection and publication of scientific materials, the creation of tourist clubs, but also to the physical education of young people.

A significant event in the development of sports tourism was the emergence of a system of patriotic education on the basis of tourist practice. In July 1907, Colonel of the British Army Robert Baden-Powell organized an experimental scout camp near London for twenty boys from different social strata. In English, the name scouting comes from special military intelligence units. The program of the first camp for young scouts included conversations about the army, military life, and variety of physical exercises, games and competitions. A significant place was given to religious education.

Based on the experience gained, Baden-Powell published the book "Scouting for Boys" in 1908, which became a reference book for every scout [1]. In 1909, a girls-scout program was developed for girls.

Scouting, first of all, was formed as an integrated system of education. It provides a non-formal education program with a focus on practical external activities, in particular camps, forest knowledge, water sports, hiking, climbing etc. Education there is considered as a process by which everyone can reveal their natural abilities throughout life [9].

The romance of camp life, paramilitary relay races and trips, the ability to acquire life-saving skills and abilities always impress children and adolescents. That is why the ideas of scouting began to spread in the world at that time and are relevant in the XXI century.

In Western Ukraine 1910 in the Stanislavschina created a sports and firefighters society "Sich." In the activities of society, a significant place was given to hiking. The society organized excursions and hikes during which young people learned to navigate the terrain on the basis of cartographic schemes, to make tents, to build tents, to make bonfires.

Soon, the founder of the company K. Trilevsky, after overcoming the obstacles of the Austro-Polish administration, obtained permission to establish a military formation-society "Ukrainian Sich Sagittarius". March 18, 1913 the constituent assembly of the military society "Ukrainian Sich Shooters" was held. Within the Ukrainian Sich Union, the Shooters section was created. Then the Ukrainians began the organization of the armed forces of the new period and so continued the military traditions of the Zaporizhzhya Sich, interrupted by its destruction in 1775 by Tsarina Catherine II. Leader of this society was Vladimir Staroselsky [4].

In Lviv in 1911, the "Plast" Sports Society appeared. Members of the community during tourist trips like scouts studied the nature, history and customs of their native land, produced skills in the camp and in first aid etc. The first circles and societies organized according to the patterns of English scouting began to appear in Ukraine almost simultaneously in the Russian and Austrian territories (since 1910), but only in Galicia and in Bukovina, in conditions of constitutional freedoms, the ideas and patterns of

scouting were able to take shape in the original by name and content, the Ukrainian organization is "Plast". The founder of the first "Plast" circle and then the organizer of "Plast" was Tysovsky; at the same time, the "Plast" departments of Peter Franco and Ivan Chmola were organized. By 1914, boyish and girlish plast departments existed in Galicia at all Ukrainian and many Polish gymnasiums [8].

In 1923, Professor Drohobych Gymnasium Nikolay Bayrak created and headed the tourist-sports society "Podgorye". The main direction of sports and tourist life was hiking and the development of certain sports: football, volleyball, athletics and chess. The Ukrainian Sports Society annually organized in Drohobych "Ukrainian Athlete's Day", during which competitions in various sports took place. True, in 1932, under the pressure of state programs, the Podgorye football team was forced to join the Polish Sports Union, which was opposed by the student link of Ukrainian society. Despite the emergence of the conflict, Ukrainian football players received more serious funding. Such reorganization seriously affected the development of Ukrainian sports, because the newly formed football team won the champion's place in the I League. In 1935, the Ukrainian Society carried out a reform of the internal organization, according to which the Society received a new name "Vatra" [5; p. 320-321].

In 1924, the "Play" – Local Lore and Tourism Society was founded as the central coordinating body in organizing regional tourism in Galicia. Its founders became famous local historians Kryp'yakevich, B. Janusz, E. Pelensky and Yu. Polyansky. The main objectives of the society were: supporting local history, promoting and organizing sport tourism, collecting biographical, ethnographic, anthropological and archaeological materials; publishing of scientific works and guides, the creation of maps of tourist routes.

"Play" has spent quite a lot of effort and money on the construction of the first Ukrainian tourist base. In February 1934, the camp was inaugurated in the village of Slavske. In March of the same year, on the initiative and with the participation of Yaroslav Padokh, sport sections were opened at the branch of the "Play" in Stryi, and they held winter ski weekly gatherings in Slavsky [2; p. 124-126].

Conclusions. Therefore, sport tourism, which today is a mass phenomenon, arises as a separate type of tourism in the XIX century. At that time, he was associated with the curiosity of part of society and his desire to learn more about his history, culture and environment. For these reasons, sport tourism combined historical, ethnographic intelligence and travel around the native land. Young people who were involved in sport tourism in the form of scouting, in addition to physical training, received elements of patriotic education.

Gradually, sport tourism is becoming widespread. Overcoming financial, material and political difficulties, sports, local history and tourist societies during their existence have worked out numerous forms and methods of popularization and propaganda of Ukrainian history, sports, nature and culture using means of tourist and local history activities. Their work experience convincingly indicates the need for coordination of the activities of individual fans of tourism and travel, the concentration of efforts aimed at studying the recreational and cognitive potential of the native land. The activity of tourist and local lore societies and clubs has practically proved that one of the main factors of youth education is knowledge of one's own history and preservation of the nature of the native land, combination of physical development with patriotic and ecological education.

References:

1. Baden-Powell R. Scouting for Boys. London, Henrietta Street: C. Arthur Pearson Ltd, 1908. 288 p.
2. Biletsky B., Hyshchuk R. *Tovarystvo «Plai» yak koordynuiuchy orhan turystychno-kraieznavchoi diialnosti v Halychyni (do 90-richchia vid dnia utvorennia)* ["Play" Corporation as Coordinative Organ of Tourism and Local History Activity in Galicia (Devoted to the 90th Anniversary of Foundation)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. 2013. № 676-677. P. 123-129.
3. Filipov Z. I. Sportyvnyi turizm. Orhanizatsiia i metodyka sportyvno-turystychnoi roboty [Sports tourism. Organization and methodology of sports and tourist work]. Drohobych: Kolo, 2010. 344 p.
4. Holovatskyi I. *Pershe tovarystvo «Sich» i sichovy rukh* [First «Sich» Society and Sich Movement]. <http://www.spas.net.ua/index.php/news/full/244>
5. Lazarak B. Sportyvna khronika "Mizhvoiennoho Drohobycha" [Sports Chronicle of "interwar Drohobych"]. *Drohobyskyi kraieznavchy zbirnyk*. 2014. № 17-18. P. 314-340. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dkz_2014_17-18_27
6. Lisovets O. V. *Teoriia i metodyka roboty z dytiachymy ta molodizhnymy orhanizatsiiami Ukrainy* [Theory and methodology of working with children's and youth organizations of Ukraine]. Kyiv: Akademiia, 2011. 256 p. https://pidruchniki.com/14990312/sotsiologiya/teoriya_i_metodyka_roboty_z_dityachymi_ta_molodizhnymi_organizatsiyami_ukrayini
7. Petranivskyi V. L., Rutynskyi M. Y. *Turystyчне kraieznavstvo* [Tourist study of local lore]. Kyiv: Znannia, 575 p. https://pidruchniki.com/1725100941916/turizm/turistichne_kraieznavstvo
8. Plast [Layer]. *Entsyklopediia Ukrainoznavstva. Slovnykova chastyna* [Encyclopedia of Ukrainian Studies. Vocabulary part]. Lviv, 1996. v. 6. P. 2101-2107.
9. Pro plast [About Layer]. <https://www.plast.org.ua/about/>

Список використаних джерел:

1. Baden-Powell R. (1908). Scouting for Boys [Скаутинг для хлопчиків]. London, Henrietta Street: C. Arthur Pearson Ltd, 288 p.
2. Білецький Б., Гищук Р. (2013). Товариство «Плаї» як координуючий орган туристично-краєзнавчої діяльності в Галичині (до 90-річчя від дня утворення). *Науковий вісник Чернівецького університету: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. № 676-677.

С. 123-129.

3. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи. Дрогобич: Коло, 2010. 344 с.
4. Головацький І. Перше товариство «Січ» і січовий рух. Режим доступу: <http://www.spas.net.ua/index.php/news/full/244>
5. Лазорак Б. Спортивна хроніка «Міжвоєнного Дрогобича» *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2014. Вип. 17-18. С. 314-340. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dkz_2014_17-18_27
6. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України. Київ: Академія, 2011. 256 с. Режим доступу: https://pidruchniki.com/14990312/sotsiologiya/teoriya_i_metodika_roboti_z_dityachimi_ta_molodizhnimi_organizatsiyami_ukrayini
7. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство. Київ: Знання, 2006. 575 с. Режим доступу: https://pidruchniki.com/1725100941916/turizm/turistichne_krayeznavstvo
8. Пласт. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Львів, 1996. т. 6. С. 2101-2107.
Про пласт. Режим доступу: <https://www.plast.org.ua/about/>

Надійшла до редколегії 06.10.2020

Цимбала Ольга Стефанівна,
кандидат історичних наук
Дорош Юлія Степанівна

Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна,
e-mail: olga.lviv1256@gmail.com
Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна,
e-mail: yudorosh07@gmail.com

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВЩИНИ

Мета. Охарактеризувати тенденції розвитку мережі туристично-орієнтованих фермерських господарств, що працюють у межах Львівської області. Систематизувати інформацію про їхню спеціалізацію та ключові напрямки роботи, виділити та описати основні групи фермерських господарств Львівщини з огляду на пріоритетний напрямок їхньої діяльності, а також розкрити особливості формування туристичної пропозиції для відвідувачів та туристичних груп.

Методика. У дослідженні використано метод аналізу для опрацювання літературних та інформаційних джерел за темою дослідження; метод наукової систематизації застосовано для виділення туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівщини та характеристики ключових напрямків їхньої діяльності; картографічний метод дозволив візуалізувати розташування досліджуваних господарств в межах області шляхом формування картосхеми Львівщини із зазначенням населених пунктів, у яких діють туристично-орієнтовані фермерські господарства.

Результати. У роботі окреслено роль, місце та значення туристично-орієнтованих фермерських господарств у процесі розвитку і розбудови сільського туризму. Виділено ті фермерські господарства Львівської області, які залучені до туристичної сфери, орієнтовані на прийом туристів та презентовані в інформаційному просторі. Домінуючу групу туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівщини формують ті, що займаються вирощуванням корів, кіз, овець, спеціалізуються на виготовленні та реалізації молочних продуктів, насамперед різних видів сирів. Одночасно у межах області сформовано ряд сироварень, що працюють на основі закупної сировини. В окрему групу можна виділити медові еко-ферми, ягідні фермерські господарства, ферми з вирощування равликів, страусів тощо. У таблиці представлено систематизовані дані про специфіку, особливості розвитку досліджуваних фермерських господарств, виділено основну продукцію та туристичні послуги, які вони пропонують на ринку туристичних послуг. Розроблено картосхему Львівщини із представленням географії розміщення туристично-орієнтованих фермерських господарств у межах області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в узагальненні інформації про діючі туристично-орієнтовані фермерські господарства Львівщини та аналізі їхньої пропозиції на туристичному ринку.

Практична значимість полягає в систематизації актуальної інформації про сучасний стан розвитку туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівської області. Одержані наукові результати можуть бути використані в процесі формування турів Львівщиною, а також в освітньому процесі при підготовці майбутніх фахівців за спеціальністю «Туризм».

Ключові слова. Львівська область, сільський туризм, туристично-орієнтоване фермерське господарство, екскурсія, дегустація.

Цымбала Ольга Стефановна,
кандидат исторических наук
Дорош Юлия Степановна

Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина,
e-mail: olga.lviv1256@gmail.com
Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина,
e-mail: yudorosh07@gmail.com

РАЗВИТИЕ ТУРИСТСКО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Охарактеризовать тенденции развития сети туристско-ориентированных фермерских хозяйств, работающих в пределах Львовской области. Систематизировать информацию об их специализации и ключевых направлениях работы, выделить и описать основные группы фермерских хозяйств Львовщины учитывая приоритетное направление их деятельности, а также раскрыть особенности формирования туристического предложения для посетителей и туристических групп.

Методика. В исследовании использован метод анализа для обработки литературных и информационных источников по теме исследования; метод научной систематизации применены для выделения туристско-ориентированных фермерских хозяйств Львовщины и характеристики ключевых направлений их деятельности; картографический метод позволил визуализировать расположение исследуемых хозяйств в пределах области путем формирования картосхемы Львовщины с указанием населенных пунктов, в которых действуют туристско-ориентированные фермерские хозяйства.

Результаты. В работе обозначены роль, место и значение туристско-ориентированных фермерских хозяйств в процессе развития сельского туризма. Выделены те фермерские хозяйства Львовской области, которые вовлечены в туристическую сферу, ориентированные на прием туристов и представлены в

информационном пространстве. Доминирующую группу туристско-ориентированных фермерских хозяйств Львовщины формируют те, которые занимаются выращиванием коров, коз, овец, специализируются на изготовлении и реализации молочных продуктов, прежде всего различных видов сыров. Одновременно в пределах области сформирован ряд сыроварен, работающих на основе покупной сырь. В отдельную группу можно выделить медовые эко-фермы, ягодные фермерские хозяйства, фермы по выращиванию улиток, страусов и др. В таблице представлены систематизированные данные о специфике, особенностях развития исследуемых фермерских хозяйств, выделено основную продукцию и туристические услуги, которые они предлагают на рынке туристических услуг. Разработано картосхему Львовщины с представлением географии размещения туристско-ориентированных фермерских хозяйств в пределах области.

Научная новизна полученных результатов заключается в обобщении информации о действующих туристско-ориентированных фермерских хозяйствах Львовской области и анализе их предложения на туристическом рынке.

Практическая значимость заключается в систематизации актуальной информации о современном состоянии развития туристско-ориентированных фермерских хозяйств Львовской области. Полученные научные результаты могут быть использованы в процессе формирования туров Львовской областью, а также в образовательном процессе при подготовке будущих специалистов по специальности «Туризм».

Ключевые слова. Львовская область, сельский туризм, туристско-ориентированное фермерское хозяйство, экскурсия, дегустация.

UDC 338.48-53:63(477.83)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.36-42>

Tsybala Olga Stefanivna,
candidate of historical sciences

Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: olga.lviv1256@gmail.com

Dorosh Julia Stepanivna

Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: yudorosh07@gmail.com

DEVELOPMENT OF TOURIST ORIENTED FARMS OF LVIV REGION

Purpose. Characterize the development trends of the network of tourist-oriented farms which operate within the Lviv region. Systematize information about their specialization and key areas of work, identify and describe the main groups of farms in Lviv region in view of the priority of their activities, as well as reveal the features of the tourist offers for visitors and tourist groups.

Methods. The research used the method of analysis to study the literature and information sources on the research topic; the method of scientific systematization is applied to the selection of tourist oriented farms of Lviv region and the characteristic of key areas of their activities; the cartographic method allowed to visualize the location of the studied farms within the region by forming a map of Lviv region with the indication of settlements where the tourist-oriented farms operate.

Results. The role, place and significance of tourist-oriented farms for the development of rural tourism are outlined. The farms of Lviv region that are involved in the tourism sector, focused on the reception of tourists and presented in the information space are highlighted. The dominant group of tourist-oriented farms in Lviv region is formed by those farms that are engaged in the cultivation of cows, goats, sheep, specializing in the manufacture and sale of dairy products, especially various types of cheese. At the same time, a number of cheese factories have been formed within the region, operating on the basis of purchased raw materials. A separate group includes honey eco-farms, berry farms, snail farms, ostriches, etc. Systematized data on the specifics, features of the development of the studied farms are presented in the table, the main products and tourist services they offer on the market of tourist services are highlighted. A map of Lviv region with a presentation of the geography of location of tourist-oriented farms within the region are developed.

The scientific novelty of the obtained results lies in the generalization of information about the existing tourist-oriented farms of Lviv region and the analysis of their offer on the tourist market.

The practical significance lies in the systematization of relevant information about the current state of development of tourist oriented farms in Lviv region. The obtained scientific results can be used in the process of forming tours in Lviv region as well as in the educational process in the training of future specialists in the specialty «Tourism».

Keywords. Lviv region, rural tourism, tourist-oriented farm, excursion, tasting.

Постановка проблеми. Національна туристична організація України 2020 рік оголосила роком розвитку туризму в регіонах та сільських територіях, привернувши таким чином увагу до реалій, проблем та перспектив сільського туризму. Цей вид туризм має давні традиції та передбачає організацію відпочинку і дозвілля в сільській місцевості. З позиції державної та місцевої влади сільський туризм доречно розглядати як важливий інструмент, що сприяє соціальному, економічному та культурному розвитку сільських громад. Так, розвиток селянських господарств, зокрема й туристично-орієнтованих, активізує ринок праці в селах, зменшує міграції сільського населення і потребу в закордонному заробітчанстві, забезпечує створення робочих місць задля працевлаштування місцевого населення, стимулює розвиток сільської інфраструктури

та розширює ринки збуту сільськогосподарської продукції. У свою чергу соціокультурний ефект від розвитку сільського туризму проявляється у підвищенні культурного рівня самих мешканців сільських громад, приверненні уваги до важливості охорони і збереження місцевих історико-культурних та природно-рекреаційних ресурсів, усвідомленні їхньої цінності для регіону і країни, підвищенні екологічної свідомості тощо.

Сільський туризм охоплює різноманітні пропозиції з організації і проведення дозвілля, серед яких оригінальністю та атрактивністю послуг виділяються фермерські господарства. Опираючись на досвід та традиції європейських держав, українські фермери в останнє десятиліття активізувалися на туристичному ринку, а їхні господарства стали цікавими туристичними локаціями, невід'ємним елементом маршрутів екскурсій та програм турів. Чимало успішних туристично-орієнтованих ферм діє у різних областях України, пропонуючи своїм гостям не лише продукцію власного виробництва, але й можливість здійснити екскурсію територією ферми, побачити різні виробничі процеси, а іноді і взяти в них участь, продегустувати місцеві вироби, придбати сувенірну продукцію, а ще – відпочити від міського шуму та зануритись в затишну сільську атмосферу. У цьому контексті на увагу заслуговує діяльність фермерських господарств Львівщини, частина з яких у 2017 р. об'єдналися в агротуристичний кластер «ГорбоГори» задля розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції, надання рекреаційних, агротуристичних послуг та відновлення автентичних видів ремісництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристично-орієнтовані фермерські господарства лише виходять на український туристичний ринок, відтак дослідження про специфіку їх діяльності, роль і значення для туристичної галузі, життєдіяльності місцевих громад, вплив на економіку та соціокультурні процеси у регіонах лише починають формуватись. Проблематику розвитку та становлення сільського туризму у своїх працях розглядають Ю. Зінько, П. Горішевський та В. Васильєв [5]. Трансформаційні процеси у сфері фермерського туризму висвітлюють закордонні вчені, зокрема Г. Басбі та С. Рендел [17]. До процесу формування ресурсно-інформаційної основи фермерського туризму в межах Львівщини долучаються фахівці ЛОДА та учасники агротуристичного кластеру «ГорбоГори» [4; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На етапі утвердження фермерських господарств на туристичному ринку України постає потреба дослідження реалій, проблем і перспектив їхньої діяльності, вивчення та популяризації їхнього досвіду у цій сфері, систематизації даних про особливості їхньої діяльності, географії розташування, спеціалізації, туристичної пропозиції, промоції, доступності для індивідуальних туристів та туристичних груп тощо. Вирішення цих завдань можливе завдяки теоретичному осмисленню окресленої проблематики шляхом вивчення практичного досвіду та формування конструктивних засад для успішного інноваційного розвитку цього сектора туристичної індустрії.

Формулювання цілей статті. Основне завдання наукового дослідження полягає в окресленні тенденції розвитку туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівщини, систематизації інформації про їхню спеціалізацію та основні напрямки діяльності, а також особливості формування туристичної пропозиції для відвідувачів.

Виклад основного матеріалу. У наш час в межах Львівщини працює понад тисяча фермерських господарств, що займаються вирощуванням, виготовленням та реалізацією різноманітної продукції – від ягід, меду, екзотичних фруктів до не менш екзотичних видів сирів, м'яса равликів та страусів. Серед них – близько 20 господарств відкриті для прийому туристів, які пропонують відвідувачам не лише свою продукцію, але й спектр туристичних послуг, зокрема екскурсії територією фермерських господарств, проведення майстер-класів, дегустації та відпочинок у сільській місцевості. Також варто зазначити, що промоційну та організаційну підтримку фермерам надає управління туризму та курортів ЛОДА. Зокрема з ініціативи управління започаткувало проєкт «Гастромандри Львівщиною» задля популяризації туристично-орієнтованих фермерських господарств області, розширення переліку цікавих туристичних локацій Львівщини та привернення уваги туристів з метою ознайомлення із місцевою кухнею і традиціями краю [3].

Найбільшу групу туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівщини формують ті, що займаються вирощуванням корів, кіз, овець, спеціалізуються на виготовленні та реалізації молочних продуктів, насамперед різних видів сирів. Фермерське господарство «Агротем» працює у с. Селисько Пустомитівського р-ну та спеціалізується на трьох напрямках діяльності: рослинництво, тваринництво і переробка молока. Останнім напрямком займається сироварня «Джерсей», що виготовляє фермерські сири преіум-класу з натурального

коров'ячого, овечого та козячого молока. У с. Угерсько, поблизу Стрия, знаходиться сімейне фермерське господарство «МУККО», яке включає козину та коров'ячу ферми, молокопереробний завод і сироварню, що виготовляє сири за голландськими рецептами [11]. На Дрогобищині у с. Попелі діє фермерське господарство «Техас», яке спеціалізується на розведенні кіз та виготовленні козинних сирів. Сімейна козина ферма Елізи (ФГ «Шеврет»), що діє у с. Дмитровичі Мостиського р-ну, спеціалізується на виготовленні козинних сирів за традиційною французькою технологією [10]. На козиній міні-фермі «Двох Катерин», що розташована у гірській місцевості в с. Тухля Сколівського р-ну, розводять кіз та виготовляють козиний сир. Власниці запрошують туристів на екскурсії та дегустації [6]. Поблизу смт. Брюховичі на хуторі Гамулець знаходиться козина міні-ферма «Наші кізоньки». Власники виготовляють і продають козиний, а також коров'ячий та мішаний сири, а ще морозиво з козиного молока та випікають пшенично-житній і житній хліб на власній заквасці. Сімейна міні-ферма «Cozy Farm» знаходиться в с. Когути Яворівського р-ну, спеціалізується на виготовленні козиного молока, кефіру, йогурів, сиру та ін. У селах Почаєвичі, Летня та Залужани Дрогобицького району знаходиться фермерське господарство «Меринос-Захід», що займається вирощуванням та розведенням дрібної рогатої худоби (овець і молочних кіз), та налічує найбільшу отару племінних овець європейських порід в Україні [15]. Також на Львівщині діє ряд сироварень, які виготовляють сири на основі закупної сировини, даючи тим самим можливість місцевим приватним господарствам реалізовувати свою продукцію. Серед них відомими є сироварні «Гарбузовий рай», кулінарна ферма «У родини Комарницьких», «Еко-Газда».

На Львівщині діє декілька «медових ферм», які спеціалізуються на розвитку бджільництва у поєднанні з наданням туристичних послуг, зокрема «Медовий Блюз», «Петрова Пасіка» і пасіка «Медова». Господарство «Медовий Блюз» позиціонує себе як відпочинковий комплекс – демонстраційна пасіка, що пропонує туристам широкий спектр послуг, зокрема участь у відкачуванні меду, екскурсію на пасіку, сон на вуликах, майстер-класи від гончара, розпис пряників, валяння вовни, прогулянка на тракторі [2]. «Петрова Пасіка» (с. Старий Кропивник Дрогобицького р-ну) налічує близько 500 вуликів. На території господарства облаштовано міні-музей вуликів та невеликий звіринець. Пасіка «Медова» (с. Розлуч Турківського р-ну) – це еко-ферма, що знаходиться у передгір'ї Карпат на окраїні лісу. Господарство спеціалізується на наданні послуг апітерапії, серед яких найпопулярнішою є сон на вуликах.

В останні декілька років на Львівщині запрацювали ягідні ферми, на яких вирощують полуницю, суницю, малину, ожину, лошину, а також радо запрошують гостей. У с. Раковець Пустомитівського р-ну розташоване господарство «Файна Беррі», що спеціалізується на вирощуванні та зборі екологічно чистої і органічної полуниці [14]. Господарство «Малиновий Рай» (с. Гряда Жовківського р-ну) пропонує скуштувати та придбати елітні сорти малини, малинове варення та малину у власному соці. У с. Боложинів Буського р-ну функціонує виробничий кооператив «Як Бджола» – це підприємство, що займається вирощуванням ягід (малина, суниця садова, ожина) та позиціонує себе як перший в Україні краудфандинговий проект в сфері ягідництва. Незвичним форматом фермерського господарства для Львівщини є «Бананова ферма», яку відкрили у 2017 р. у с. Липники Пустомитівського району. Окрім бананів тут вирощують понад 30 видів екзотичних рослин, серед них найпопулярнішими є кавові дерева, лимони, лайми, кумкват та гранати [1].

Запозичення досвіду європейських країн сприяє розвитку нових напрямків фермерських господарств. Зокрема, на Львівщині функціонує дві ферми, котрі займаються розведенням равликів. Тренд на равликову продукцію в Україні зростає щорічно, відтак збільшується попит не лише експортерів, але й місцевих рестораторів. «TanteSnails» – равликова ферма, яка знаходиться у с. Яблунівка Буського р-ну, займається вирощуванням виноградних равликів. Ферма здійснює постачання равликів для моноформатного закладу «Tante Sophie cafe escargot» у Львові [13]. У с. Солонка Пустомитівського р-ну діє родинне равликове господарство «Західний равлик», що веде активну туристичну діяльність, щотижня пропонує тематичні гастротури та дегустації французької, італійської, азійської, української кухні [7]. Цікавим форматом фермерського господарства є страусина ферма «Білаки» у м. Самбір. На території ферми знаходяться готель, таверна, сауна та ресторан «Гостинний двір», де пригощають вишуканими стравами української кухні та страусиним м'ясом.

Для любителів риболовлі у м. Пустомити функціонує рибне господарство «Карпатський Водограй». Основною послугою господарства є здійснення риболовлі на ставках, де розводять різні види риб (короп, карась, білий амур, судак, сом, щука, окунь та ін.), також пропонують

розміщення у готелі, харчування у ресторані та послуги сауни [8].

Систематизована інформація про спеціалізацію, місце розташування, туристичну пропозицію та власну продукцію досліджуваних підприємств представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Туристично-орієнтовані фермерські господарства Львівщини

№ n/n	Назва фермерського господарства	Спеціалізація фермерського господарства	Продукція/пропозиція туристу	Розташування
1.	ФГ «Агротем», Львівська сироварня «Джерсей»	рослинництво, тваринництво, переробка молока, сироварня	тверді сири преміум-класу, домашні йогурти, молоко, масло/ дегустація; екскурсія	Пустомитівський район, с. Селисько
2.	«Меринос Захід»	племінне госпо- дарство з виращування та розведення дрібної рогатої худоби	козячі, овечі сири/ дегустації, екскурсії; дитячий еко-табір; майстер-класи; розміщення в готелі	Дрогобицький ра- йон, с. Почаєвичі, с. Летня, с. Залужани
3.	«Дві Катерини»/ «Голиця»	козина міні-ферма/ крафтова сироварня	сирна продукція, трав'яні чаї, сезонні ягоди та гриби, квас, яйця/ дегустації сирів та м'ясних виробів, варення з лісових ягід, чаї з лісових трав, домашні вина та настоянки; екскурсії; пікніки та вікенди на фермі	Сколівський район, с. Тухля
4.	«Наші кізоньки»	козина ферма	молочна продукція (козине молоко, сир, морозиво)/ дегустація; майстер-клас	смт. Брюховичі, Гамулець
5.	ФГ «Техас»	козина ферма	молочна продукція (козине молоко, бринза класична, сир козиний з прованськими травами, з пажитником, з кмином, козиний сир Гауда)/ дегустація; екскурсія	Дрогобицький район, с. Попелі
6.	ФГ «МУККО»	молочна ферма	різноманітні сири/ екскурсія, ознайомлення з процесом тваринництва на фермі, дегустація	Стрийський район, с. Угерсько
7.	ФГ «Шеврет»	козина ферма	молочна та м'ясна продукція/ екскурсія на ферму; екскурсія майстернею з виробництва козиного сиру; дегустація	Мостиський район, с. Дмитровичі
8.	«Cozy farm»	козина міні-ферма	козине молоко, молочна продукція/ дегустації; екодозвілля, фотосесії, пікніки, атракціони	Яворівський район, с. Когути
9.	«Медовий Блюз»	медова еко-ферма	продукти бджільництва/ екскурсія на пасіку; прогулянка на тракторі; майстер- клас з гончарства та рукоділля; наметове містечко; зона для пікніка; хостел	Миколаївський район, с. Луб'яна
10.	«Петрова Пасіка»	медова еко-ферма	продукти бджільництва/ сеанси лікування на вуликах-лежаках; відпочинок в альтанках; риболовля; екскурсія	Дрогобицький район, с. Старий Кропивник
11.	Пасіка «Медова»	медова еко-ферма	продукти бджільництва, молочні продукти/ апіхата; апітерапія; сон на вуликах; сеанси ароматерапії, інгаляції; медовий та баночний масажі; вправи на дошці Євмінова; ночівля в апіхаті	Турківський район, с. Розлуч
12.	«Малиновий Рай»	малинова еко- ферма	ягоди та саджанці малини, три види фундука/ екскурсія; дегустація	Жовківський район, с. Гряда
13.	«Файна Беррі»	ягідна ферма	полуниця, суниця/ самостійний збір ягід; сезонні екскурсії	Пустомитівський район, с. Раковець
14.	«Як Бджола»	ягідний крауфандинговий кооператив	ягідна продукція (малина, суниця садова, ожина)/ ознайомча екскурсія; міні- звірини; риболовля; відпочинок на природі	Буський район, с. Боложинів
15.	«Бананова ферма»	бананова ферма	саджанці екзотичних фруктів та рослин (банан, ківі, кавове дерево, папайя, цитрусові дерева, інжир, гранат), домашні лікери (лимончелло, банановий лікер)/ екскурсія оранжереєю; фотосесія	Пустомитівський район, с. Липники

16.	«TanteSnails»	равликове господарство	равлики/ дегустація; екскурсія	Буський район, с. Яблунівка
17.	«Західний равлик»	равликове господарство	равлики/ дегустація; оглядові та навчальні екскурсії	Пустомитівський район, с. Солонка
18.	«Білаки»	страусина ферма	страусине м'ясо та яйця/ екскурсія територією ферми; звіринець (буйволи, леви, дикі кабани, страуси тощо); готель; таверна; магазин; електрозаправна станція	м.Самбір
19.	ТзОВ «Карпатський водограй»	рибне господарство	жива риба (короп, білий амур, товстолоб, амурський сазан)/ риболовля; приготування риби на мангалі; змагання із спортивної риболовлі	Пустомитівський район, м. Пустомити

На рисунку 1 схематично відображено розташування туристично-орієнтованих фермерських господарств Львівщини. Картосхема дозволяє візуалізувати досліджувані господарства у межах області, продемонструвати географію їх розміщення, а також близькість чи віддаленість від обласного центру. Карта наглядно демонструє, що в межах одних районів області діє одне чи кілька фермерських господарств, які відкриті для прийому туристів, однак є цілий ряд районів, де подібні фермерські господарства відсутні.

Рис. 1. Картосхема Львівської області із зазначенням населених пунктів, у яких діють туристично-орієнтовані фермерські господарства

Висновки. У межах Львівської області поряд із традиційними фермерськими господарствами формується мережа туристично-орієнтованих ферм, які стають важливим елементом промоції та популяризації сільського туризму. Специфіка досліджуваних господарств полягає у формуванні та наданні особливих, нетипових для традиційних ферм послуг, які дозволяють туристу у рамках екскурсії детально ознайомитись з процесами, що відбуваються на фермах, взяти в них участь, продегустувати та придбати продукцію, а також провести змістовне

дозвілля в сільській місцевості. Власне в межах Львівщини туристи можуть відвідати популярні молочні ферми і сироварні, медові та ягідні фермерські господарства, а серед екзотичних – привертають увагу бананова, равликів та страусина ферми. Чимало із досліджених господарств вже стали популярними екскурсійними локаціями та зайняли важливе місце на карті гастротурів Львівщиною.

Список використаних джерел:

1. Бананова ферма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://banana-plant.business.site/>.
2. Відпочинковий комплекс – демонстраційна пасіка. Медовий блюз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medbluz.com.ua/>.
3. Гастромандри Львівщиною / Управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації. – Львів, 2018. – 48 с.
4. Горбогори. Агротуристичний кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.horbohory.com.ua/>.
5. Горішевський П., Васильєв В., Зінко Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.
6. Дві Катерини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theukrainians.org/dvi-kateryny/>.
7. Західний равлик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakhidnyy-ravlyk.com/>.
8. Карпатський водограй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.karpatskij-vodograj.com.ua/>.
9. Львівська обласна державна адміністрація: В області відбулась перша зустріч членів туристичного гастроклубу Львівщини. – 24 лютого 2020 р. – Режим доступу: <https://loda.gov.ua/news?id=50026>.
10. Молочна ферма Fromages d'Elise: CHEVRETTE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chevrette.com.ua/>.
11. МУККО – молочна ферма Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mykko.com.ua/>.
12. Національна туристична організація України: 2020 – рік розвитку туризму в регіонах та сільських територіях. – Режим доступу: http://www.ntoukraine.org/year2020_ua.html.
13. Українські равлики «Tante Snails» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tantesnails.com/>.
14. Файна Бери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://faynaberry.com/>.
15. Фермерське господарство «Меринос Захід». – Режим доступу: <https://merinos-zahid.com/>.
16. Цимбала О., Дорош Ю. Аналіз ринку мобільних додатків у сфері туризму / VIII Регіональна науково-практична конференція «Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму» (Львів, 25 березня 2020 р.). – Львів: ЛІЕТ. – С. 295-303.
17. Busby G., Rendle S. The transition from tourism on farms to farm tourism // Tourism Management. – 2000. № 21. – Р. 635-642.

References:

1. Bananova ferma [Electronic resource]. – Mode of access: <https://banana-plant.business.site/>.
2. Vidpochynkovyi kompleks – demonstratsiina pasika. Medovyi bliuz [Electronic resource]. – Mode of access: <https://medbluz.com.ua/>.
3. Hastromandry Lvivshchynoiu / Upravlinnia turyzmu ta kurortiv Lvivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. – Lviv, 2018. – 48 s.
4. Horbohory. Ahroturystychnyi klaster [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.horbohory.com.ua/>.
5. Horishevskiy P., Vasylyev V., Zinko Yu. Silskyi zeleniy turizm: orhanizatsiia nadannia posluh hostynnosti. – Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2003. – 148 s.
6. Dvi Kateryny [Electronic resource]. – Mode of access: <https://theukrainians.org/dvi-kateryny/>.
7. Zakhidnyi ravlyk [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.zakhidnyy-ravlyk.com/>.
8. Karpatskyi vodohrai [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.karpatskij-vodograj.com.ua/>.
9. Lvivska oblasna derzhavna administratsiia: V oblasti vidbulas persha zustrich chleniv turystychnoho hastroklubu Lvivshchyny. – 24 liutoho 2020 r. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://loda.gov.ua/news?id=50026>.
10. Molochna ferma Fromages d'Elise: CHEVRETTE [Electronic resource]. – Mode of access: <http://chevrette.com.ua/>.
11. MUKKO – molochna ferma Prykarpattia [Electronic resource]. – Mode of access: <https://mykko.com.ua/>.
12. Natsionalna turystychna orhanizatsiia Ukrainy: 2020 – rik rozvytku turyzmu v rehionakh ta silskykh terytoriiakh [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ntoukraine.org/year2020_ua.html.
13. Ukrainiski ravlyky «Tante Snails» [Electronic resource]. – Mode of access: <https://tantesnails.com/>.
14. Faina Berry [Electronic resource]. – Mode of access: <https://faynaberry.com/>.
15. Fermerske hospodarstvo «Merynos Zakhid». – Rezhym dostupu: <https://merinos-zahid.com/>.
16. Tymbala O., Dorosh Yu. Analiz rynku mobilnykh dodatkov u sferi turyzmu / VIII Rehionalna naukovo-praktychna konferentsiia «Istoryko-kulturni pam'iatky Prykarpattia ta Karpat – vazhlyvi ob'iekty v rozvytku turyzmu» (Lviv, 25 bereznia 2020 r.). – Lviv: LIET. – S. 295-303.
17. Busby G., Rendle S. The transition from tourism on farms to farm tourism // Tourism Management. – 2000. № 21. – R. 635-642.

Надійшла до редколегії 07.10.2020

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.43-52>

Нич Тетяна Василівна,
кандидат географічних наук
Трусій Оксана Миколаївна,
кандидат географічних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Україна, e-mail: oktrusij@ukr.net

ОСВІТНІЙ ЧИННИК СТРАТЕГІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ МЕРЕЖІ ОПОРНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ)

Мета дослідження – виявлення особливостей впливу мереж опорних закладів освіти на місцевий розвиток через механізм їх формування.

Методика дослідження. В дослідженні використані загальнонаукові методи, зокрема аналіз, науковий синтез, аналітичний метод, методи порівняння та узагальнення. Структуру опорних закладів освіти, як як елемент суспільної системи можна розглядати у компонентно-функціональний і територіально-функціональний аспектах. Відповідно, потреба ідентифікації можливостей розвитку мережі потребує наукового обґрунтування з урахуванням специфіки географічного осмислення.

Результати дослідження. В статті досліджено вплив освітнього чинника через формування опорних закладів освіти на місцевий розвиток. Виявлені механізми формування опорних закладів освіти, які виступають одним з елементів механізму реформування системи загальної середньої освіти й упорядкування шкільної мережі, раціонального і ефективного використання ресурсів, та призначені для рівного доступу дітей до навчального процесу.

Науковою новизною роботи є розкриття механізму формування напрямків місцевого розвитку ОТГ через створення опорних закладів освіти.

Практичне значення роботи полягає у тому, що в статті розроблені механізми впливу опорних закладів освіти на місцевий розвиток, враховуючи територіальні відмінності, можливості підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, створення дієвої системи забезпечення якості освіти в опорних школах та їх філій, вдосконалення механізму їх фінансування, залучення та врахування думки громадянського суспільства, враховуючи тенденції демографічних та міграційних процесів в регіоні.

Ключові слова: освітній чинник, місцевий розвиток, об'єднані територіальні громади (ОТГ), опорна школа, інклюзивне навчання.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.43-52>

Nych Tetyana Vasylyivna,
Candidate of Geographical Sciences
Trusij Oksana Mykolayivna,
Candidate of Geographical Sciences

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: tatyana2510@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: oktrusij@ukr.net

EDUCATIONAL FACTOR OF LOCAL DEVELOPMENT STRATEGY (ON THE EXAMPLE OF A NETWORK OF SUPPORTING EDUCATIONAL INSTITUTIONS)

The purpose of the study is to identify the features of the impact of networks of educational institutions on local development through the mechanism of their formation.

Research methodology. The study used general scientific methods, including analysis, scientific synthesis, analytical method, methods of comparison and generalization. The structure of basic educational institutions as an element of the social system can be considered in component-functional and territorial-functional aspects. Accordingly, the need to identify opportunities for network development requires scientific justification, taking into account the specifics of geographical understanding.

Research results. The article examines the impact of the educational factor through the formation of educational institutions on local development. The mechanisms of formation of basic educational institutions, which are one of the elements of the mechanism of reforming the system of general secondary education and streamlining the school network, rational and efficient use of resources, and designed for equal access of children to the educational process.

The scientific novelty of the work is the disclosure of the mechanism of formation of directions of local development of OTG through creation of basic educational institutions. The practical significance of the work is that the article develops the mechanism of influence of educational institutions on local development, taking into account territorial differences, opportunities for training competitive workers, creating an effective system of quality education in basic schools and their branches, improving their funding, involvement and taking into account the opinion of civil society, taking into account the trends of demographic and migration processes in the region.

Key words: educational factor, local development, united territorial communities (UTG), basic school, inclusive education.

Постановка проблеми. Важливу роль в стратегії місцевого соціально-економічного розвитку території посідає освітній чинник. Освіта виступає однією із цілей сталого розвитку. Особливе значення посідає початкова та середня освіта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування потенціалу, економіки та напрямів інноваційного розвитку системи освіти розглядаються в наукових працях: Л.Л. Антонюк, В.Д. Базилевича, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, О.А. Грішнєвої, Б.М. Данилишина, В.Г. Кременя, В.І. Куценко, І.Й. Малого, Л.М. Немець, В.О. Огнєв'юка, А.В. Степаненка, О.Г. Топчієва, О.І. Шаблія, І.М. Шоробури та ін.[1-4,6-9,11,14-16,20,24, 33-36] В той же час недостатньо вивчена роль і місце світи в місцевому розвитку території.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) важливим вектором їх розвитку виступає освіта, оскільки державні органи влади і територіальні громади мають забезпечити необхідні умови навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку за місцем проживання, зокрема у селах. Зі створенням 1469 територіальних громад (в т.ч. 31 територіальна громада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей) та модернізації освіти зростає їх вплив на формування локальної освітньої політики, з урахуванням місцевих культурних особливостей та особливостей ринку праці, на основі державної освітньої політики. Важливим аспектами, що визначають впровадження реформ, розширюють державно-громадське партнерство та співфінансування та забезпечують отримання якісних освітніх послуг, виступають – вміння організовувати на місцях ефективне функціонування та управління закладами освіти. В умовах децентралізації державна освітня субвенція покриває передусім видатки на забезпечення педагогічної складової навчального процесу: заробітна плата працівників закладів освіти, підручники, підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Метою статті є розкриття сутності освітнього чинника в стратегії місцевого розвитку з урахуванням досвіду децентралізації в ОТГ України, на прикладі створення мережі опорних закладів та їх філій.

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником якості життя населення і конкурентоспроможності території є ефективне функціонування системи освіти: дошкільна, повна середня, професійна, фахова передвища, вища. Особливу роль в територіальному розвитку на місцевому рівні відіграють дошкільна та повна загальна середня освіта. У 2019 р. в Україні працювало 14 898 закладів дошкільної освіти, з яких 201 приватної, 29 — державної та 14 666 комунальної форми власності. У них викладають 137 688 педагогів, а здобувають освіту 1 278 237 дошкільнят [12].

Ми розглянемо освітній чинник стратегії місцевого розвитку на прикладі мережі опорних закладів освіти. Створення освітніх округів та опорних навчальних закладів відбувається в процесі децентралізації. Опорна школа розглядається як загальноосвітній навчальний заклад з сучасним матеріально-технічним забезпеченням та кваліфікованими педагогічними кадрами, який формує єдиний освітній простір, надає рівні можливості до якісної освіти.

Механізм формування опорних закладів представлений на рис.1, вони розглядаються як загальноосвітні навчальні заклади, виступають одним з елементів механізму реформування системи загальної середньої освіти й упорядкування шкільної мережі, раціонального і ефективного використання ресурсів, та призначені для рівного доступу дітей до навчального процесу. Територіальні громади виступають засновниками даних закладів, визначають опорні заклади серед підпорядкованих йому загальноосвітніх навчальних закладів на конкурсній основі відповідно до затверджених ними умов.

В територіальних громадах, враховуючи демографічну та економічну ситуацію, діють школи з низьким відсотком наповненості, які не можуть забезпечити відповідний рівень навчання. Тому відповідні заклади з малою кількістю учнів можуть стати філіями опорних шкіл, виконуючи функції початкової школи. Має бути забезпечене підвезення до опорної школи учнів та вчителів.[13]

Наступним етапом є процес створення опорних закладів та їх філій. Засновник визначає опорні заклади серед підпорядкованих йому загальноосвітніх навчальних закладів на конкурсній основі відповідно до затверджених ним умов. Під час проведення конкурсу враховується алгоритм визначення опорних закладів (рис.1).

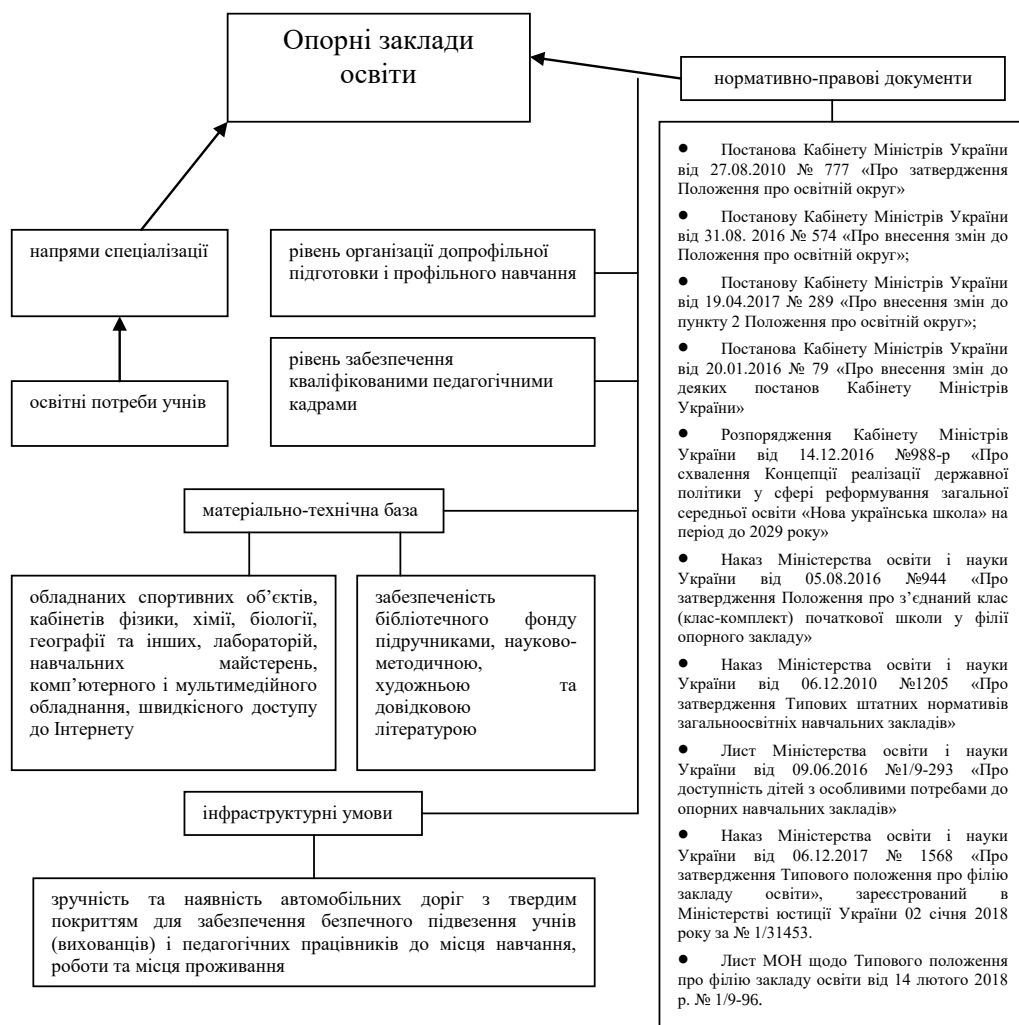

Рис. 1. Механізм визначення опорних закладів

Головним нормативно-правовим актом, що врегульовує питання створення представницьким органом місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районними радами (далі – засновники) опорних закладів та їх філій є Положення про освітній округ, затверджене постановою Кабінету міністрів України від 27 серпня 2010 р. №777 (в редакції постанови Кабінету міністрів України від 20 січня 2016 р. № 79) (далі – Положення представленні в рис. 2.). Під час ухвалення рішення про створення опорного закладу, його філій (крок № 3, рис. 2) може бути визначення одного загальноосвітнього навчального закладу як опорного (затвердження установчих документів (статуту, положень) та визначення відповідальних осіб за державну реєстрацію опорного закладу як юридичної особи), та приєднання до нього інших загальноосвітніх навчальних закладів як структурних підрозділів-філій (з одночасним припиненням їх статусу як юридичних осіб) відповідно до вимог Цивільного та Господарського кодексів України, трудового законодавства, враховуючи зміни в умовах праці та скороченні працівників.[13, 29, 33]

Специфіка територіальної системи закладів освіти, як і інших географічних систем полягає в тому, що їх складові елементи в даному випадку опорні школи та їх філії займають фіксовані місця в ОТГ і мають між собою ті чи інші просторові (територіальні) взаємозв'язки.

Дані заклади обмежені територією ОТГ, на яку проектується структурна сутність освітніх закладів. В результаті відбувається територіалізація географічного простору і формування регіональних мереж -опорні школи та локальні – філії опорних шкіл. Територіалізація трансформує місцевий простір в конкретну територіальну реальність, сприяє організації суспільства і трансформації складових елементів життєдіяльності громади в територіальну впорядкованість. Елементи системи можуть бути різноякісними, але одночасно сумісними.

Дія	Вимоги законодавства	Характеристика дії
Крок №1	П.5	Підготовка до ухвалення рішення засновником про створення опорного закладу
Крок №2	П.6	Затвердження умов та проведення конкурсу засновником для визначення опорного закладу серед підпорядкованих йому загальноосвітніх навчальних закладів
Крок №3	П.7., Законом України Про місцеве самоврядування	Ухвалення рішення про створення опорного закладу, його філій
Крок №4	Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»	Державна реєстрація опорного закладу як юридичної особи
Крок №5	Закон України «Про загально середню освіту», трудове законодавство	Вирішення відповідним органом управління освітою кадрових та фінансових питань діяльності опорного закладу, затвердження штатного розкладу – призначення директора та його заступників, завідувачів філіями, їх заступників, інших педагогічних працівників вирішення питань фінансування (затвердження кошторису) та порядку ведення бухгалтерського обліку опорного закладу.

Рис. 2. Механізм створення опорних закладів

Компоненти нової моделі української школи, мають стати стратегічною основою для розвитку системи освіти в об'єднаних громадах, яка охопить не тільки навчально-виховний процес, а й управління всією суспільною мережею громади (реалізація плану оптимізації шкільної мережі, інноваційної педагогічної діяльності, місцевого розвитку території).[33]

Основні параметри складності впливу на розвиток території через створення опорних шкіл полягають в наступному:

- представники влади ОТГ несуть відповідальність мінімум за 200 осіб в одній опорній школі, не враховуючи кількість учнів у філії; відповідність місцевим потребам в науково-педагогічних кадрах. Як приклад – спостерігається загрозлива ситуація через низьку наповненість шкіл: Присиваська ОТГ, Херсонська область: у середньому, заклади громади заповнені на 20%, Куликівська ОТГ, Чернігівська область: 30%. Коноплянська ОТГ, Одеська область: 40%. Також слід враховувати негативні тенденції в демографічній ситуації: Лозно-Олександрівська ОТГ, Луганської області – Солідарнівська ЗОШ І-ІІ ст. в 2018 р. не має першокласників, Мирнинська ЗОШ І-ІІІ ст. не матиме у 2022 році; Куликівська ОТГ, Чернігівська область – 4 ЗОШ протягом 2017-2022 року не матимуть жодного першокласника, Присиваська ОТГ, Херсонська область – у порівнянні з іншими закладами громади, Павлівська ЗОШ І-ІІІ ст. має найгірші перспективи у наповненні школи, та саме комплектації ІІІ ступеню. 2005-го року в Іванівській ЗОШ І-ІІ ст. були відсутні першокласники, проте суттєвого впливу на картину переходу до ІІІ ступеню за попередніми підрахунками це не матиме. Без суттєвих змін та ротацій демографічна картина у громаді залишиться стабільно важкою з елементами зростання.
- місце розташування – село/місто, локалізація філій опорних закладів ОТГ – освітній округ є об'єднанням навчальних закладів, а філія опорного закладу не є самостійним загальноосвітнім навчальним закладом, вона може бути суб'єктом освітнього округу лише у складі відповідного опорного закладу. Як приклад – незадовільний стан доріг, власність доріг, проблема з підвезенням: Поромівська ОТГ, Волинської області, Коноплянська ОТГ,

Одеська область, Присиваська ОТГ, Херсонська область.

- фінансування – відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів. Передбачена можливість передачі коштів між місцевими бюджетами на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів однією місцевою радою іншій місцевій раді у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету. Фінансування зазначеного у зверненні навчального закладу можливе за рахунок передачі міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами. Поряд з цим, згідно з частиною 7 статті 75 Кодексу територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ з урахуванням статті 93 Кодексу. Як приклад - освітня сфера є найбільш витратною в бюджеті ОТГ: Куликівська ОТГ Чернігівської області – 61,4% бюджету, Поромівська ОТГ, Волинської області – 47,5% бюджету., Присиваська ОТГ, Херсонська область – 54,5% бюджету. Дисбаланс витрат на освіту 1 учня в школах ОТГ: Куликівська ОТГ, Чернігівська область – Куликівська ЗЗСО І-ІІІ ст. – 18 тис.грн./рік, Дроздівський ЗЗСО І-ІІІ ст. – 61 тис. грн./рік, Лозно-Олександрівська ОТГ, Луганська область – Лозно-Олександрівська ЗОШ І-ІІІ ст. – 28 тис. грн./рік, Мирненська ЗОШ І-ІІІ ст. – 44 тис. грн., Присиваська ОТГ, Херсонська область – Строганівська ЗОШ І-ІІІ ст. – 32 тис.грн./рік, Павлівська ЗОШ І-ІІІ ст. – 46 тис.грн./рік.[13, 26, 27]

Створення опорних шкіл в Україні було розпочато у 2016 р. динаміка розвитку даних освітніх закладів є позитивною, про що свідчать дані – 2016 р. – 137 опорних закладів освіти, а в 2019 р. вже спостерігаємо 793 опорних закладів та 1284 філій, у яких навчаються 347 тисячі 175 учнів, з них в ОТГ – 343 опорних шкіл і 551 філії відповідно, в яких навчаються 154 548 учнів.

З 2017 р. мережа опорних шкіл та філій зростає з кожним роком – на 18%/10% у 2018 р. та на 15,3%/6,2 у 2019 р. відповідно. Лідерами за кількістю опорних закладів є Кіровоградська (80), Львівська (66) та Житомирська (71) області. Найменша кількість опорних шкіл спостерігається у Закарпатській (14), Луганській (17), Чернівецькій (22) (рис.3.). [26]

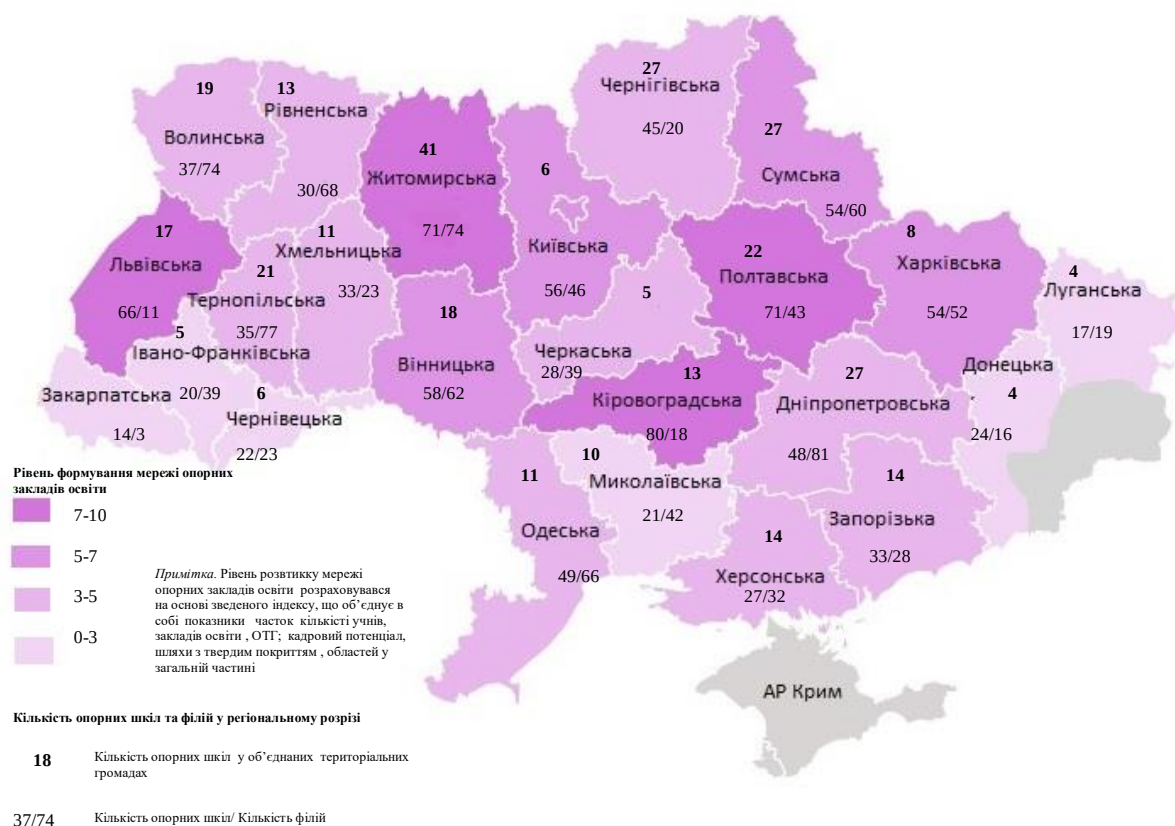

Рис. 3. Опорні навчальні заклади, 2019

В 2019 р. мережа опорних шкіл, підпорядкованих ОТГ, зросла на 1,1 % і становить 43,3 %, що складає 343 школи від їх загальної кількості. За кількістю опорних шкіл, що функціонують в

ОТГ, найбільша кількість спостерігається в наступних областях: Житомирська – 41, Дніпропетровська – 27, Чернігівська – 27, Сумська – 27. (рис. 3).

Варто зазначити, що завдяки опорним школам забезпечується інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами. В 2019 р. кількість класів з інклюзивним навчанням в опорних школах і їх філіях – 1 220, з них в ОТГ – 478; кількість учнів з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах опорних шкіл і їх філій, – 1 796, з них в ОТГ – 682.[26]

Табл. 1.

Кількість дітей з особливими освітніми потребами і кількість класів з інклюзивним навчанням, у розрізі ОТГ, 2019[за даними 26]

	Область	Кількість дітей з особливими потребами	Кількість класів з інклюзивним навчанням
1.	Вінницька	50	47
2.	Волинська	70	59
3.	Дніпропетровська	106	51
4.	Донецька	9	7
5.	Житомирська	106	97
6.	Закарпатська	-	-
7.	Запорізька	102	54
8.	Івано-Франківська	15	15
9.	Київська	141	86
10.	Кіровоградська	305	241
11.	Луганська	21	15
12.	Львівська	59	55
13.	Миколаївська	20	16
14.	Одеська	78	54
15.	Полтавська	265	89
16.	Рівненська	42	39
17.	Сумська	48	33
18.	Тернопільська	40	36
19.	Харківська	146	78
20.	Херсонська	41	22
21.	Хмельницька	26	23
22.	Черкаська	18	32
23.	Чернівецька	45	33
24.	Чернігівська	43	38

Найбільша кількість дітей з особливими освітніми потребами навчається в опорних школах ОТГ Кіровоградської, Харківської та Полтавської областей. Найбільше класів з інклюзивним навчанням створено в Житомирській, Полтавській і Кіровоградській областях (табл.1). З 2016 по 2019 рік спостерігається позитивна динаміка створення класів з інклюзивним навчанням в опорних школах в ОТГ. Одним із найбільших викликів від початку впровадження мережі опорних закладів освіти залишається якість доріг у сільській місцевості, якими підвозяться учні і вчителі до закладу освіти. Найбільша протяжність (км) доріг у незадовільному стані – у Львівській області 1111 км. Більшість доріг, які знаходяться в незадовільному стані і потребують ремонту, припадають на ОТГ, наприклад у Дніпропетровській області – 1 070,11 км, із них в ОТГ – 661,11 км (61,8 %), Житомирській області – 518,9 км, із них в ОТГ – 414,0 (79,8 %), Чернігівській – 352 км, із них в ОТГ – 268 км (76,1 %), Сумській – 481,7 км, із них в ОТГ – 316,8 (65,8 %). Натомість є ОТГ з найменшою протяжністю доріг, що потребують ремонту: у Кіровоградській (3,9 %), Львівській (14,4 %), Харківській (19,7 %) областях.

Значна кількість учнів опорних шкіл організовано довозиться на автобусах: 66 237 осіб (2019 р.), з них 31 661 в опорні школи в ОТГ. Парк шкільних автобусів, що обслуговує учнів опорних шкіл по країні, становить 1 351 одиниці, із них обслуговують ОТГ – 610. Проте загальна потреба у шкільних автобусах ще не задоволена і становить 407 одиниць, із них ОТГ потребують 214 (станом на 01.06.2019) (табл. 2).[26]

Отже, опорні заклади освіти виступають рушійною силою місцевого розвитку, яка включає сукупність елементів, підсистем, що перебувають у системоутворюючих відношеннях і зв'язках один з одним і утворюють певну єдність або цілісність, якій притаманні якісно нові

властивості, яких не мають географічні об'єкти, що її складають (рис.4).

Табл. 2

Забезпечення/потреба автобусів для опорних шкіл, 2019, [за даними 26]

№	Область	Забезпечення/потреба автобусів для опорних шкіл в області		Забезпечення/потреба автобусів для опорних шкіл ОТГ в області	
		Кількість шкільних автобусів в опорних школах	Загальна потреба області в шкільних автобусах для опорних шкіл	Кількість шкільних автобусів в опорних школах	Загальна потреба області в шкільних автобусах для опорних шкіл
1.	Вінницька	73	40	27	21
2.	Волинська	53	17	32	12
3.	Дніпропетровська	107	39	79	24
4.	Донецька	21	4	6	3
5.	Житомирська	73	26	49	21
6.	Закарпатська*	-	-	-	-
7.	Запорізька	53	12	39	7
8.	Івано-Франківська	30	4	13	3
9.	Київська	63	9	8	2
10.	Кіровоградська	143	26	14	4
11.	Луганська	25	9	8	2
12.	Львівська	77	26	26	6
13.	Миколаївська	44	17	22	8
14.	Одеська	83	27	25	6
15.	Полтавська	80	29	34	18
16.	Рівненська	43	12	18	6
17.	Сумська	76	26	45	18
18.	Тернопільська	38	5	33	3
19.	Харківська	74	18	17	6
20.	Херсонська	30	12	20	8
21.	Хмельницька	50	7	32	4
22.	Черкаська	34	9	8	6
23.	Чернівецька	19	9	10	9
24.	Чернігівська	62	24	45	17
25.	АР Крим				

* дані відсутні

Рис.4 Модель впливу освітнього чинника на місцевий розвиток

Оскільки територіальна система освіти є географічною системою, то головними видами зв'язків і відношень в ній є географічні. В той же час, освітня сфера є найбільш витратною в

бюджеті ОТГ та складає 50%-70%. Дороги низької якості між населеними пунктами не дозволяють місцевим радам ефективно реалізовувати реформу освіти, проводити оптимізацію шкільної мережі. [5,10]

Структура територіальної системи опорних закладів освіти має передбачати наявність і взаємозв'язок її елементів, компонентів, підсистем, що відіграють генеруючу роль у процесі зміни стану розвитку території (рис. 4).

Вирішальне значення у функціонуванні даної моделі мають функціональні внутрішні зв'язки в ОТГ, які забезпечують досягнення поставлених системних цілей і стабільне функціонування опорних закладів освіти та їх філій. При цьому, функціонування може визначатися не тільки прив'язкою до навчального процесу, а й іншими напрямками діяльності, в тому числі реалізацію повноважень місцевої влади ОТГ, транспортно-логістичні завдання, зайнятість місцевого населення. Відповідно, саме функціональна ідентичність визначає потенціал соціально-економічного розвитку території, тобто є основним визначальним фактором територіального розвитку ОТГ.

Вплив освітнього чинника на місцевий розвиток необхідно розглядати через сукупність взаєморозташованих територіальних елементів системи закладів освіти, які знаходяться в складній взаємодії та виконують освітню функцію в процесі розвитку освітніх округів та пов'язані з географічним положенням опорних шкіл та їх філій. Це зумовлено тим, що територіальні відношення проявляються найчастіше через функціональні зв'язки.

Завдяки реалізації своїх освітніх функцій дана взаємодія із зовнішнім середовищем (на макро-, мезо- і мікрорівні) здійснюється через обмін освітніми послугами, шляхом залучення кваліфікованих кадрів серед місцевого населення, коштів бюджету різного рівня, інвестиційних проектів та грантів, розбудові транспортної інфраструктури.

Висновки. В статті досліджено вплив освітнього чинника через формування опорних закладів освіти на місцевий розвиток. Опорні заклади освіти розглядаються як елемент суспільної системи, який включає сукупність компонентів, підсистем, що перебувають у системоутворюючих відношеннях і зв'язках один з одним і утворюють певну єдність або цілісність, якій притаманні якісно нові властивості. Створення та функціонування опорних закладів освіти системно поєднує реформи децентралізації та освіти. Змінами до Бюджетного та Податкового кодексів було розширено дохідну базу місцевих бюджетів – новий розподіл загальнодержавних податків, запроваджено нові місцеві податки та нову систему бюджетного вирівнювання. Опорні заклади освіти створюють належні умови для здобуття повної загальної середньої освіти, а також концентрують ресурси, необхідні для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти, чого бракує мало комплектним школам. Завдяки опорним закладам освіти та їх філіям формуються класи з інклюзивним навчанням, що забезпечить в подальшому підготовка осіб з особливими потребами до трудової діяльності, розвиток і використання їхнього потенціалу на місцевому ринку праці, зменшення кількості громадян, що перебувають на соціальному забезпеченні у держави, включення даних дітей у соціокультурний простір класу – школи – громади.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Л.Л. Регулювання та моделювання інноваційного розвитку регіону. // Економіст. – 2007 – №9 – С.38-39.
2. Антонюк Л.Л., Ільницький Д.О., Василькова Н.В., Барабас Д.О. та ін. Стратегічні напрями формування національної системи якості вищої освіти України. Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти/ К.: КНЕУ, 2019. 535 с.
3. Антонюк Л.Л., Ільницький Д.О. Сценарії розвитку вищої освіти: глобальний контекст та стратегія України. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Спецвипуск. VIII Міжнародна науково-практична конференція "Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України" 5 жовтня 2018 року К.: КНУТД, С. 203-227.
4. Базилевича В.Д. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес.– К.: Знання, 2006. – 326 с.
5. В Україні з'явилися інтерактивні бюджети шкіл [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/75945>.
6. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій / – К.: АДЕФ-Україна, 2010. – С. 504-506.
7. Гесць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В. М. Гесць // Економіка України. - 2014. - № 12. - С. 4-19. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_2.
8. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. К.: Либідь, 1997. 320 с.
9. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки // К.: Т-во "Знання", КОО, 2001. – 254 с.
10. Грошей на освіту не додали, але перерозподілили між статтями, – Грішук про бюджет-2021 https://education.24tv.ua/groshey-osvitu-byudzheti-ne-dodali-pererospodilili-grishhuk_n1486908.
11. Данилишин Б. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти // Вісник Національної академії наук України. - 2005. - № 9. - С. 26-35. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2005_9_3.
12. Демографічна та соціальна статистика / Освіта [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm.
13. Загальна інформація про опорні школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/education/oporni-shkoly>
14. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін // Український педагогічний журнал. - 2015. - № 1. - С. 8-15. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpi_2015_1_4.

15. Куценко В. І. Освіта і наука — генератори інновацій: парадигма взаємодії // Економіка та держава. - 2009. - № 5. - С. 9-11. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecd_2009_5_5.
16. Немець Л.М. Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні: монографія / Л.М. Немець, Я.Б. Олійник, К.А. Немець. — Харків: РВВХНУ, 2003. — 160 с.
17. Лист МОН щодо Типового положення про філію закладу освіти від 14 лютого 2018 р. № 1/9-96. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-tipovogo-polozhennya-pro-filiyu-zakladu-osviti>.
18. Лист Міністерства освіти і науки України від 09.06.2016 №1/9-293 «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://illnivka.irc.org.ua/news/13-48-34-17-09-2020>.
19. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2017 № 1568 «Про затвердження Типового положення про філію закладу освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02 січня 2018 року за № 1/31453. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-18#Text>.
20. Малий І. Й. Економіка державного сектора: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 280 с.
21. Мархлевські В. Процак О. Стратегія розвитку освіти в громаді: практичний порадник. — К., 2018. — 56 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf>.
22. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 №1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10#Text>.
23. Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 №944 «Про затвердження Положення про з'єднаний клас (клас-комплект) початкової школи у філії опорного закладу» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1187-16#Text>.
24. Огнев'юк В.О., Сисоева С.О. Освітологія-науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688939.pdf>.
25. Опорні школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/oporni-shkoli>.
26. Освітня реформа: результати та перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferencia/2019/Presentation/Institut-zbimik.pdf>.
27. Порядок фінансування навчального закладу після створення об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/analitika-pulsu/poryadok-finansuvannya-navchalnogo-zakladu-pislya-stvorenniya-obyednanoyi>.
28. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.2016 № 79 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2016-%D0%BF#Text>.
29. Постанову Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 289 «Про внесення змін до пункту 2 Положення про освітній округ» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2017-%D0%BF#Text>.
30. Постанову Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 № 574 «Про внесення змін до Положення про освітній округ» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2016-%D0%BF#Text>.
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 777 «Про затвердження Положення про освітній округ» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF#Text>.
32. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
33. Стратегія розвитку освіти в громаді [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf>.
34. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії [Текст] : підруч. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл. Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. - О.: Астропринт, 2009. - 544 с.
35. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії - Л.: Львівський нац. ун-т ім.І.Франка, 2001. - 744 с
36. Шоробура І.М. Розвиток вищої освіти в Україні: компетентнісний підхід // Педагогічний альманах. - 2019. - Вип. 41. - С. 126-131. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2019_41_21.

References:

1. Antonyuk L.L. Regulyuvannya ta modelyuvannya innovacijnogo rozvytku regionu. // Ekonomist. — 2007 — #9 — S.38-39.
2. Antonyuk L.L., Il'ny'cz'ky'j D.O., Vasy'l'kova N.V., Barabas' D.O. ta in. Strategichni napryamy formuvannya nacional'noyi sy'stemy yakosti vy'shchoyi osvity' Ukrainy. Konkurentni modeli upravlinnya yakistyu vy'shchoyi osvity' / K.: KNEU, 2019. 535 s.
3. Antonyuk L.L., Il'ny'cz'ky'j D.O. Scenariyi rozvytku vy'shchoyi osvity': global'ny'j kontekst ta strategiya Ukrainy. Visnyk Ky'iv's'kogo nacional'nogo universy'tetu tekhnologij ta dy'zajnu. Speczy'v'pusk. VIII Mizhnarodna naukovoprakty'chna konferenciya "Efekty'vnist' organizacijno-ekonomichnogo mexanizmu innovacijnogo rozvytku vy'shchoyi osvity' Ukrainy" 5 zhovtnya 2018 roku K.: KNUTD, S. 203-227.
4. Bazy'levy'cha V.D. Suchasna ekonomichna osvita: Ukrayina i Bolons'ky'j proces. — K.: Znannya, 2006. — 326 s.
5. V Ukraini z'yavly's' interakty'vni byudzhety' shkil [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://osvita.ua/school/75945>.
6. Gal'chy'ns'ky'j A.S. Ekonomichna metodologiya. Logika onovlennya: kurs lekcij / — K.: ADEF-Ukrayina, 2010. — S. 504-506.
7. Geyecz' V. M. Insty'tucijna obumovlenist' innovacijny'x procesiv u promy'slovomu rozvytku Ukrainy / V. M. Geyecz' // Ekonomika Ukrainy. — 2014. — # 12. — S. 4-19. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_2.
8. Goly'kov A.P., Olijny'k Ya.B., Stepanenko A.V. Vstup do ekonomichnoyi i social'noyi geografii. K.: Ly'bid', 1997. 320 s.
9. Grishnova O.A. Lyuds'ky'j kapital: formuvannya v sy'stemi osvity' i profesijnoyi pidgotovky // K.: T-vo "Znannya", KOO, 2001. — 254 s.
10. Groshej na osvitu ne dodaly, ale pererozpodyly'ly' mizh statyamy, — Gry'shhuk pro byudzhety-2021 https://education.24tv.ua/groshey-osvitu-byudzhety-ne-dodali-pererozpodylili-grishhuk_n1486908.
11. Dany'ly'shy'n B. Innovacijna model' ekonomichnogo rozvytku: rol' vy'shchoyi osvity' // Visnyk Nacional'noyi akademii nauk Ukrainy. — 2005. — # 9. — S. 26-35. — [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2005_9_3.
12. Demografichna ta social'na staty'sty'ka / Osvita [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm.
13. Zagal'na informaciya pro oporni shkoly [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://decentralization.gov.ua/education/oporni-shkoly>.
14. Kremen' V. G. Problemy yakosti ukrayins'koy osvity' v kontekst suchasny'x cyvilizacijny'x zmin // Ukrayins'ky'j pedagogichny'j zhurnal. — 2015. — # 1. — S. 8-15. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_4.
15. Kucenko V. I. Osvita i nauka — generatory innovacij: parady'gma vzayemodiyi // Ekonomika ta derzhava. — 2009. — # 5. — S. 9-11. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecd_2009_5_5.
16. Nyemecz' L.M. Prostorova organizaciya social'no-geografichny'x procesiv vUkrayini: monografiya / L.M. Nyemecz', Ya.B. Olijny'k, K.A. Nyemecz'. — Xarkiv: RVVXNU, 2003. — 160 s.
17. Ly'st MON shhodo Ty'povogo polozhennya pro filiyu zakladu osvity' vid 14 lyutogo 2018 r. # 1/9-96. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-tipovogo-polozhennya-pro-filiyu-zakladu-osviti>.
18. Ly'st Ministerstva osvity' i nauky' Ukrainy' vid 09.06.2016 #1/9-293 «Pro dostupnist' ditej z osoblyvy'my potrebamy do oporny'x

- navchal'ny'x zakladiv» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <http://illiniivka.irc.org.ua/news/13-48-34-17-09-2020>.
19. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.12.2017 # 1568 «Pro zatverdzhennya Ty'povogo polozhennya pro filiyu zakladu osvity», zareyestrovany'j v Ministerstvi yusty'ciyi Ukrainy 02 sichnya 2018 roku za # 1/31453. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-18#Text>.
20. Maly'j I. J. Ekonomika derzhavnogo sektora: navch. posib. – K.: KNEU, 2007. — 280 s.
21. Marxlyevski V. Proczak O. Strategiya rozvy'tku osvity v gromadi: prakty'chny'j poradny'k.. — K., 2018. – 56 s. [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf>.
22. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.12.2010 #1205 «Pro zatverdzhennya Ty'povy'x shtatny'x normaty'viv zagal'noosvitnix navchal'ny'x zakladiv» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10#Text>.
23. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 05.08.2016 #944 «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro z'yednany'j klas (klas-komplekt) pochatkovoyi shkoly u filiyi opornogo zakladu» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1187-16#Text>.
24. Ognev'yuk V.O., Sy'soyeva S.O. Osvitologiya-naukovy'j napryam integrovanogo doslidzhennya sfery osvity [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://core.ac.uk/download/pdf/33688939.pdf>.
25. Oporni shkoly [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/oporni-shkoli>.
26. Osvitnya reforma: rezul'taty ta perspektyvy [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferencia/2019/Presentation/Institut-zbirnik.pdf>.
27. Poryadok finansuvannya navchal'nogo zakladu pislya stvorennia ob'yednanoi tery'torial'noyi gromady [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.auc.org.ua/analityka-pulsu/poryadok-finsuvannya-navchalnogo-zakladu-pislya-stvorennia-obyednanoyi>.
28. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.01.2016 # 79 «Pro vnesennya zmin do deyaky'x postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2016-%D0%BF#Text>.
29. Postanovu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.04.2017 # 289 «Pro vnesennya zmin do punktu 2 Polozhennya pro osvitnij okrug» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2017-%D0%BF#Text>.
30. Postanovu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31.08. 2016 # 574 «Pro vnesennya zmin do Polozhennya pro osvitnij okrug» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2016-%D0%BF#Text>.
31. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.08.2010 # 777 «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro osvitnij okrug» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2010-%D0%BF#Text>.
32. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.12.2016 #988-r «Pro sxvalennya Konceptiyi realizaciyi derzhavnoyi polity'ky u sferi reformuvannya zagal'noyi seredn'oyi osvity «Nova ukrayins'ka shkola» na period do 2029 roku» [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
33. Strategiya rozvy'tku osvity v gromadi [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/186/strategy.pdf>.
34. Topchiyev O.G. Osnovy' suspil'noyi geografiyi [Tekst]: pidruch. dlya stud. geogr. specz. vy'shh. navch. zakl. Odes'ky'j nacional'ny'j un-t im. I.I.Mechny'kova. - O.: Astroprynt, 2009. - 544 s.
35. Shabl'ij O. I.. Suspil'na geografiya: teoriya, istoriya, ukrayinoznavchi studiyi - L.: L'vivs'ky'j nac. un-t im.I.Franka, 2001. - 744 s.
36. Shorobura I.M. Rozvy'tok vy'shchoyi osvity v Ukraini: kompetentnisny'j pidxid // Pedagogichny'j al'manax. - 2019. - Vy'p. 41. - S. 126-131. - [Elektronny'j resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2019_41_21.

Надійшла до редколегії 21.10.2020

Смочко Наталія Михайлівна,
кандидат географічних наук, доцент,
<http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна,
e-mail: natazak@ukr.net

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ МОНОРОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Метою даної роботи є конкретизація завдань управління монорозвитком територій Карпатського регіону і розробки підходів до їх реалізації в контексті Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки.

Методика. У процесі дослідження застосовували аналітичний (аналіз стратегічних завдань в контексті їх програмових цілей) та порівняльно-географічний методи (порівняння стратегічних завдань, що наведені в різних нормативно-правових документах), а також методи узагальнення та систематизації (теоретичне узагальнення отриманого матеріалу), абстрактно-логічний (узагальнення та формулювання висновків).

Наукова новизна. В статті сформульовано дві групи стратегічних завдань при прогнозуванні перспективного розвитку просторових моносистем Карпатського регіону, а саме: стратегічні завдання, які не допускать і попереджувать наближення біфуркаційної межі в моно системі та стратегічні завдання, які прискорюватимуть відбрунькування нових систем після переходу біфуркаційної межі, та сприятимуть поверненню досліджуваної просторової системи в попередній стан. Для обґрунтування стратегічних завдань управління монорозвитком територій Карпатського регіону та визначення підходів до їх реалізації проаналізовано приклади стратегічних завдань для забезпечення перспективного монорозвитку моносистем, в яких відсутня діяльність людини як складовий елемент системи, або в яких будь-яка діяльність людини зведена до мінімуму в контексті Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Наведено приклади стратегічних завдань для забезпечення перспективного монорозвитку окремих просторових заповідних моносистем Карпатського регіону. Окреслено стратегічні завдання для забезпечення соціально-економічного зростання суспільно-географічних аграрних моносистем Карпатського регіону відповідно до виділених нами трьох груп стратегічних завдань системного характеру, а саме: моносистемно-зберігаючі, умовно моносистемно-зберігаючі, диверсифікаційно-інноваційні стратегічні завдання. Визначено, що стратегічні завдання перспективного розвитку конкретних моносистем того чи іншого ієрархічного рівня, виділених за конкретним моносистемним атрибутом, повинні визначатися і окреслюватися з урахуванням орієнтації на стратегічні цілі їх суспільно-географічного розвитку, тобто на досягнення бажаних результатів у формуванні суспільно-географічного рельєфу у конкретному просторі функціонування цих систем.

Практичне значення. Результати даного дослідження сприяють глибшому суспільно-географічному розумінню стратегічних завдань управління монорозвитком територій Карпатського регіону та підходів до їх реалізації. Вони можуть бути використані органами державного управління та місцевого самоуправління для удосконалення наявних та при формуванні нових регіональних цільових та комплексних програм розвитку територій Карпатського регіону на найближчу перспективу.

Ключові слова: стратегічні завдання, управління монорозвитком, сільські території, моноутворення, Карпатський регіон.

Смочко Наталья Михайловна,
кандидат географических наук, доцент, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Мукачевский государственный университет, г. Мукачево,
Украина, e-mail: natazak@ukr.net

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ УПРАВЛЕНИЯ МОНОРАЗВИТИЕМ ТЕРРИТОРИЙ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА И ПОДХОДЫ К ИХ РЕАЛИЗАЦИИ

Целью данной работы является конкретизация задач управления моноразвитием территорий Карпатского региона и разработка подходов к их реализации в контексте Государственной стратегии регионального развития Украины на 2021-2027 годы.

Методика. В процессе исследования применялись: аналитический (анализ стратегических задач в контексте их программных целей) и сравнительно-географический методы (сравнение стратегических задач, которые приведены в различных нормативно-правовых документах), а также методы обобщения и систематизации (теоретическое обобщение полученного материала), абстрактно-логический (обобщение и формулирование выводов).

Научная новизна. В статье сформулированы две группы стратегических задач при прогнозировании перспективного развития пространственных моносистем Карпатского региона, а именно: стратегические задачи, которые не допускают и предупреждают приближение биуркационной точки в моносистеме, а также стратегические задачи, которые будут ускорять отпочкование новых систем после перехода биуркационной точки, таким образом будут способствовать возвращению исследуемой пространственной

системы в прежнее состояние. Для обоснования стратегических задач управления моноразвитием территорий Карпатского региона и определения подходов к их реализации проанализированы примеры стратегических задач для обеспечения перспективного развития моносистем, в которых отсутствует деятельность человека как составной элемент системы, или любая деятельность человека сведена к минимуму в контексте государственной стратегии регионального развития на 2021-2027 годы. Приведены примеры стратегических задач для обеспечения перспективного моно развития отдельных пространственных заповедных моно систем Карпатского региона. Определены стратегические задачи для обеспечения социально-экономического роста общественно-географических аграрных моно систем Карпатского региона в соответствии с выделенными нами трех групп стратегических задач системного характера, а именно: моносистемно-сберегающие, условно моносистемно-сберегающие, диверсификационно-инновационные стратегические задачи. Определено, что стратегические задачи перспективного развития конкретных моносистем того или иного иерархического уровня, выделенных по конкретным моносистемным атрибутам, должны определяться и очерчиваться с учетом ориентации на стратегические цели их общественно-географического развития, то есть на достижение желаемых результатов в формировании общественно-географического рельефа в конкретном пространстве функционирования этих систем.

Практическое значение. Результаты данного исследования способствуют более глубокому общественно-географическому пониманию стратегических задач управления моноразвитием территорий Карпатского региона и подходов к их реализации. Они могут быть использованы органами государственного управления и местного самоуправления для совершенствования имеющихся и при формировании новых региональных целевых и комплексных программ развития территорий Карпатского региона на ближайшую перспективу.

Ключевые слова: стратегические задачи, управление моноразвитием, сельские территории, монообразования, Карпатский регион.

UDC 911.3:30/33(477.8)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.58.53-65>

Smochko Nataliia Mykhailivna,

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
<http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine,
e-mail: natazak@ukr.net

STRATEGIC TASKS OF MONODEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE CARPATHIAN REGION TERRITORIES AND APPROACHES TO THEIR IMPLEMENTATION

The purpose of this research work is to specify the tasks of managing the mono-development of the Carpathian region and developing approaches to their implementation in the context of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027.

Method. Analytical methods (analysis of strategic tasks in the context of their program goals), comparative-geographical methods (comparison of strategic tasks given in different legal documents), as well as methods of generalization and systematization (theoretical generalization of the obtained material) abstract-logical (generalization and formulation of conclusions) methods were used during the research.

Scientific novelty. The article formulates two groups of strategic tasks in forecasting the future development of spatial monosystems of the Carpathian region, namely: strategic tasks that will prevent the approach of the bifurcation boundary in the mono system and strategic objectives that will accelerate the emergence of new systems the studied spatial system in the previous state. To substantiate the strategic objectives of managing the mono-development of the Carpathian region and determine approaches to their implementation, examples of strategic objectives for long-term mono-development of monosystems in which there is no human activity as a component of the system, or in which any human activity is minimized in the context of State Strategy regional development for 2021-2027. Examples of strategic tasks to ensure the promising mono-development of individual spatial protected monosystems of the Carpathian region have been given. Strategic tasks for socio-economic growth of socio-geographical agrarian monosystems of the Carpathian region have been outlined in accordance with our three groups of strategic tasks of a systemic nature, namely: monosystem-preserving, conditionally monosystem-preserving, diversification-innovation strategic tasks. It had been determined that the strategic objectives of long-term development of specific monosystems of a hierarchical level, selected by a specific monosystem attribute, should be defined and outlined taking into account the focus on strategic goals of their socio-geographical development, i.e to achieve desired results in socio-geographical relief spatial functioning of these systems.

Practical meaning. The results of this study contribute to a deeper socio-geographical understanding of the strategic objectives of the management of mono-development of the Carpathian region and approaches to their implementation. They can be used by public administration and local government to improve existing and in the formation of new regional targeted and comprehensive development programs of the Carpathian region in the near future.

Key words: strategic tasks, management of mono-development, rural territories, mono-formation, Carpathian region.

Постановка проблеми. У найвідоміших довідкових джерелах і тлумачних словниках акцентується увага на тому, що стратегією вважають загальний, недеталізований план чи спосіб досягнення найважливішої для тих, що склалися умов, мети протягом довготривалого проміжку часу, то очевидно, що стратегічним завданням є ефективне використання на конкретному етапі наявних ресурсів для часткового досягнення окресленої найважливішої мети (тобто, стратегія розглядається як план) та вибір першочергових дій (тобто, стратегія розглядається як спосіб досягнення мети), коли очевидно є нестача ресурсів навіть для часткового досягнення мети.

Наше дослідження є суспільно-географічним, а в будь-якому суспільно-географічному дослідженні головною стратегічною метою є формування комфортного для проживання людини суспільно-географічного рельєфу, тобто таке розміщення суспільної діяльності в географічному просторі, яке б забезпечувало монорозвиток людини – як особистості (на особистісному рівні), груп людей – як соціуму з ефективною внутрішньою організацією (на локальному рівні), суспільства – як керованого демократичного утворення (на державному чи національному рівні), цивілізації – як сукупності суспільств, життєдіяльність яких здійснюється при виконанні цивілізаційних законів (на глобальному рівні). Отже, ми зводимо розвиток на кожному з рівнів до однієї генералізованої (стратегічної) мети. Це дає право стверджувати, що ми маємо і будемо мати надалі справу з монорозвитком людини, груп людей, суспільств і цивілізації, який має забезпечити формування в них високодуховних цивілізаційних якостей. При цьому, комфортність суспільно-географічного рельєфу має визначатися ступенем взаємоузгодженості життєдіяльності людини, груп людей, суспільства, цивілізації на конкретному рівні їх функціонування із геопросторовим середовищем. Вище наведене, засвідчує, що комфортність не має кінцевої межі, але на кожному з часових горизонтів можна визначити проміжні межі, досягнення яких і забезпечуватиметься реалізацією окремих стратегічних завдань, тобто завдань, які мають бути підпорядковані, в кінцевому рахунку, досягненню головної стратегічної мети.

Вважаємо, що формування стратегічних завдань при прогнозуванні перспективного розвитку просторових моносистем доцільно поділити на дві групи:

- 1) стратегічні завдання, які не допускать і попереджатимуть наближення біфуркаційної межі, тобто тотально контролюватимуть монорозвиток просторової геосистеми;
- 2) стратегічні завдання, які прискорюватимуть відбрунькування нових систем після переходу біфуркаційної межі, та сприятимуть поверненню досліджуваної просторової системи в попередній стан, тобто в стан з ретроспективними показниками, які забезпечували її моносистемність, але котра після повернення в моносистемний стан функціонуватиме на якісно новому рівні.

Отже, очевидно, що при формуванні стратегічних завдань ми використовуватимемо цільовий підхід, який, впливаючи на формулювання їх змісту, дасть можливість забезпечувати отримання очікуваного прогнозованого результату. Безумовно, ми повинні враховувати при цьому сучасні інновації у всіх сферах життєдіяльності людини, оскільки вони впливатимуть як на форму окреслення завдань, так і на спосіб їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями обґрунтування стратегічних завдань та напрямів розвитку Карпатського регіону розроблено низку нормативно-правових актів, Програм та Концепцій розвитку [3, 4, 7, 10, 13, 18], а також питаннями займається багато сучасних українських вчених географів та економістів [1, 2, 5, 6, 8, 9, 11], проте в документах та працях вчених відображено стратегічні напрями удосконалення структури Карпатського регіону та управління його територіями з точки зору специфіки його монорозвитку.

Метою дослідження є конкретизація завдань управління монорозвитком територій Карпатського регіону і розробки підходів до їх реалізації в контексті Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Виклад основного матеріалу. Для обґрунтування стратегічних завдань управління монорозвитком територій Карпатського регіону та визначення підходів до їх реалізації спочатку розглянемо приклади стратегічних завдань для забезпечення перспективного монорозвитку моносистем, в яких відсутня діяльність людини як складовий елемент системи, або в яких будь-яка діяльність людини зведена до мінімуму.

До таких просторових моносистем слід віднести в першу чергу заповідні просторові моносистеми Карпатського регіону. Вважаємо, що у складі заповідних природних моносистем доцільно виділяти:

- заповідники (великі територіальні моносистеми з рідкісною флорою і фауною, де моносистемність забезпечується екзогенною охоронною діяльністю держави всіх підсистем і

елементів – від окремих живих організмів до великих природних комплексів);

- національні або народні парки (аналогічні заповідникам моносистеми, де моносистемність також забезпечується екзогенною охоронною діяльністю держави; при цьому дозволено масове відвідування території населенням, яке прагне поєднати відпочинок в природних умовах з пізнанням унікального рослинного і тваринного світу та мальовничих ландшафтів);

- заказники (генералізовані моносистеми на певному просторовому рівні, в яких охороняються окремі підсистеми чи елементи – цінні рідкісні рослини, унікальні птахи, цінні лісонасінневі ділянки тощо);

- ландшафтні парки (відпочинкові природно-територіальні моносистеми, де моносистемність генералізована на рівні відпочинкової функції, що частково забезпечується спеціальними господарствами, які повинні сприяти охороні та покращенню природних ландшафтів з метою реалізації інтересів відпочиваючих, для яких дозволено будівництво баз відпочинку, готелів та інших закладів);

- резервати природи (невеликі природно-територіальні моносистеми, як правило, заповідні урочища площею до тисячі гектарів, моносистемність яких забезпечується охоронною функцією по відношенню до природних об'єктів – лісів, реліктових та ендемічних рослин і тварин, геологічних утворень, та інших, цінних для науки й народного господарства);

- пам'ятки природи (невеликі природно-територіальні моно системи – природничі чи історично-географічні об'єкти – дерева, мальовничі скелі, водопади, мінеральні джерела, печери, геологічні відслонення);

- парки (відносно невеликі природно-територіальні моносистеми – пам'ятки садово-паркового мистецтва – дендрарії, ботанічні сади, парки, створені людиною).

Таким чином, виділені нами заповідні природні моносистеми представляють собою, по суті, ланки природо-заповідної системи України.

Всього в Карпатському регіоні розташовано 124 об'єкти природо-заповідного фонду національного значення (у Закарпатській області – 37 об'єктів, Івано-Франківській – 33, Чернівецькій – 27 та Львівській – 27), які у нашому дослідженні розглядаються як заповідні природні моносистеми [16].

Зазначимо, що в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки території, на яких розміщені об'єкти природо-заповідного фонду, віднесені до такого типу територій, що потребують особливої уваги з боку держави. У цьому документі запропоновано застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку, зокрема сформовані стратегічні завдання за напрямом «Формування мережі природоохоронних територій, збереження та відтворення екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища», найважливішими серед яких є: збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду; створення природоохоронних територій міжнародного значення; забезпечення збереження, відновлення та збалансованого використання природоохоронних територій; стимулювання формування економічного середовища та розвитку сфери зайнятості населення навколо природоохоронних територій і визначення економічного механізму стимулювання створення та збереження природоохоронних територій; забезпечення охорони земель, відтворення екосистем, удосконалення структури земельних угідь та напрямів господарської діяльності; адаптація до зміни клімату територій та найбільш вразливих галузей і забезпечення розвитку об'єктів і територій національної екологічної мережі; забезпечення розвитку та удосконалення державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, створення центрів його моніторингу; забезпечення розвитку екологічної освіти; створення інформаційних еколого-освітніх центрів в установах природно-заповідного фонду; сприяння підвищенню рівня поінформованості населення про екосистемні послуги [4].

Але, стратегічні завдання, які приводяться в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, сформовані насамперед як природоохоронні та економічні. Суспільно-географічні аспекти, практично, не зачіпаються. А такі завдання повинні містити в своєму складі і суспільно-географічні стратегічні завдання, реалізація яких має забезпечити такий перспективний монорозвиток окремих просторових заповідних моносистем Карпатського регіону, який дозволить мінімізувати вплив суспільно-географічного рельєфу на стан природних систем і органічно поєднати взаємодіяння та взаємодіяння суспільно-географічного рельєфу й природних систем. Сформуємо такі стратегічні завдання як приклади для окремих заповідних моносистем. Вони представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Приклади стратегічних завдань для забезпечення перспективного монорозвитку окремих просторових заповідних моносистем Карпатського регіону*

Назви прикладових заповідних просторових моносистем у Карпатському регіоні**	Мета розвитку заповідних моносистем	Стратегічні завдання для досягнення мети	Спосіб виконання завдань
Заповідники: Карпатський біосферний заповідник (Закарпатська обл.); «Горгани» (Івано-Франківська обл.); «Розточчя» (Львівська обл.). Національні парки: «Ужанський», «Зачарований край», «Синевир» (Закарпатська обл.); «Верховинський», «Галицький», «Гуцульщина», «Карпатський» (Івано-Франківська обл.); «Північне Поділля», «Яворівський», «Сколівські Бескиди», (Львівська обл.); «Вижницький», «Хотинський» «Черемошський» (Чернівецька обл.).	Недопущення і попередження наближення біфуркаційної межі, тобто тотальний контроль монорозвитку просторової геосистеми.	Здійснення екзогенної охоронної діяльності держави всіх підсистем і елементів моносистеми – від окремих живих організмів до великих природних комплексів.	Формування відповідного нормативно-правового поля для здійснення державою регулюючих заходів розвитку моносистем, створення наглядових структур, розробка заборонних регуляторів щодо здійснення людиною будь-якої діяльності.
Заказники Резервати природи Пам'ятки природи	Не допущення і попередження наближення біфуркаційної межі для окремих підсистем моносистеми, тотальний контроль їх розвитку для забезпечення монорозвитку просторової геосистеми.	Здійснення екзогенно-ендогенної охоронної діяльності за окремими підсистемами чи елементами – цінними рідкісними рослинами, унікальними птахами, цінними лісонасіннєвими ділянками тощо	Формування відповідного нормативно-правового поля для здійснення державою регулюючих заходів щодо розвитку окремих підсистем чи елементів моносистем, створення наглядових структур, розробка заборонних регуляторів щодо здійснення будь-якої господарської діяльності
Ландшафтні парки: «Полянський» (Івано-Франківська обл.). Парки: парк санаторію «Карпати» (Закарпатська обл.). Ботанічні сади: ботанічний сад Ужгородського національного університету (Закарпатська обл.).	Прискорення відбрунькування нових систем після переходу біфуркаційної межі, сприяння поверненню досліджуваної просторової системи в попередній стан моносистемності з функціонуванням на якісно новому рівні.	Забезпечення спеціальними господарствами в моносистемах охорони та покращення природних ландшафтів з метою реалізації інтересів відпочиваючих та дозвіл будівництва баз відпочинку, готелів та інших закладів, які можуть виокремлюватися після збільшення масштабів і диверсифікації діяльності в нові відпочинкові моносистеми.	Формування відповідного нормативно-правового поля для здійснення державою і спеціальними господарствами регулюючих заходів щодо розвитку окремих підсистем чи елементів моносистем, створення наглядових структур, розробка регуляторів щодо здійснення людиною рекреаційної діяльності та виокремлення нових відпочинкових моносистем

* Розробка автора, ** Формуються на базі об'єктів природо-заповідного фонду національного значення з 124 об'єктів природо-заповідного фонду національного значення у Карпатському регіоні

Таким чином, реалізація окреслених в таблиці 1 стратегічних завдань має забезпечити поетапне досягнення стратегічної мети – такого перспективного монорозвитку окремих просторових заповідних моносистем Карпатського регіону, який зрівноважуватиме стани суспільно-географічного рельєфу і природних систем та забезпечуватиме їх комфортне співфункціонування.

Для цього необхідно збільшити площу просторових заповідних моносистем Карпатського регіону. Якщо зараз, як зазначають Л. Петрова, П. Третяк, в Українських Карпатах відносна частка заповідних об'єктів становить майже 13% площі, причому територіально найбільше охорона лісових ландшафтів забезпечується у Рахівсько-Чивчинській (40,6%), Зовнішньокарпатській (21,9%), Вододільно-Верховинській (21,6%) і Полонинсько-Чорногірській (12,9%) фізико-географічних областях, то на цьому фоні недостатньо охоплені охороною унікальні для України ландшафти Передкарпаття (4,6%), Вулканічних Карпат (2,9%) та Закарпатської низовини (5,2%). Петрова Л., Третяк П., наголошуючи, що об'єкти вищих категорій заповідності тут майже зовсім

відсутні, пропонують для оптимізації регіональної мережі лісових заповідних об'єктів розвивати її у напрямі підвищення репрезентативності. Вони вважають, що для оптимізації ландшафтно-географічної репрезентативності доцільно нівелювати диспропорції в охопленні заповідним режимом природних комплексів Українських Карпат. У межах Передкарпаття, Вулканічних Карпат і Закарпатської низовини розширення мережі природно заповідного фонду треба здійснювати переважно за рахунок створення та збільшення площ об'єктів загальнодержавного значення. Це особливо стосується Львівської та Чернівецької областей, в яких відносна площа природно-заповідних територій є найнижча в регіоні [11]. Ми поділяємо точку зору Л. Петрової та П. Третяк, оскільки вона співпадає з нашими висновками. Наступними розглянемо приклади стратегічних завдань для забезпечення перспективного монорозвитку сільських моносистем. Зазначимо, що у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки виокремлені «сільські території у несприятливих умовах – територіальні громади, що одночасно мають такі характеристики, як щільність сільського населення нижча 15 осіб на кв. кілометр, відстань до найближчих міст з населенням більше 50 тис. осіб понад 30 хвилин на автомобілі (орієнтовно 40 кілометрів автомобільними дорогами з твердим покриттям), чисельність населення скоротилася у період 2008-2018 років більш як на 30 відсотків» [4] як такі, які «потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку» [4]. Таким територіям властива одна надзвичайно важлива функція – аграрна, тому вони можуть розглядатися як класичні приклади моносистем. Зазначимо, що у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки передбачено реалізувати низку стратегічних завдань за напрямом «Розвиток сільських територій», зокрема таких, як підтримка інтегрованих проєктів розвитку сільських територій, в які включено водопостачання та водовідведення; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (зокрема, покриття 100% сільських територій фіксованим широкосмуговим доступом до Інтернету та 95% населення мобільним Інтернетом); сприяння розвитку найрізноманітніших форм агровиробництва та впровадження інноваційних технологій у цей процес; стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, розбудови туристичної інфраструктури на сільських територіях; поліпшення медичного обслуговування жителів сільських територій, забезпечення належного функціонування електронної системи охорони здоров'я, а медичних працівників – службовим житлом та службовим автотранспортом тощо [4]. Але, передбачені у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки стратегічні завдання є частковими і торкаються розвитку чи поліпшення функціонування окремих складових аграрних моносистем. Практично відсутні стратегічні завдання, реалізація яких дозволила б забезпечити розвиток сільських територій як аграрних моносистем. Саме тому вважаємо, що доцільно передбачити три групи стратегічних завдань системного характеру для забезпечення соціально-економічного зростання суспільно-географічних аграрних моносистем (таблиця 2).

Таблиця 2

Стратегічні завдання для забезпечення соціально-економічного зростання суспільно-географічних аграрних моносистем*

Групи стратегічних завдань	Мета розвитку аграрних моносистем	Стратегічні завдання для досягнення мети	Спосіб виконання завдань
Моносистемно-зберігаючі стратегічні завдання	Збереження моносистемності аграрних моносистем за рахунок розвитку і підсилення сільськогосподарської функції	Забезпечення поглибленого розвитку моносистемної функції	Просування на ринку виробленої продукції, підвищення результативності діяльності
Умовно моносистемно-зберігаючі стратегічні завдання	Збереження моносистемності аграрних моносистем за рахунок відбрунькування нових моносистем з несільськогосподарською функцією після подолання точки біфуркації	Активізація розвитку ретроспективної аграрної функції моносистеми та сприяння розвитку нової функції для якнайшвидшого відбрунькування нової моносистеми	Підтримка владними структурами різних ієрархічних рівнів заходів, спрямованих на реалізацію завдань
Диверсифікаційно-інноваційні стратегічні завдання	Диверсифікація розвитку аграрних моносистем з метою утворення низки нових моносистем, одна або кілька з яких можуть бути моноаграрними	Розвиток нових видів діяльності і створення нових робочих місць як підґрунтя для розвитку нових моносистем	Розробка спеціальних управлінських рішень на різних ієрархічних рівнях управління

* Розробка автора

Звичайно, передбачені у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки стратегічні завдання можна включити у відповідні їм групи завдань, окреслені в таблиці 2, але вони мають бути верифіковані з іншими завданнями групи, в яку включаються, і не суперечити їм, а підсилювати системність передбачених рішень.

У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки відзначені і гірські території Українських Карпат, які також потребують особливої державної підтримки (рис. 1).

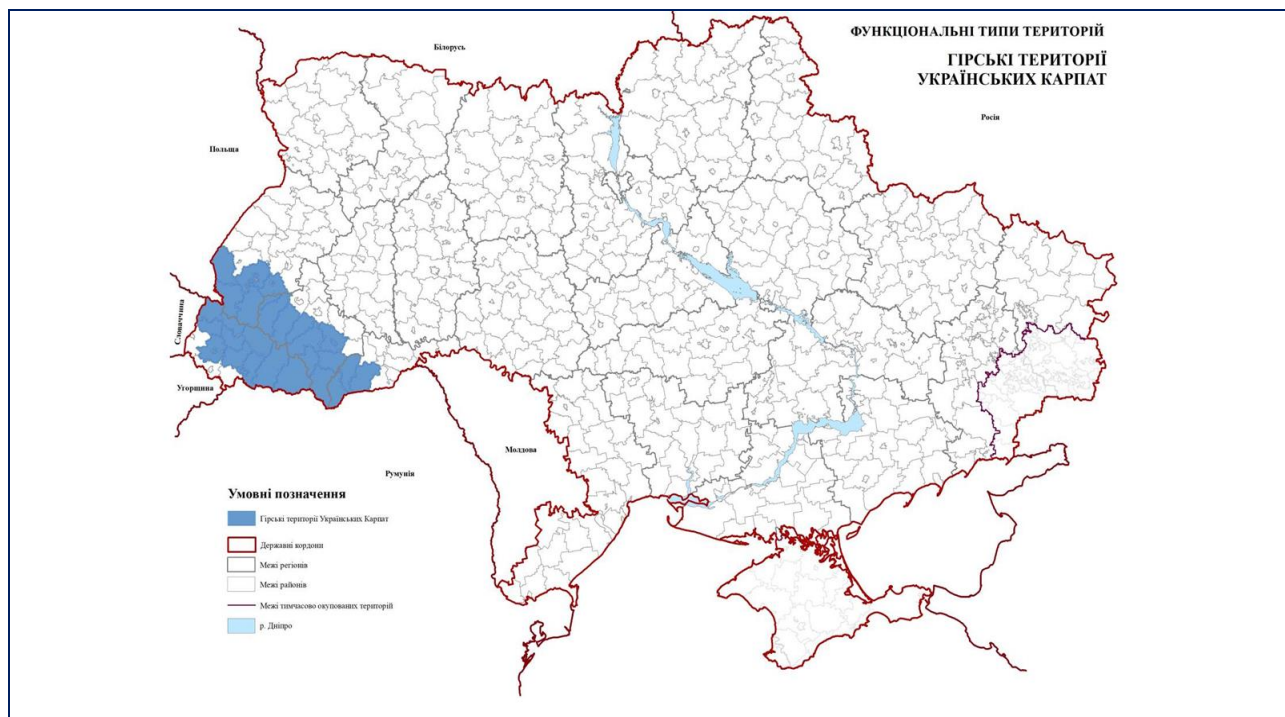

Рис. 1. Гірські території Українських Карпат [4]

У зазначеному документі вони окреслені як «територіальні громади, які розташовані у гірській місцевості і до складу яких входить щонайменше один населений пункт, якому надано статус гірського відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»» [4]. Якщо брати до уваги один атрибут просторових систем, які формуються на таких територіях, а саме: гірське положення, то їх також можна вважати моносистемами, які потребують розробки і реалізації стратегічних завдань для забезпечення комфортного проживання населення в них.

Фактом державної ваги є те, що в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки сформовані стратегічні завдання за напрямом «Створення умов для подальшого розвитку гірських територій українських Карпат» [4]. Найважливішими з них є врахування окреслених у Державній програмі розвитку регіону українських Карпат, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2019 р. № 880, пріоритетних напрямів розвитку гірських територій та створення необхідних організаційних, правових та фінансових умов для цього; забезпечення збалансованого природокористування; консервація, збереження та ревіталізація природних екосистем; подолання наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, що відбулися та попередження нових таких ситуацій, розвиток транспортної, прикордонної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури та ін. [4]. Але більшість тих завдань сформульовані в дуже загальних рисах. Вони не відображають суспільно-географічних особливостей розвитку окремих гірських територій різного ієрархічного рівня як гірських моносистем.

Зазначимо, що ряд дуже важливих стратегічних завдань розвитку гірських територій Українських Карпат представлені в схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 232-р «Концепції розвитку гірських територій українських Карпат» [7], в якій акцентується увага на таких способах їх реалізації, як «створення умов для комплексного і сталого розвитку гірських територій українських Карпат на основі раціонального і невиснажливого природокористування, мобілізації та концентрації ресурсів для розвитку зазначених територій, координації дій органів влади, розвитку державно-приватного партнерства, ефективного

використання існуючих фінансових інструментів» [7]. Але, аналіз стратегічних завдань, окреслених в зазначеній Концепції приводить до висновку, що більшість з них суперечать «раціональному і невиснажливому природокористуванню». Практично, більшість з них підсилять суспільно-географічну експансію на природно-географічні системи гірських територій, зумовлять конфліктність суспільної складової з природною.

Низка завдань нічим не відрізняється від аналогічних завдань негірських територій, наприклад таких, як «сприяння розвитку державно-приватного партнерства щодо будівництва та модернізації інфраструктурних об'єктів» чи «удосконалення механізмів державної підтримки фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та малого і середнього підприємництва на селі».

Ряд завдань передбачають подальший розвиток «традиційних і найбільш перспективних для регіону видів господарської діяльності лісового та сільського господарства», «включаючи переробку місцевих сировинних ресурсів, розвиток альтернативної енергетики». Це означає, що в умовах сучасного дефіциту фінансових ресурсів для впровадження інновацій та при використанні застарілих технологій відбуватиметься грубе втручання людини в функціонування природних екосистем з подальшим руйнуванням останніх. В результаті продовжуватиметься подальше, можливо навіть прискорене «сповзання» населення з високих гірських рівнів на більш низькі рівні.

Звичайно, в Концепції окреслені і надзвичайно важливі стратегічні завдання, які пов'язані зі збереженням стану природних систем («забезпечення розвитку екологічної мережі в Карпатах як складової частини Всеєвропейської екологічної мережі», «створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій», «забезпечення відновлення лісів та оптимізації структури ландшафтів», «запобігання забрудненню поверхневих і підземних вод», «поліпшення санітарно-гігієнічного та екологічного стану населених пунктів», «забезпечення будівництва та модернізації протиерозійних, гідротехнічних, протикарстових, протилавинних споруд, а також проведення заходів із захисту від підтоплення і затоплення, спрямованих на запобігання розвитку небезпечних геологічних процесів», «запобігання рекреаційній деградації ландшафтів» та ін.» [7]), але на їх реалізацію сьогодні в Україні просто немає коштів (рис. 2).

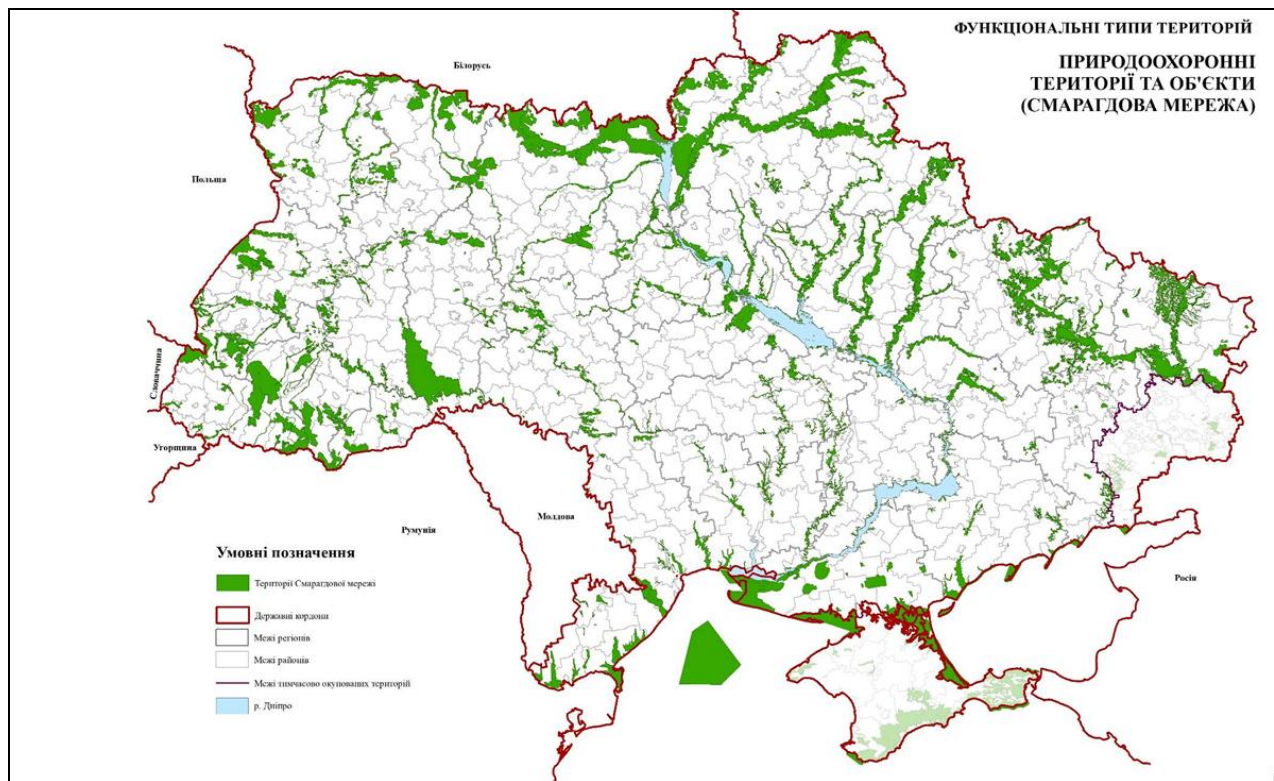

Рис. 2. Природоохоронні території та об'єкти [4]

Акцентуємо увагу на тому, що зараз надзвичайно важливо повернутися до цих стратегічних завдань і ще раз переглянути кожне з них через призму необхідності збереження гірських моносистем як унікального природного середовища і ексклюзивного середовища для

проживання людини.

Зазначимо, що ряд вчених зараз уважно вивчають гірське середовище життєдіяльності людини. З'явилося дуже багато публікацій в цьому контексті. Є спроби врахувати подальший розвиток гірського простору в умовах розбудови інформаційного суспільства. Так, ми виокремили публікацію З. Бройде «Транскордонні чинники сталого соціально-економічного і просторового розвитку гірських територій України із застосуванням геоінформаційних систем» [2] у зв'язку з тим, що автор намагається привернути увагу до гірських територій як до єдиного гірського простору, розділеного зараз між 8 країнами, у якому на 4 області України припадає до 15% загальної території. І хоча він не перший, хто звернув увагу на це архіважливе питання (зазначена проблема піднімалася в проекті Державної програми розвитку Карпатського регіону на початку 1990-х рр., а також такими вченими Львівської суспільно-географічної школи, як Шаблій О. І., Заставний Ф. Д., Шевчук Л. Т. та ін.), але саме З. Бройде намагається окреслити ключову роль розбудови Карпатського простору в контексті специфічної дії транскордонних чинників сталого соціально-економічного і просторового розвитку гірських територій України з одного боку, активізації розвитку інформаційних технологій – з другого боку в умовах досягнення конкретних домовленостей між 8 країнами з третього боку [2, с.33]. На жаль, вчені-географи залишилися непочутими. У жовтні 2019 року Кабінетом Міністрів схвалена Державна програма розвитку регіону Українських Карпат на 2020-2022 роки, яка розроблена на виконання Указу Президента України не тільки з урахуванням Концепції розвитку гірських територій українських Карпат, але й мало чим від неї відрізнялася.

Мета цієї Державної програми (визначення пріоритетних напрямів розвитку гірських територій, створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій Українських Карпат, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає) [3] є, на наш погляд, декларативною, а виконання завдань та заходів Програми бачиться на сьогоднішній день як нереалістичний план намірів, здійснення яких мало б дати можливість «забезпечити вирівнювання існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку гірських територій Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської й Чернівецької областей», але досягнути цього, очевидно не вдасться. Адже в країні через пандемію коронавірусу відбувається спад економічної діяльності, масово закриваються робочі місця. При введенні ще одного тотального карантину соціально-економічна ситуація суттєво загостриться. На порядку денному постануть питання виживання, збереження наявних робочих місць, а не досягнення конкурентоспроможності гірських територій, яке згідно з Програмою планувалося «шляхом започаткування нових виробництв, збільшення кількості робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення» й завдяки підвищенню «транспортної та інформаційної доступності на гірських територіях». Отже, зараз важливим є обґрунтування нових стратегічних заходів спрямованих на забезпечення виживання населення гірських територій, збереження наявних робочих місць, зменшення впливу суспільної діяльності на природне середовище та збереження здоров'я людей.

Оскільки області Карпатського регіону не можуть показати у своїх власних стратегіях виділення коштів на розвиток гірських територій як на пріоритетний напрям, то дуже важливо подавати на фінансування за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) хай малі, але конкретні проекти, реалізація яких стала б хоч невеликим, але стимулом розвитку гірських територій. Зазначимо, що Закарпатська область подала найбільшу кількість таких проектів. Але, оскільки вони є невеликими, дуже локальними, то окремими експертами вони визнані такими, що «не впливають на розвиток гірських територій» [17, с.8]. Ми вважаємо таку позицію хибною. Адже будь-який маленький крок у стратегічному напрямі може привести в перспективі до великих зрушень. Засудження таких проектів виглядає, на наш погляд, як боротьба за зменшення будь-яких виплат з бюджету. А щоб хоч щось зробити потрібні хоча невеликі, але фінансові ресурси.

Цікавими, на наш погляд є такі проекти, як формування «Карпатського соляного шляху» та його інтеграція у туристичну інфраструктуру українських Карпат (Львівська обласна державна адміністрація); розвиток «Центру відродження вівчарства» (Івано-Франківська обласна державна адміністрація); запуск Центру карпатської культури у місті Косові для розвитку креативних індустрій у регіоні (ЦКК) (Косівська районна рада, Івано-Франківська обл.); створення інноваційного сільськогосподарського кластеру замкнутого циклу виробництва «Бойківський ЕКОпродукт» (Турківська міська рада, Львівська обл.); створення Центру різьбярства Боринського професійного ліцею народних промислів і ремесел (Львівська обласна державна адміністрація) та

ін.

Погоджені Мінрегіоном проекти можна побачити на онлайн-платформі за посиланням: <https://sectoral.minregion.gov.ua/sectorals> в режимі реального часу [14]. На жаль, у проекті бюджету на 2021 рік видатки на підтримку реалізації таких проектів зменшили вдвічі.

Ще одна категорія моносистем, яка відображена в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки як така, що потребує особливої уваги до перспективного розвитку – монофункціональні міста. Загальновідомо, що монофункціональними містами називаються міські поселення, в основі розвитку яких лежить якась одна діяльнісна (виробнича) функція. В науковій літературі та в нормативно-правових актах до монофункціональних міст найчастіше відносили міста, які були центрами вугледобування, видобування рудної і нерудної сировини, хімічної і нафтопереробної промисловості, які з плином часу занепали. Насправді, будь-яка містотворча функція (рекреаційна, інформаційна тощо) може бути провідною у творенні його монофункціональності.

В Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки відзначається, що практично для всіх монофункціональних міст найхарактернішими рисами є: занепад профільних галузей спеціалізації, активні депопуляційні процеси, погіршення умов навколишнього природного середовища, ріст безробіття [4]. Як бачимо, у цьому випадку міські поселення розглядаються як мономіста у конкретному випадку – під кутом зору їх спеціалізації. Але стратегічні завдання їх розвитку подаються узагальнено, як і для інших міст. Тому стратегічні завдання мають вигляд типових задач на кшталт удосконалення законодавчої та іншої нормативно-правової бази, пов'язаної з розвитком міст; розробка і впровадження методик вивчення потреб ринку праці; покращення транспортного сполучення між містами; модернізація міської інфраструктури; збільшення зелених насаджень; впровадження інноваційних технологій управління розвитком розумних міст Smart City)» тощо [4].

Мономіста, які визначені як такі через показники спеціалізації, відображено на рис. 3.

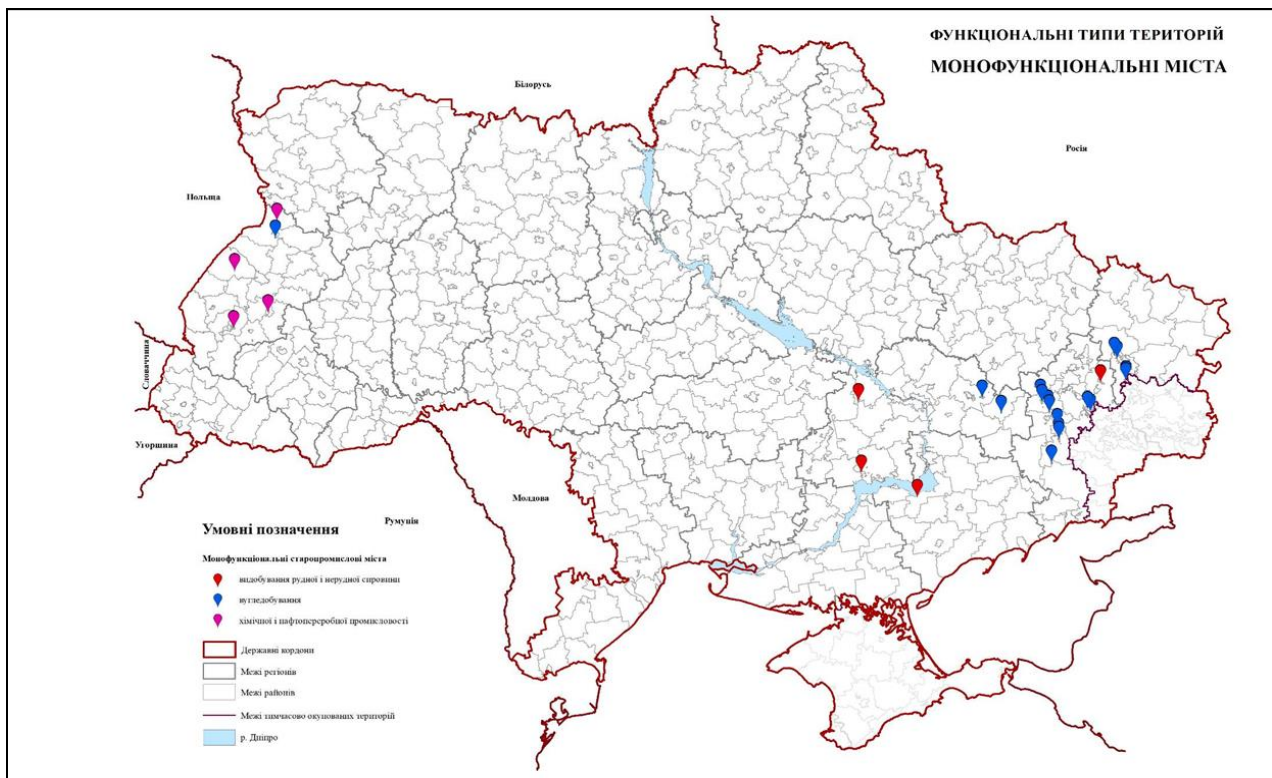

Рис. 3. Монофункціональні міста [4]

На жаль, в даний час мономіста фактично залишилися без будь-якої підтримки і продовжують стрімко занепадати. В наш час дуже важливо розглянути кожне місто зокрема і розробити ряд стратегічних заходів для активізації їх розвитку. Почати слід з розробки генеральних планів для цих міст, де в центрі уваги мав би бути інноваційний розвиток їх містоутворюючої бази з урахуванням впровадження сучасних інноваційно-комунікаційних

технологій. До розробки цих важливих документів необхідно в обов'язковому порядку залучити представників суспільно-географічної науки з метою наукового передбачення перспективного розвитку мономіст як системних об'єктів – домінантів суспільно-географічного простору. Як аналогічні домінанти різного ієрархічного рівня можуть розглядатися міста – центри економічного розвитку (рис. 4.).

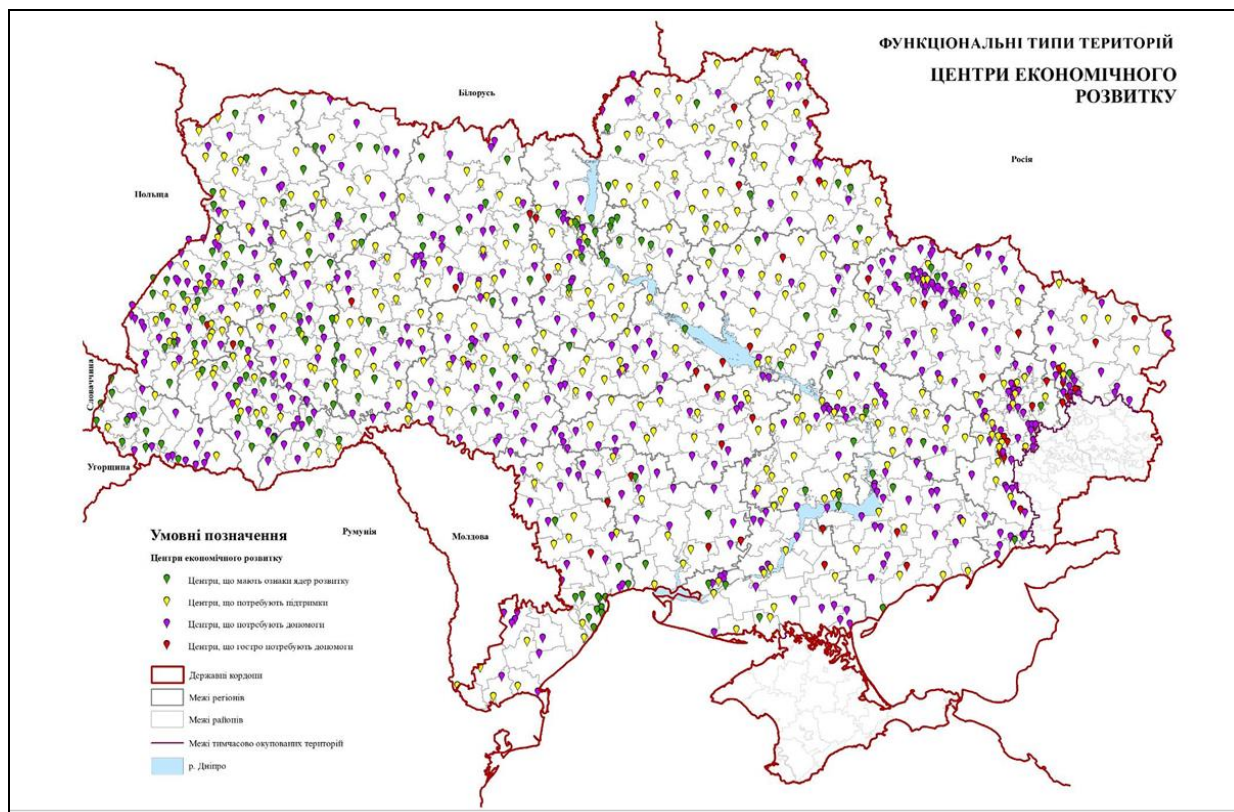

Рис. 4. Центри економічного розвитку [4]

Якщо, застосовуючи метод генералізації, розглядати ці міста як центри суспільно-географічного розвитку, то їх також можна вважати моносистемами, які є вершинами суспільно-географічного ландшафту території. Такий підхід можна назвати діяльнісно-природничим. Саме його застосування дозволить будувати такий суспільно-географічний простір, який придатний для гармонійного співфункціонування людини природи.

Якщо взяти до увагу спеціалізацію на регіональному рівні, то в групі областей Карпатського регіону лише Івано-Франківська область має найбільшу частку промисловості у структурі економіки. Під тим кутом зору можемо говорити про Івано-Франківську промислову моносистему. Якщо в перспективі обрати стратегію збереження такої моносистемності, то стратегічні завдання розвитку промисловості Івано-Франківської області мають бути продумані особливо ретельно. Адже ядром промислового виробництва у цій області є галузі промисловості сировинного спрямування. Збереження промисловості на перспективу як провідної галузі господарського комплексу вимагає особливої уваги до активізації розвитку інноваційних галузей промисловості у цій області. В той же час у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки акцентується увага на тому, що інновації у виробництві промислової продукції за останні роки практично майже відсутні. Це характерно не тільки для промисловості у Івано-Франківській області, але й по Україні загалом. Так, «у 2018 році частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової зменшилася до 0,8% порівняно з 1,4% у 2015 році та 4,9% в середньому за 2003-2014 роки» [4].

Загальні висновки. Підсумовуючи викладене у даній статті, наголосимо на наступному:

1. Стратегічні завдання перспективного розвитку усіх без винятку моносистем повинні будуватися в умовах застосування міждисциплінарного підходу при використанні теоретико-методологічної бази суспільно-географічної науки.

2. Стратегічні завдання перспективного розвитку конкретних моносистем того чи іншого ієрархічного рівня, виділених за конкретним моносистемним атрибутом, повинні визначатися і

окреслюватися з урахуванням орієнтації на стратегічні цілі їх суспільно-географічного розвитку, тобто на досягнення бажаних результатів у формуванні суспільно-географічного рельєфу у конкретному просторі функціонування цих систем.

3. Стратегічні завдання повинні ранжуватися на загальносистемні (ті, які забезпечують збереження моносистемності, відбрунькування нових моносистем від основної, чи диверсифікації наявних моносистем на ряд нових моносистем) і конкретно-стимулюючі розвиток окремих підсистем чи елементів моносистем.

4. Стратегічні завдання мають верифікуватися по ходу їх виконання.

5. Стратегічні завдання повинні реалізовуватися в процесі управлінської діяльності, яка має оцінюватися за рівнем, якістю, швидкістю їх виконання.

Список використаних джерел:

1. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник. / О. Берданова, В. Вакуленко [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_strateg_chne_planuvann.pdf
2. Бройде З. Транскордонні чинники сталого соціально-економічного і просторового розвитку гірських територій України із застосуванням геоінформаційних систем / З.Бройде // Можливості розвитку гірських територій в умовах децентралізації: збірник доповідей Групи радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
3. Державна програма розвитку регіону Українських Карпат на 2020-2022 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів від 20 жовтня 2019 р. № 880 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-regionu-ukrayinskih-karpat-na-20202022-roki-i201019>
4. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
5. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 5. Малі міста / відп. ред. Л.Т. Шевчук. – 2013. – 284 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
6. Касич А. О. Модернізація як стратегічне завдання розвитку промисловості України / А. О. Касич // Бізнес Інформ. – 2016. – № 7. – С. 67-72. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_7_10
7. Концепція розвитку гірських територій українських Карпат, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 232-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2019-%D1%80#Text>
8. Мархлевські В. Стратегія розвитку освіти в громаді: практичний посібник / В. Мархлевські, О. Процак. – К., 2018. – 56 с.
9. Мурава Ю. І. Стан розвитку туризму Карпатського регіону та його рекреаційна місткість / Ю. І. Мурава // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. – 2015. – № 2. – С. 117-122. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebzp_2015_2_15
10. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
11. Петрова Л. Природно-заповідний фонд Українських Карпат / Л. Петрова, П. Третяк. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73661/20-Petrova.pdf?sequence=1>
12. Підготовка макрорегіональної стратегії ЄС для Карпатського регіону: міжнародна зустріч / Міністерство розвитку громад та територій України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/vidbulas-mizhnarodna-zustrich-shhodo-pidgotovky-makroregionalnoyi-strategiyi-yes-dlya-karpatського-regionu/>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (Київ) «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
14. Про стан подання проєктів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від ЄС / Міністерство розвитку громад та територій України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/pro-prohozhdeniya-konkursnogo-vidboru-proyektiv-regionalnogo-rozvytku-yaki-mozhut-realizovuvatsya-za-rahunok-koshtiv-derzhavnogo-byudzhetu-otrymanyh-vid-yes/>
15. Радіонова Л. О. Мале місто України: імплементація європейського креативного досвіду / Л. О. Радіонова // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 листопада 2018 року). – Х.: ХНАДУ. – 2018. – 496 с.
16. Список об'єктів природно-заповідного фонду України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wikimediaukraine.wordpress.com/2014/03/19/>
17. Ткачук А. Про гірські території та можливості для їх розвитку / А. Ткачук // Можливості розвитку гірських територій в умовах децентралізації: збірник доповідей Групи радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
18. Указ президента України №543/2019 «Про розвиток регіону Українських Карпат». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5432019-28753>

References:

1. Berdanova O. Stratehichne planuvannya mistsevoho rozvytku. Praktychnyy posibnyk. / O. Berdanova, V. Vakulenko [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: https://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_strateg_chne_planuvann.pdf
2. Brojde Z. Transkordonni chynnyky staloho sotsial'no-ekonomichnoho i prostorovoho rozvytku hirs'kykh terytoriy Ukrayiny iz zastosuvanniam heoinformatsiynykh system / Z.Broyde // Mozhlyvosti rozvytku hirs'kykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiyi: zbiryk dopovidey Hrupy radnykiv z vprovadzhennya derzhavnoyi rehional'noyi polityky v Ukrayini Prohramy «U-LEAD z Yevropoyu». [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
3. Derzhavna prohrama rozvytku rehionu Ukrayins'kykh Karpat na 2020-2022 roky, zatverdzhena Postanovoyu Kabinetu Ministriv vid 20 zhovtnya 2019 r. # 880 [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-regionu-ukrayinskih-karpat-na-20202022-roki-i201019>
4. Derzhavna stratehiya rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky, zatverdzhena postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 5 serpnia 2020 r. # 695 [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
5. Karpat's'kyi rehion: aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku : monohrafiya u 8 tomakh / NAN Ukrayiny. Instytut rehional'nykh doslidzhen'; nauk. red. V.S. Kravtsiv. – L'viv, 2013. – Tom 5. Mali mista / vidp. red. L.T. Shevchuk. – 2013. – 284 s. (Seriya «Problemy rehional'noho rozvytku»).
6. Kasych A. O. Modernizatsiya yak stratehichne zavdannya rozvytku promyslovosti Ukrayiny / A. O. Kasych // Biznes Inform. – 2016. – # 7. –

- S. 67-72. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_7_10
7. Kontsepsiya rozvytku hirs'kykh terytoriy ukrayins'kykh Karpat, skhvalena rozporядzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 kvitnya 2019 r. # 232-r. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2019-%D1%80#Text>
8. Markhlyevski V. Stratehiya rozvytku osvity v hromadi: praktychnyy poradnyk / V. Markhlyevski, O. Protsak. – K., 2018. – 56 s.
9. Murava Yu. I. Stan rozvytku turyzmu Karpat's'koho rehionu ta yoho rekreatsiyna mistkist' / Yu. I. Murava // Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannya. – 2015. – # 2. – S. 117-122. [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ebzp_2015_2_15
10. Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukraini na 2012-2021 roky [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf
11. Petrova L. Pryrodno-zapovidnyy fond Ukrainy's'kykh Karpat / L. Petrova, P. Tretyak. [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73661/20-Petrova.pdf?sequence=1>
12. Pidhotovka makrorehional'noyi stratehiyi YeS dlya Karpat's'koho rehionu: mizhnarodna zustrich / Ministerstvo rozvytku hromad ta terytoriy Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/vidbulas-mizhnarodna-zustrich-shhodo-pidgotovky-makroregionalnoyi-strategiyi-yes-dlya-karpatskogo-regionu/>
13. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r. # 695 (Kyiv) «Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi stratehiyi rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky». [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
14. Pro stan podannya proyektiv rehional'noho rozvytku, yaki mozhut realizovuvatsya za rakhunok koshtiv derzhavnoho byudzhetu, otrymanykh vid YeS / Ministerstvo rozvytku hromad ta terytoriy Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/pro-prohohzhennya-konkursnogo-vidboru-proyektiv-regionalnogo-rozvytku-yaki-mozhut-realizovuvatsya-za-rahunok-koshtiv-derzhavnogo-byudzhetu-otrymanyh-vid-yes/>
15. Radionova L. O. Male misto Ukrainy: implementatsiya yevropeys'koho kreatyvnoho dosvidu / L. O. Radionova // Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva: Materialy KhII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Kharkiv, 30 lystopada 2018 roku). – Kh.: KhNADU. – 2018. – 496 s.
16. Spysok ob'yektiv pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://wikimediaukraine.wordpress.com/2014/03/19/>
17. Tkachuk A. Pro hirs'ki terytoriyi ta mozhyvosti dlya yikh rozvytku / A. Tkachuk // Mozhyvosti rozvytku hirs'kykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiyi: zbirnyk dopovidey Hrupy radnykiv z vprovadzhennya derzhavnoyi rehional'noyi polityky v Ukraini Prohramy «U-LEAD z Yevropoyu». [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
18. Ukaz prezydenta Ukrainy #543/2019 «Pro rozvytok rehionu Ukrainy's'kykh Karpat». [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.president.gov.ua/documents/5432019-28753>.

Надійшла до редколегії 14.10.2020

Мельник Олег Володимирович

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
e-mail: edissey@meta.ua

Мельничук Михайло Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ГЕОГРАФІЧНА СКЛАДОВА РЕТРОСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою дослідження є аналіз ретроспективи освоєння території Іваничівського району, як суттєвого чинника впливу на стан навколишнього середовища.

Методика. В науковій роботі були використані такі методи географічних досліджень, як: історичний, порівняльно-географічний, картографічний, математичний, спостереження, узагальнення, аналізу та синтезу. За допомогою статистичного методу розраховано показники різночасового освоєння території Іваничівського району за видами природокористування. Метод геоінформаційного моделювання дозволив побудувати картосхеми групування населених пунктів району за історичними згадками та значенням у поселенській ретроспективі.

Результати. Проведено еколого-географічну оцінку історичних етапів освоєння території Іваничівського району Волинської області за видами природокористування в ту чи іншу епоху розвитку людської цивілізації. Зазначено, що протягом цього часу основою господарського комплексу району були сільське господарство та різноманітні промисли з використанням природної сировини. Радикальної зміни структура господарювання на території краю зазнала в повоєнний період ХХ століття, коли в експлуатацію були введені родовища з видобутку вугільної сировини Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну. Обґрунтовано негативний вплив на довкілля від ведення господарської діяльності в районі, види якої сукупно чинять потужний техногенний тиск на усі складові географічної оболонки.

Наукова новизна полягає в еколого-географічному визначенні величини впливу видів господарського природокористування в Іваничівському районі Волинської області на довкілля та проведено аналіз формування поселенської структури протягом історичної ретроспективи.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі ВДУ імені Лесі Українки при викладанні географічних, економічних і туризмознавчих дисциплін. Своє застосування результати знайдуть в законодавчій та виконавчій роботі органів місцевого самоврядування при розробці програм соціально-економічного розвитку територіальних громад. Матеріали дослідження сприятимуть раціональному використанню антропогенних ресурсів та об'єктів соціально-побутового обслуговування Волині, що дозволить якісно впливати на перебіг адміністративної реформи. Ряд положень може бути використано при аналогічних дослідженнях регіонів України.

Ключові слова: природокористування, територіальна громада, район, ресурси.

Мельник Олег Владимирович

Волынский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина,
e-mail: edissey@meta.ua

Мельничук Михаил Михайлович,
кандидат географических наук, доцент

Волынский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина

ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ РЕТРОСПЕКТИВЫ ОСВОЕНИЯ ТЕРРИТОРИИ ИВАНИЧЕВСКОГО РАЙОНА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью работы является анализ ретроспективы освоения территории Иваничевского района, как существенного фактора влияния на состояние окружающей среды.

Методика. В научной работе были использованы такие методы географических исследований, как: исторический, картографический, сравнительно-географический, математический, наблюдения, обобщения, анализа и синтеза. С помощью статистического метода рассчитаны показатели разновременного освоения территории Иваничевского района по видам природопользования. Метод геоинформационного моделирования позволил выстроить картосхемы группировки населенных пунктов района по исторических упоминаниях и значению в поселенческой ретроспективе.

Результаты. Проведена эколого-географическую оценка исторических этапов освоения территории Иваничевского района Волынской области по видам природопользования в разные эпохи развития человеческой цивилизации. Отмечено, что на протяжении этого времени основой хозяйственного комплекса района были сельское хозяйство и разнообразные промыслы с использованием природного сырья. Радикальных изменений структура хозяйствования на территории края претерпела в послевоенный период ХХ столетия, со времени введения в эксплуатацию месторождения угольного сырья Львовско-Волынского каменноугольного бассейна. Обосновано негативное влияние на окружающую среду от ведения хозяйственной деятельности в районе, виды которой комплексно создают мощную техногенную нагрузку на все составляющие географической оболочки.

Научная новизна заключается в эколого-географическом определении величины влияния видов природопользования в Иваничевском районе Волынской области на окружающую среду и произведен анализ формирования поселенческой структуры на протяжении исторической ретроспективы.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в учебном процессе ВНУ имени Леси Украинки при ведении ряда географических, экономических и туризоведческих дисциплин. Свое применение результаты найдут в законодательной и исполнительной работе органов местного самоуправления при разработке программ социально-экономического развития территориальных общин. Материалы исследования будут способствовать рациональному использованию антропогенных ресурсов и объектов социально-бытового обслуживания Волыни, что позволит качественно влиять на протекание административной реформы. Ряд положений может быть использовано при аналогичных исследованиях в других регионах Украины.

Ключевые слова: природопользование, территориальная община, район, ресурсы.

UDC 911:627.533.2(477.82)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.59.66-72>

Melnik Oleg Vladimirovich

Volyn Lesya Ukrainka National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua

Melniichuk Mikhailo Mikhailovich,

Volyn Lesya Ukrainka National University, Lutsk, Ukraine

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor

GEOGRAPHICAL COMPONENT OF RETROSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF THE TERRITORY OF IVANYCHI DISTRICT OF VOLYN REGION

Aim. The aim of the study is to analyze the retrospective of the development of Ivanychi district as a significant factor influencing the state of the environment.

Method. The scientific work used such methods of geographical research as: historical, comparative-geographical, cartographic, mathematical, observation, generalization, analysis and synthesis. Using the statistical method, the indicators of different development of the territory of Ivanychi district by types of nature management are calculated. The method of geoinformation modeling allowed to build maps of grouping of settlements of the district according to historical mentions and significance in the settlement retrospective.

Results. An ecological and geographical assessment of the historical stages of development of the territory of Ivanychi district of Volyn region by types of nature management in one or another epoch of human civilization development has been carried out. It is noted that during this time the basis of the economic complex of the district were agriculture and various industries using natural raw materials. The structure of management on the territory of the region underwent a radical change in the post-war period of the twentieth century, when coal mining deposits of the Lviv-Volyn coal basin were put into operation. The negative impact on the environment from economic activity in the area, the types of which together exert a strong man-made pressure on all components of the geographical shell.

The scientific novelty lies in the ecological and geographical determination of the magnitude of the impact of economic nature in the Ivanychi district of Volyn region on the environment and the analysis of the formation of the settlement structure during the historical retrospective.

Practical importance. The results of the research can be used in the educational process of VSU named after Lesya Ukrainka in teaching geographical, economic and tourism disciplines. The results will find their application in the legislative and executive work of local governments in the development of programs of socio-economic development of territorial communities. The materials of the research will promote the rational use of anthropogenic resources and objects of social and household services in Volyn, which will allow to qualitatively influence the course of administrative reform. A number of provisions can be used in similar studies of the regions of Ukraine.

Keywords: nature management, territorial community, district, resources.

Постановка проблеми. Іванічівський район Волинської області утворено 1939 року [1, 2], але його територія належить до давно освоєних людиною регіонів. Залежність розташування місць поселень від природних умов, особливо сільського населення, є загальновідомою [3-5]. Затоплення і підтоплення угідь, стихійні лиха, наявність води та родючих земель, зручність сполучення та безпека впливали на вибір місця розселення людей. Враховувалися особливості рельєфу і вибиралися кращі з місць, навколо яких зароджувалося традиційне землекористування [3-5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблематики еколого-географічного аналізу територій свої праці присвятили такі вчені, як М. Д. Балджи, В. І. Вернадський, С. А. Генсірук, К. І. Геренчук, В. О. Геринович, М. Д. Гродзинський, Є. І. Іванов, Ф. Д. Заставний, І. П. Ковальчук, О. М. Маринич, В. М. Петлін, Л. Г. Руденко, Ю. Ю. Туниця, П. Г. Шищенко, А. В. Яцик та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Обґрунтування системи заходів

з раціонального господарювання на певній території, зокрема, адміністративної одиниці, актуально вести з позицій концептуального погляду на проблеми природокористування і визначення масштабів антропогенних змін, зокрема, і в результаті її інтенсивного освоєння.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз ретроспективи освоєння території Іваничівського району, як суттєвого чинника впливу на стан навколишнього середовища.

Для досягнення поставленої мети необхідно: з'ясувати теоретичні основи дослідження освоєння території Іваничівського району, оцінити розмаїття видів природних ресурсів регіону, визначити проблеми та перспективи оптимізації природокористування в Іваничівському районі Волинської області.

Виклад основного матеріалу. На межі II - I тисячоліть до н.е. на території нинішніх Іваничів склалися сприятливі умови для життя та господарської діяльності людини, про що свідчать виявлені на околиці селища крем'яні ножі, кам'яна сокира та посуд поселення доби бронзи [1]. В долинах річок на землях сприятливих і малоприсаєдбаних для рільництва, на рівнині і в розчленованій горбистій місцевості оселялися поодинокі групи лужицького населення, що займалися скотарством, обробітком землі і рибальством [4].

На зміну лужицькому населенню прийшли родові общини висоцької культури, чисельні поселення яких знайдено вздовж річок де було чимало корму для худоби. Поселення були невеликими, складалися з кількох десятків осіб та існували недовго. Значного розвитку тоді набуло виробництво глиняного посуду. Основою життєдіяльності було мотичне землеробство, відгодовля худоби та полювання. Розпочалося освоєння болотної руди. Щільність заселення становила 4-5 осіб на 1 км², тобто була дуже високою, бо у мезоліті цей показник становив 1-2 особи на 100 км² [3-5].

Сільськогосподарські ландшафти у цей період тільки зароджувалися, проте ще не формувалися як антропогенні комплекси [3]. Лише в епоху формування ранньослов'янських землеробських племен черняхівської культури, які використовували для обробітку землі рало з вузьким залізним наконечником, стало можливим обробляти великі ділянки землі, що слугувало передумовою до розвитку перелогової системи землеробства [6].

Із впровадженням і розповсюдженням знарядь праці із заліза (рала, сокири тощо) формувалися вторинні і похідні лісові ландшафти. З дерева виготовляли ткацькі верстати, човни, меблі, його використовували у побуті, для опалення. Розвиток господарства вимагав високоякісної деревини, що спричинило знищення натуральних деревостанів і формування на їхньому місці вторинних лісових масивів [7]. Така діяльність була однією з передумов ерозійних процесів та формування ярів і балок на лесових височинах [5].

У X ст. активізувалося економічне і соціально-політичне життя краю. У південній і східній частинах регіону почали виникати більші населені пункти, біля яких на стратегічних ділянках, приурочених до високих, добре захищених ерозійних урвищ та крутих берегів долин річок утворювалися городища [5].

Село Іваничі Володимирського повіту Порицької волості, за 31 кілометр від Володимира на південь, при малому ставі і річці, притоці річки Луги, як свідчать археологічні дані, виникло вже у той час, коли навколишні землі увійшли до складу Київської держави. Назва села дозволяє конкретизувати час його виникнення - це епоха повного утвердження християнства в побуті волинян XI-XII ст., чи й пізніше [7]. З часом перелогова система землеробства трансформувалася у двопільну, а за трипільної системи засівали вже не половину, а дві третини наявної землі [6]. У XIV-XV ст. виникають нові поселення в долинах річок, околицях міст і вплив людини на природу досяг якісно нового рівня, з чим пов'язана активізація несприятливих екологічних процесів: поверхневого змиву, лінійного розмиву ґрунтів, руйнування або погіршення заплавних і низькотерасових угідь, деградація ґрунтів та ін. Стан природного середовища в середині XV ст. вважається початком відліку його суттєвих антропогенних змін [5].

Перша згадка про Іваничі в історичних документах сягає 1545 р., коли Волинська земля вже входила до складу Литовського князівства. Тоді Іваничі були невеликим населеним пунктом і належали родині землян Іваницьких, від яких крім назви залишилась на околиці Загребля фондована ними дерев'яна церква, рукописне Євангеліє XVII ст., золотий пам'ятковий хрест з чашею та ікона Благовіщення Пресвятої Богородиці (1579 р.) [7].

Перші згадки про села, які входять до складу району, припадають на XV-XVI ст. Найдавніші історичні відомості наявні про містечко Порицьк, околицями якого було село Павлівка. Ця згадка належить до 1407 р. У документах XV ст. вперше згадуються села Риковичі, Заболотці, Грибовиця [7]. Наприкінці XVI ст. власник Іванич сплачував податки за 15 домів, 6

городників та вітряний млин. Але менш як за сто років кількість домів зросла майже вдвічі. Згідно з поборними реєстрами 1629 р., на цей час в селі знаходилося 68 димів.

Перша згадка про села, на території яких розташоване сучасне місто Нововолинськ належить до першої половини XV ст. 1570 рік - згадка про село Будятичі, яке мало 4 дими, і село Русовичі. В 1583 р. згадується село Дорогиничі. У 1570-1583 рр. Низкиничі мали 8 димів та дерев'яний замок, сліди якого збереглися й досі. В першій половині XVII ст. на старому замковищі А. Кисіль спорудив цегляну церкву і дерев'яний монастир [8].

Протягом XVII-XVIII ст. збільшується число поселень у лісистих місцевостях і значно зростає кількість розораних угідь [1]. Землеробські потреби в органічних добривах забезпечило тваринництво [5].

Після третього поділу Польщі в 1795 р. Іваничі разом з усією західною Волиню увійшли до складу Російської імперії, а кордон з Австро-Угорщиною пройшов по річці Буг, яка отримала додаток «Західний» до назви, та по сухопутному рубежеві з колишнім Белзьким воєводством [7].

В результаті реформи 1861 року селяни Іваничів здобули особисту волю, але земельне забезпечення їх було вкрай незадовільним. Із загальної кількості 67 селянських дворів, 26 дворів одержали по 13 десятин, 32 двори - по 6,5 десятини, а 9 селянських дворів (колишні городники) зовсім не одержали орної землі, їм було виділено тільки присадибні ділянки по 700-1300 кв. сажнів.

Розвиток фільварків потребував будівництва. Головним будівельним матеріалом було дерево. Для будівництва використовували хвойні (сосну), а для виготовлення побутових речей - листяні породи (дуб, береза, осика) [5]. Вирубка лісів стала особливо активною у середині XIX - на початку XX ст. З цим явищем пов'язана активізація ерозійних процесів і будівництво терас на схилах для зниження їхнього розвитку. У кожному селі обов'язково був лісничий або лісник, призначений магнатом, 3-4 побережники, які запобігали вирубуванню лісу і вчасно робили підсадки [5].

1899 року в Іваничах було відкрито першу церковно-парафіяльну школу, яку в 1911 р. відвідувало 36 учнів, 29 хлопчиків і 7 дівчаток, хоч населення села в цей час становило 902 людини. Іваничі на початку XX ст. - значне село, яке мало понад 168 садіб та понад тисячу жителів. В селі було два млини - водяний і вітряк, облаштовано ставки для розведення риби. Активно розроблялись мінерально-сировинні ресурси, насамперед будматеріали [7].

На початку I Світової війни до Іваничів було прокладено залізничну лінію, яка з'єднала з містом Володимиром-Волинським і мала стратегічне значення. Іваничі були захоплені влітку 1915 р. австро-німецькими військами, а село було дуже зруйноване [8]. З 1920 р. до вересня 1939 р. за Ризьким мирним договором Волинь входить до складу Польщі. За даними 1931 р., з 278 селянських господарств Іваничів 18 господарств (6,4% від загальної кількості) мали до 1 га землі, 134 (48,3%) - від 1 до 5 га, 101 (36,4%) - 5-10 га, 25 господарств (8,9%) - 10-25 га, було збудоване приміщення для початкової школи і народного дому. Муроване приміщення залізничної станції збудували поляки в 1925-1926 рр. [7].

В 20-30-х рр. у селах посилювався кооперативний рух зі збирання і переробки сільгосппродукції. Важливим заняттям стали промисли і ремесла, розвиток яких зумовили природні умови: ткацтво (переважно лляних і вовняних тканин), вишивання, плетіння з лози, рогози, соломи, обробка деревини (виготовлення дерев'яних споруд, будівельних конструкцій, кухонного посуду, меблів) та художні промисли (розпис і різьбярство). Вагоме місце серед промислів займало гончарство (виготовлення посуду, кахлів, іграшок) [7].

1939 р., згідно із пактом Молотова-Ріббентропа, Іваничі, як і уся Західна Україна, увійшли до складу радянської України. Почала діяти сільська рада. Незабаром відкрили поліклініку і відділення зв'язку. З 22 червня 1941 р. Іваничі та район були зайняті німцями. Тривали жорстокі бої через наявність оборонних споруд Володимир-Волинського укріпрайону, а 23 червня селище було окуповане ворогом. [7].

20 липня 1944 року знову відновилася радянська влада, що стало початком нової сторінки біографії села. У зв'язку з тим, що сусіднє містечко Прицьк, яке було районним центром, окупанти зруйнували майже повністю, районні організації та установи розташовувалися в Іваничах. Іваничі - порівняно молоде селище міського типу. В категорію містечок було включене вже у повоєнний час, коли в районі значно зросла місцева промисловість та сільське господарство [7].

Зародження Львівсько-Волинського вугільного басейну пов'язане зі створенням паливно-енергетичної бази для потреб західних областей України, Прибалтики, Білорусі, Молдови. У 1950

р. на околиці села Дорогиничі було закладено першу Волинську шахту потужністю 1000 т вугілля на добу, а вже 23 червня 1954 р. перші тонни чорного золота видали на-гора гірники шахти № 1.

Народження ж міста Нововолинськ пов'язане саме з розробкою покладів кам'яного вугілля, які тягнуться вздовж українсько-польського кордону. На землях чотирьох сіл: Низкиничі, Дорогиничі, Будятичі та Русовичі, що входили до складу Іваничівського району, будувалося майбутнє місто. В короткий термін збудували шахти, житло, підприємства будматеріалів та ремонту будівельних і шахтних машин, проклали понад 30 км залізничних та шосейних доріг [7]. На даний час з 11 шахт, що отримала Україна після розпаду СРСР, працюють три: шахта №1, шахта №9, шахта Бужанська, і в стані будівництва шахта №10 [7].

У повоєнний період у межах регіону розгорнулися меліоративні роботи, постала заповідна справа. Сільське господарство набуло переважно молочного-тваринницького напрямку, а землеробство спеціалізувалося на вирощуванні зернових і технічних культур [5]. Під впливом землеробства, яке часто вели з порушенням правил протиерозійної агротехніки, помітно зросла еродованість ґрунтового покриву, забруднення мінеральними добривами, гербіцидами, пестицидами, важкими металами, збільшилася площа ярів, кислих ґрунтів [5].

За кілька повоєнних років в Іваничах почали діяти дві середні школи, школа-інтернат, дитячий садок і приміщення для інших закладів. Найвагомішим стає один з перших на Волині цукровий завод 1957 р., який сьогодні знаходиться у приватній власності і має назву «Європацукор» [7].

З 24 серпня 1991 р. Іваничівський район входить до складу незалежної України. Нині на території району під охороною держави знаходяться 55 пам'яток історії та культури, з них 48 - історії, 7 - археології [2].

За першими письмовими згадками (рис. 1), які орієнтовно вказують на час виникнення поселення в межах району, нами сформовані чотири групи: 1) найдавніші (XIII-XV ст.); 2) середнього віку (XVI ст.); 3) порівняно молоді (XIX - перша половина XX ст.); 4) сучасні (друга половина XX ст.). До першої групи віднесені села, про які є найдавніші згадки. До другої групи входить найбільша кількість населених пунктів, аж 26, коли Іваничівщина входила до складу Литовського князівства і відбувався певний розквіт українських земель. Третя група - це населені пункти, утворені під час розквіту капіталістичних відносин за перебування Волині у складі Російської імперії. До четвертої групи віднесені населені пункти, утворені після II Світової війни і бурхливо розвиваються в другій половині XX ст. як міста-супутники вугільних підприємств [5].

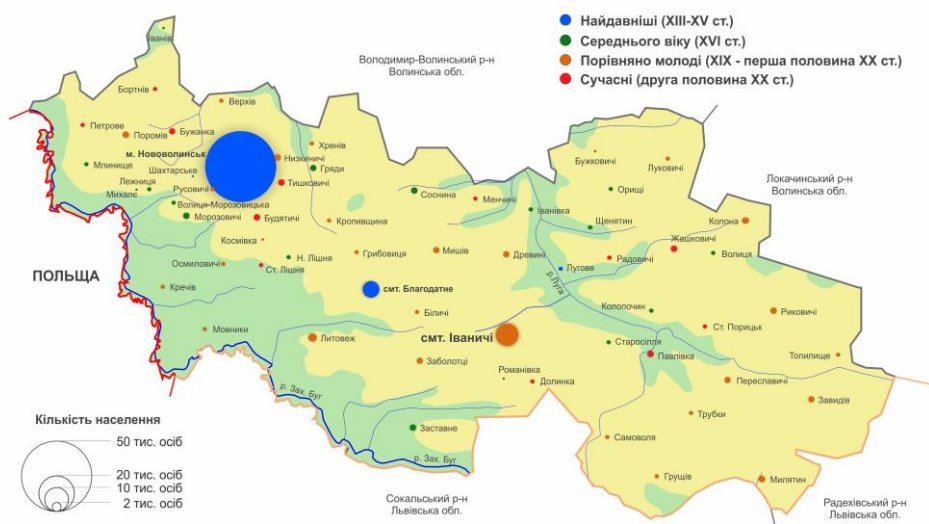

Рис. 2. Поселення на території району згідно перших історичних згадок

Іваничівський район належить до сільських районів, оскільки наявною є перевага сільських мешканців (78,7%, без врахування м. Нововолинськ (52,2 тис. осіб), яке є, в основному, є шахтарським. Найбільші населені пункти, селища Іваничі (7,2 тис. осіб) та Благодатне (4,7 тис. осіб), є невеликими за чисельністю жителів. Для цього регіону притаманне збереження хутірної системи розселення і традиційної сільської забудови, важливим чинником впливу на формування якої було розселення польських, німецьких та чеських колоністів [5].

Помітних змін зазнала територія району через розбудову гірничо-промислової

інфраструктури (1948-1958 рр.), яку супроводжували і виселенням чи, взагалі депортацією до Сибіру, мешканців, і зникненням чи входженням до складу м. Нововолинська низки сіл, хуторів і фільварків (Дорогиничі, Низкиничі, Будятичі, Русовичі та Бискупичі Малі). Насьогодні села Дорогиничі та Бискупичі Малі зникли взагалі, а поселення Русовичі, опинившись у центрі гірничих розробок, доживає свій вік: протягом останніх ста років населення зменшилося з 247 до 17-ти осіб, а лише 1991-2006 рр. – майже вдвічі. Натомість, з'явилися нові поселення: 1953 р. – селище Жовтнєве (з 2016 р. – Благодатне), 1964 р. – села Шахтарське і Лугове, та, звичайно ж, 1950 р. – м. Нововолинськ. У зв'язку з розробкою вугільного родовища в зоні його впливу різко активізувалися карстово-провальні процеси, які створюють загрозу для поселень та проммайданчиків, розташованих у карстонебезпечній зоні, та постійно прогресують ґрунтово-ерозійні процеси в межах утворення нових техногенних форм рельєфу – териконів, як накопичення відвалів порожньої породи [5].

У другій половині ХХ ст. на Іваничівщині збільшення селитебної навантаженості спостерігалось за рахунок розростання селищ Іваничі та Благодатне, міста Нововолинськ, сіл Грибовиця, Поромів, Риковичі, Литовеж, появою сіл Шахтарське та Лугове (понад 5%) і на території, прилеглої до м. Нововолинська - понад 10% (рис. 1).

З охарактеризованим поселенським освоєнням району і прилеглої території пов'язана сучасна демографічна ситуація Іваничівського району, на землях якого нараховується 58 сільських населених пунктів загальною площею 2,6 тис. га. Порівняно з 1989 р., у 2020 р. в Іваничівському районі чисельність населення зменшилася на 4,3 тис. осіб (табл. 1). Коефіцієнт природного приросту населення району скоротився з 4,1‰, в 1990 р. до -11,8‰, у 2020 р., а в м. Нововолинськ, де з 1989 р. по 2020 р. населення скоротилося на 4,6 тис. осіб, коефіцієнт природного приросту скоротився з 8,5‰ - 1990 р. до -5,6‰, у 2020 р.

Таблиця 1

Чисельність наявного населення в Іваничівському районі [9]

	1989	2002	2006	2011	2016	2017	2018	2019
м. Володимир-Волинський	38,3	38,3	38,1	38,7	39,3	39,1	38,9	38,6
м. Нововолинськ	60,6	58,7	57,6	57,8	57,7	57,4	56,9	56,2
Володимир-Волинський район	28,9	28,3	26,7	25,7	25,5	25,3	25,2	24,8
міські поселення	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1
сільська місцевість	26,5	26,0	24,5	23,5	23,3	23,1	23,0	22,7
Іваничівський район	36,4	36,1	34,6	33,0	32,2	32,0	31,8	31,6
міські поселення	7,0	7,0	6,8	6,8	6,7	6,7	6,6	6,5
сільська місцевість	29,4	29,1	27,8	26,2	25,5	25,3	25,2	25,1

Таблиця 2

Міграційний рух населення у містах і районах Волинської області [9]

	Осіб			На 1000 осіб наявного населення		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст (скорочення)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст (скорочення)
Волинська область	17098	17785	-687	16,5	17,2	-0,7
м. Нововолинськ	599	961	-362	10,6	17,0	-6,4
Володимир-Волинський район	552	753	-201	22,1	30,1	-8,0
Горохівський район	650	902	-252	12,7	17,7	-5,0
Іваничівський район	594	584	10	18,7	18,4	0,3

Величину демографічного потенціалу Іваничівського району визначають не тільки особливості природного руху, а й механічного [5]. Якщо раніше тривав відтік населення з сільської місцевості, то зараз головним і відчутним є відтік з м. Нововолинськ, що пов'язано з економічною та екологічною кризою та бажанням міського населення мати власний будинок чи дачу, особливо під час пенсії. Сальдо міграції є додатнім (табл. 2).

Висновки. Отже, головні екологічні наслідки поселенського навантаження в Іваничівському районі – це трансформація рельєфу і геологічного середовища, збільшення площі землі під техногенними спорудами, та суттєва зміна стану гідрогеоморфологічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область. К.: УРЕ, 1970. С. 212-222.
2. З історії вивчення пам'яток Іваничівського району [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volodymyrmuseum.com/kraeyznavchi/123-z-istoriyi-vyvchennya-pamyatok-ivanichivskoho-rayonu/>.
3. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти правобережної України. Вінниця: Арбат, 1998. 292 с.
4. Карпец Ю. Ландшафтні місцевості Волинської височини басейну Західного Бугу в межах України / Ю. Карпец // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. Вип. 34. С. 105-113.
5. Ковальчук І. П. Геоecологія Розточчя. Монографія / І. П. Ковальчук, М. Р. Петровська. Львів. ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 192 с.
6. Баран В. Д. Черняхівська культура. К.: Наукова думка, 1981. 263 с.
7. Офіційний сайт Іваничівської селищної ради. Іваничі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019/>.
8. Нововолинська міська рада. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nov-rada.gov.ua/>
9. Волинь 2018. Статистичний щорічник. / За ред. В. Науменка. Головне управління статистики у Волинській області. 2019. 443 с.

Список использованных источников:

1. История городов и сел Украинской ССР. Волынская область. К.: УРЭ, 1970. С.212-222.
2. Из истории изучения памятников Иваничевского района [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://volodymyrmuseum.com/kraeyznavchi/123-z-istoriyi-vyvchennya-pamyatok-ivanichivskoho-rayonu/>.
3. Денисик Г. И. Антропогенные ландшафты правобережной Украины. Винница: Арбат, 1998. 292 с.
4. Карпец Ю. Ландшафтные местности Волынской возвышенности бассейна Западного Буга в пределах Украины / Ю. Карпец // Вестн. Львов. ун-та. Сер. геогр. Львов: ИЦ ЛНУ им. И. Франко, 2006. Вип. 34. С. 105-113.
5. Ковальчук И. П. Геоecология Расточья. Монография / И. П. Ковальчук, М. Р. Петровская. Львов. ЛНУ имени Ивана Франко, 2003. 192 с.
6. Баран В. Д. Черняховская культура. К.: Наукова думка, 1981. 263 с.
7. Официальный сайт Иваничевского поселкового совета. Иваничи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019/>.
8. Нововолинский городской совет. Официальный сайт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nov-rada.gov.ua/>
9. Волинь 2018. Статистический ежегодник. / Под ред. В. Науменко. Главное управление статистики в Волинской области. 2019. 443 с.

References:

1. History of towns and villages of the Ukrainian SSR. Volyn region. K.: URE, 1970. P. 212-222.
2. From the history of studying the monuments of Ivanychi district [Electronic resource]. – Access mode: <http://volodymyrmuseum.com/kraeyznavchi/123-z-istoriyi-vyvchennya-pamyatok-ivanichivskoho-rayonu/>.
3. Denisik G. I. Anthropogenic landscapes of the right bank of Ukraine. Vinnitza: Arbat, 1998. 292 p.
4. Karpets Y. Landscape areas of the Volyn Upland of the Western Bug Basin within Ukraine / Y. Karpets // Bulletin of Lviv University. The series is geographical. Lviv. Ivan Franko National University, 2006. Output 34. P. 105-113.
5. Kovalchuk I. P. Geoecology of Roztoche. Monograph / I. P. Kovalchuk, M. R. Petrovska. Lviv. Ivan Franko National University, 2003. – 192 p.
6. Baran V. D. Chernyakhiv culture. - K.: Scientific thought, 1981. 263 p.
7. The official site of the Ivanichi village council. Ivanichi. [Electronic resource]. – Access mode : <https://ivaselrada.gov.ua/ivanichi-11-26-21-03-07-2019>.
8. Novovolynsk City Council. Official site. [Electronic resource]. – Access mode: <https://nov-rada.gov.ua/>
9. Volyn 2018. Statistical Yearbook. / Edited V. Naumenko. Main Department of Statistics in Volyn Oblast. 2019. 443 p.

Надійшла до редколегії 05.10.2020

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. **Ахмадов Рашид** – докторант кафедри історична географія, політична та рекреаційна географія, Азербайджанський університет туризму та управління, м. Баку, Азербайджан.
2. **Белоусова Наталія Володимирівна** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри землеустрою та кадастру, Національний авіаційний університет, Київ, Україна, e-mail: belousova-69@ukr.net.
3. **Гунель Валієва** – аспірант, Бакинський державний університет, м. Баку, Азербайджан.
4. **Дичковський Степан Іванович** – кандидат педагогічних наук, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, Україна, e-mail: 227@ukr.net.
5. **Дорош Юлія Степанівна** – викладач, Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна, e-mail: yudorosh07@gmail.com.
6. **Любіцева Ольга Олександрівна** – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: loa13@ukr.net.
7. **Мельник Олег Володимирович** – лаборант кафедри фізичної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.
8. **Мельничук Михайло Михайлович** – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.
9. **Нич Тетяна Василівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
10. **Опря Богдана Олексіївна** – кандидат історичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com.
11. **Опря Ігор Анатолійович** – кандидат історичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, e-mail: igoroprya555@gmail.com.
12. **Скоростецька Ольга Олександрівна** – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: skorostetskayaolga@gmail.com.
13. **Смочко Наталія Михайлівна** – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму і географії, Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна, e-mail: natazak@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>.
14. **Трусій Оксана Миколаївна** – кандидат географічних наук, асистент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: oktrusij@ukr.net.
15. **Цимбала Ольга Стефанівна** – кандидат історичних наук, в. о. доцента, Львівський інститут економіки і туризму, м. Львів, Україна, e-mail: olga.lviv1256@gmail.com.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. **Ахмадов Рашид** – докторант кафедры «Историческая география, политическая и рекреационная география», Азербайджанский университет туризма и менеджмента, г. Баку, Азербайджан.
2. **Белоусова Наталья Владимировна** – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры землеустройства и кадастра, Национальный авиационный университет, Киев, Украина, e-mail: belousova-69@ukr.net.
3. **Гунель Валиева** – аспирант, Бакинский государственный университет, Баку, Азербайджан.
4. **Дычковский Степан Иванович** – кандидат педагогических наук, доцент, Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев, e-mail: 227@ukr.net.
5. **Дорош Юлия Степановна** – преподаватель, Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина, e-mail: yudorosh07@gmail.com.
6. **Любицева Ольга Александровна** – доктор географических наук, профессор, заведующая кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: loa13@ukr.net.
7. **Мельник Олег Владимирович** – лаборант кафедры физической географии, Волинский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: edissey@meta.ua.
8. **Мельничук Михаил Михайлович** – кандидат географических наук, доцент кафедры физической географии, Волинский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина.
9. **Ныч Татьяна Васильевна** – кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: tatyana2510@ukr.net.

10. *Опря Богдана Алексеевна* – кандидат исторических наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, г. Каменец-Подольский, Украина, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com.
11. *Опря Игорь Анатольевич* – кандидат исторических наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, г. Каменец-Подольский, Украина, e-mail: igoroprya555@gmail.com.
12. *Скоростецкая Ольга Александровна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: skorostetskayaolga@gmail.com.
13. *Смочко Наталья Михайловна* – кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой туризма и географии, Мукачевский государственный университет, г. Мукачево, Украина, e-mail: natazak@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>.
14. *Трусий Оксана Николаевна* – кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: oktrusij@ukr.net.
15. *Цымбала Ольга Стефановна* – кандидат исторических наук, и.о. доцента, Львовский институт экономики и туризма, г. Львов, Украина, e-mail: olga.lviv1256@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Ahmadov Rashad* – Doctoral Student, Historical Geography, Political and Recreational Geography, Azerbaijan Tourism and Management University, Baku, Azerbaijan.
2. *Bielousova Natalya Vladimirovna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Land Management and Cadastre Department, National aviation University of Kyiv, Ukraine, e-mail: belousova-69@ukr.net.
3. *Gunel Valiyeva* – graduate student Baku State University, Baku, Azerbaijan.
4. *Dychkovskyy Stepan Ivanovych* – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts, Kyiv, e-mail: 227@ukr.net.
5. *Dorosh Julia Stepanivna* – Lecturer, Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: yudorosh07@gmail.com.
6. *Liubitseva Olha Olexandrivna* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: loa13@ukr.net.
7. *Melnik Oleg Vladimirovich* – Laboratory Assistant of Physical Geography Department, Volyn Lesya Ukrainka National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.
8. *Melniichuk Mikhaïlo Mikhaïlovich* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor of Physical Geography Department, Volyn Lesya Ukrainka National University, Lutsk, Ukraine.
9. *Nych Tatiana Vasilievna* – Ph.D. in Geography, Assistant Professor of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: tatyana2510@ukr.net.
10. *Opria Bohdana Oleksiivna* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: bogdana.oprya@gmail.com.
11. *Opria Ihor Anatoliiovych* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, <https://orcid.org/0000-0003-2847-2088>, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, e-mail: igoroprya555@gmail.com.
12. *Skorostetska Olha Alexandrovna* – Graduate Student of Regional Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: skorostetskayaolga@gmail.com.
13. *Smochko Nataliia Mykhailivna* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Tourism and Geography Department, Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine, e-mail: natazak@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>.
14. *Trusij Oksana Mykolayivna* – Candidate of Geographical Science, Assistant Professor of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: oktrusij@ukr.net.
15. *Tymbala Olga Stefanivna* – PhD, Associate Professor, Lviv Institute of Economy and Tourism, Lviv, Ukraine, e-mail: olga.lviv1256@gmail.com.

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Любіцева О.О., Белоусова Н.В., Скоростецька О.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТА СМАРТ-МІСТА	3
<i>Дичковський С.І.</i> РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА	11
<i>Гунель Валієва</i> МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗОНУВАННЯ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В АЗЕРБАЙДЖАНІ	19
<i>Ахмадов Рашид</i> ОЦЕНКА ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (НА ПРИМЕРЕ НАФТАЛАНА)	25
<i>Опря Б.О., Опря І.А.</i> ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПОРТИВНОГО ТУРИСТИЧНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.)	30
<i>Цимбала О.С., Дорош Ю.С.</i> РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЛЬВІВЩИНИ	36

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Нич Т.В., Трусій О.М.</i> ОСВІТНІЙ ЧИННИК СТРАТЕГІЇ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ МЕРЕЖІ ОПОРНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ)	43
<i>Смочко Н.М.</i> СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ МОНОРОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	53
<i>Мельник О.В., Мельничук М.М.</i> ГЕОГРАФІЧНА СКЛАДОВА РЕТРОСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	66
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	73

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Любицева О.А. Белоусова Н.В., Скоростецкая О.А.</i> ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ КАК ЭЛЕМЕНТА СМАРТ-ГОРОДА	3
<i>Дычковский С.И.</i> РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА В ЭПОХУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА	11
<i>Гюнель Валиева</i> МЕТОДОЛОГИЯ ПРОВЕДЕНИЯ РЕКРЕАЦИОННОГО ЗОНИРОВАНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ	19
<i>Ахмадов Рашид</i> ОЦЕНКА ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ И ВОЗМОЖНОСТИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (НА ПРИМЕРЕ НАФТАЛАНА)	25
<i>Опря Б.А., Опря И.А.</i> ЗАРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ СПОРТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ (СЕРЕДИНА ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ в.)	30
<i>Цымбала О.С., Дорош Ю.С.</i> РАЗВИТИЕ ТУРИСТСКО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ФЕРМЕРСЬКИХ ХОЗЯЙСТВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ	36

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Ныч Т.В., Трусий О.Н.</i> ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ФАКТОР СТРАТЕГИИ МЕСТНОГО РАЗВИТИЯ (НА ПРИМЕРЕ СЕТИ ОПОРНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ)	43
<i>Смочко Н.М.</i> СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ УПРАВЛЕНИЯ МОНОРАЗВИТИЕМ ТЕРРИТОРИЙ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА И ПОДХОДЫ К ИХ РЕАЛИЗАЦИИ	53
<i>Мельник О.В., Мельничук М.М.</i> ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ РЕТРОСПЕКТИВЫ ОСВОЕНИЯ ТЕРРИТОРИИ ИВАНИЧЕВСКОГО РАЙОНА ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ	66
<i>ІНФОРМАЦІЯ ОБ АВТОРАХ</i>	73

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Lyubitseva O.A., Bielousova N.V., Skorostetska O.A.</i> FEATURES OF FORMING A TOURIST DESTINATION AS AN ELEMENT OF A SMART CITY	3
<i>Dychkovskyy S.I.</i> DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM IN THE AGE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY	11
<i>Gunel Valiyeva</i> METHODOLOGY OF CONDUCTING RECREATIONAL ZONING AND OPPORTUNITIES FOR ITS APPLICATION IN AZERBAIJAN	19
<i>Ahmadov Rashad</i> ASSESSING THE ATTRACTIVENESS AND ABILITY OF THE COMPETITIVENESS OF MEDICAL TOURISM DESTINATIONS IN AZERBAIJAN (ON THE EXAMPLE OF NAFTALAN)	25
<i>Opria B.O., Opria I.A.</i> THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF SPORT TOURISM MOVEMENT IN WESTERN UKRAINE (THE MIDDLE OF THE XIX – THE MIDDLE OF THE XX CENTURY)	30
<i>Tsybala O.S., Dorosh J.S.</i> DEVELOPMENT OF TOURIST ORIENTED FARMS OF LVIV REGION	36

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Nych T. V., Trusij O. M.</i> EDUCATIONAL FACTOR OF LOCAL DEVELOPMENT STRATEGY (ON THE EXAMPLE OF A NETWORK OF SUPPORTING EDUCATIONAL INSTITUTIONS)	43
<i>Smochko N.M.</i> STRATEGIC TASKS OF MONODEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE CARPATHIAN REGION TERRITORIES AND APPROACHES TO THEIR IMPLEMENTATION	53
<i>Melnik O.V. Melniichuk M.M.</i> GEOGRAPHICAL COMPONENT OF RETROSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF THE TERRITORY OF IVANYCHI DISTRICT OF VOLYN REGION	66
INFORMATION ABOUT AUTHORS	73